

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Τμήμα: ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Κατεύθυνση: Δίκαιο, Οικονομία και Τεχνολογία

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα: «Η αξίωση προς αποζημίωση επί ενδοσυμβατικής και εξωσυμβατικής ευθύνης»

Επιβλέπων Καθηγητής: Βόγκλης
Ελευθέριος

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ

Αριθμός Μητρώου: 7120Μ050

Αθήνα, 2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, είναι η αξίωση της αποζημίωσης επί ενδοσυμβατικής και εξωσυμβατικής ευθύνης. Δεδομένης της ευρύτητας του θέματος, η εργασία διαρθρώνεται βάσει μιας ανάλυσης των σημαντικότερων ζητημάτων που αναφέρονται τόσο εκ της νομοθεσίας όσο και της νομολογίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο του εγχειρήματος, αποδίδεται ο σύγχρονος ορισμός επί της ενοχής, ως θεμελιώδους έννοιας του ενοχικού δικαίου και συνακόλουθα της αξίωσης προς αποζημίωση επί ενδοσυμβατικής ευθύνης. Ακολουθεί μια ιστορική ανασκόπηση επί των καταβολών τόσο της ενδοσυμβατικής και εξωσυμβατικής ευθύνης, όσο και της αξίωσης προς αδικοπράξια, επί ρωμαϊκής περιόδου, η οποία αποτέλεσε το βάθρο επί του οποίου οικοδομήθηκαν οι σύγχρονες θεωρητικές νομικές προσεγγίσεις.

Το δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας πραγματεύεται το θέμα των πηγών της ενοχής ως πυρήνα θεμελιωτικό της ευθύνης του οφειλέτη επί ανώμαλης εξέλιξης της σύμβασης και της συνακόλουθης πρόκλησης ζημίας, παραθέτοντας τόσο θεωρητικώς όσο και νομολογιακώς όλες τις κρίσιμες έννοιες οι οποίες την συνθέτουν.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται οι συνέπειες της ενοχής προς αποζημίωση, εφ'ης στιγμής επέλθει το ζημιογόνο αποτέλεσμα, ο σκοπός της αποκαταστατικής δικαιοσύνης, η έκταση την οποία μπορεί να λάβει η αποζημίωση βάσει των θεωριών υπολογισμού της, τα είδη της αποζημίωσης τα οποία μπορούν να επιδικασθούν και το ζήτημα της επιδικαζόμενης ηθικής βλάβης κατά ΑΚ 932.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τα στοιχεία της αδικοπρακτικής ευθύνης, πλαισιωμένης από τις θεωρίες κρατούσες και μη της συρροής ευθύνης τόσο από προϋφιστάμενη ενοχική υποχρέωση, όσο και αδικοπράξιας, με την συνακόλουθη ανάλυση της απόφασης ΟλΑΠ 967/1973.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρατίθεται η περιπτωσιολογική μελέτη της αξίωσης προς αποζημίωση επί προκλήσεως ζημίας εντός της σύμβασης του έργου (ΑΚ 680) και της παρακαταθήκης (ΑΚ 822), καθώς και στα πλαίσια του νόμου για την ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες ν. 2251/2014, της ευθύνης από ραδιοτηλεοπτικά δημοσιεύματα ν.1178/1981 και ν.2328/1995 και της ευθύνης από την παράνομη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα ν. 2472/1997.

ABSTRACT

The subject of this thesis is the claim for compensation for intra-contractual and extra-contractual liability. Given the breadth of the topic, the paper is structured based on an analysis of the most important issues arising from both legislation and jurisprudence.

In the first chapter of the project, the modern definition of guilt is given, as a fundamental concept of tort law and a consequence of the claim for compensation based on intra-contractual liability. What follows, is a historical review of the payment of both intra-contractual and extra-contractual liability, as well as the claim to tort, during the Roman period, which was the foundation, upon which modern theoretical legal approaches were built.

The second chapter of this paper deals with the issue of the sources of guilt as a fundamental core of the debtor's responsibility for the abnormal development of the contract and the consequent damage, listing both theoretically and jurisprudentially all the critical concepts that make it up.

The third chapter analyzes the consequences of guilt for compensation, once the damaging effect occurs, the purpose of restorative justice, the extent that compensation can receive based on the theories of its calculation, the types of compensation that can be awarded and the question of moral damage awarded according to AK 932.

In the fourth chapter, the elements of tortious liability are discussed, framed by the theories of holding and non-joinder of liability both from a pre-existing culpable obligation and from tort, with the subsequent analysis of the Supreme's Court decision 967/1973.

In the fifth chapter, the case study of the claim for compensation for damage caused within the contract of the project (AK 680) and the deposit (AK 822), as well as in the context of the law on the liability of the service provider legislation n. 2251/2014, of liability from radio and television publications laws 1178/1981 and 2328/1995 and liability from the illegal processing of personal data law 2472/1997.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η έννοια της ενοχής αποτελεί θεμελιώδες ζήτημα καθόλη την ιστορική διαχρονία, από την ρωμαϊκή εποχή, η οποία δημιούργησε το βάθρο επί του οποίου εδραιώθηκαν και εξελίχθηκαν έως σήμερα όλες σχεδόν οι νομικές έννοιες, οι οποίες πλαισιώνουν αυτήν. Για την σύνταξη της παρούσας εργασίας, επελέχθη αρχικώς να παρουσιαστεί η εξέλιξη εξ' εκείνης της περιόδου των εννοιών της ενδοσυμβατικής ευθύνης, της αδικοπραξίας, της προσβολής της προσωπικότητας, της διάκρισης των συμβάσεων, τα περιεχόμενα των εννοιών αυτών τα οποία εν πολλοίς έχουν απωλέσει το αρχικό τους περιεχόμενο ή και σε άλλα τα οποία παραμένει ίδιο. Από τον Ακουίλιο Νόμο, την Δωδεκάδελτο, την Ιουστινιάνεια Κωδικοποίηση, εμφανίζεται πως η ευθύνη εκ της σύμβασης ή η ευθύνη η απευθείας εκ του νόμου συνελήφθη ως ιδέα και η οποία διατηρείται ως σήμερα. Φυσικά, όπως παρατίθεται εντός της μελέτης, ένεκα της ανάπτυξης της τεχνολογίας και της εδραίωσης πολύπλοκων και συνεχώς επεκτεινόμενων μορφών συναλλαγών, το βασικό περιεχόμενό τους και ο σκοπός προστασίας όλων των νομοθετικών πλαισίων που έχουν θεσπιστεί για την διασφάλιση της ασφάλειας δικαίου παραμένει ίδιο, πλην όμως προσαρμοσμένο σε ένα νέο νομικό περιβάλλον, το οποίο συνυφαίνεται με την τεχνολογική πρόοδο. Και αυτό διότι οι νέες τεχνολογίες, έχουν διευκολύνει την επιβίωση των φυσικών και νομικών προσώπων, πλην όμως έχουν ανοίξει την θύρα νέων κινδύνων, οι οποίοι δύνανται να προκαλέσουν ζημία στα εν λόγω πρόσωπα, με άμεση την αναγκαία επέμβαση του νομοθέτη.

Σκοπός της παρούσας μελέτης, είναι να καταδείξει όλα τα επιμέρους ζητήματα τα οποία καλούνται να αντιμετωπίσουν τα συμβαλλόμενα μέρη επί συνάψεως μιας σύμβασης μεταξύ τους, και τα νομικά αποτελέσματα τα οποία θα ανακύψουν από την μη τήρηση της προσήκουσας συμβατικής συμπεριφοράς, όπως απορρέει από την νομοθεσία και την νομολογία. Η μη τήρηση όμως των υποχρεώσεων από τα μέρη, δύναται να προκαλέσει πέραν της μη εκπλήρωσης ή πλημμελούς εκπλήρωσης της σύμβασης και ζημία στο έτερο μέρος. Εν τοιαύτη περιπτώσει, στοιχειοθετείται η δυνατότητα της αξίωσης προς αποζημίωση, στα πλαίσια του αποκαταστατικού σκοπού της δικαιοσύνης. Όμως, η παραβίαση μιας προϋφιστάμενης ενοχικής υποχρέωσης, δεν συνιστά και τον μοναδικό λόγο για τον οποίο θα μπορεί να αξιωθεί αποζημίωση, διότι η τελευταία μπορεί να εδράζεται και απευθείας στο νόμο στα πλαίσια μιας παράνομης – αδικηματικής συμπεριφοράς ενός προσώπου. Τότε βέβαια, γίνεται λόγος για αδικοπρακτική ευθύνη. Θα υπήρχε όμως η δυνατότητα οι δύο αυτές αξιώσεις, στα πλαίσια της θεωρητικής αλλά και της δικονομικής προσέγγισης να σωρευτούν σε μια αξίωση? Ή η επιλογή της μιας νομικής βάσης αναλίσκει και την άλλη.

Παράλληλα, γίνεται η προσπάθεια σύγκρισης των δύο μορφών ευθύνης τόσο ως προς τα κοινά όσο και προς τα διαφορετικά τους χαρακτηριστικά. Τα είδη της αποζημίωσης τα οποία μπορούν να επιδικασθούν αλλά και η έκταση αυτών διαφέρει στην εκάστοτε περίπτωση. Τέλος, η αξίωση προς αποζημίωση, η οποία ευρίσκεται τόσο επί συμβάσεως, όσο και επί αδικοπραξίας, δύναται να προβλέπεται και σε ειδικότερους νόμους, ρυθμίζοντας ειδικά αστικά θέματα ευρείας εφαρμογής, πάντοτε βέβαια υπό το ίδιο πρίσμα και υπό το ίδιο περιεχόμενο.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ σελ.4

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ σελ.8

1α Η έννοια της ενοχής και της ενδοσυμβατικής ευθύνης επί ρωμαϊκού δικαίου σελ.9

2. Η διάκριση των ενοχών (summa divisio obligationum) σελ.9

3. Η εξωσυμβατική ευθύνη επί του ρωμαϊκού δικαίου σελ.13

4. Η προσβολή της προσωπικότητας επί του ρωμαϊκού δικαίου σελ.14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

B1α Πηγές των ενοχών υπό την σημερινή θεωρητική νομική προσέγγιση σελ.15

B2β. Αρχή της τεκμαιρόμενης υπαιτιότητας σελ.19

B2γ. Νόμιμος λόγος ευθύνης σελ.21

B2δ. Αιτιώδης συνάφεια σελ.24

B3. Η θεωρία του ισοδυνάμου των όρων (conditio sine qua non) σελ.25

B3α. Η θεωρία της πρόσφορης αιτιότητας (causa adequata) σελ.25

B3β. Θεωρία του σκοπού του κανόνα δικαίου (Normzwecklehre) σελ.26

B4. Αντικειμενικές μορφές αιτιότητας σελ.26

B4α. Υποθετική αιτιότητα σελ.27

B4β. Διακοπή αιτιώδους συνδέσμου σελ. 27

B5. Υποκειμενικές μορφές αιτιότητας σελ.27

B5α. Κοινή αιτιότητα σελ.28

B5β. Σωρευτική αιτιότητα σελ.28

B5γ. Διαζευκτική αιτιότητα σελ.28

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Γ1α. Συνέπειες ενοχής προς αποζημίωση	σελ.29
Γ1β. Αρνητικό και θετικό διαφέρον	σελ.30
Γ2α. Τρόποι υπολογισμού της ζημίας	σελ.32
Γ2δ. Ποινική αποζημίωση (punitive damage)	σελ.33
Γ3. Το ζήτημα της άμεσης και έμμεσης ζημίας	σελ.38
Γ3α. Το ζήτημα της ηθικής βλάβης (ΑΚ 932) και των περισσότερων δικαιούχων και υποχρέων (ΑΚ 926-927)	σελ.39
Γ3δ. Περιπτώσεις ικανοποίησης της ηθικής βλάβης	σελ.39
Γ3ε. Η ρύθμιση του ΑΚ 932	σελ.42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Δ. Αδικοπρακτική ευθύνη και ευθύνη από αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης. Εν συγκρίσει των δύο λόγων ευθύνης.	σελ.42
Δ1. Συρροή νόμιμων λόγων ευθύνης	σελ.44
Δ1α. Περιπτωσιολογική μελέτη της ΑΠ 967/1973	σελ.48
Δ1β. Μορφές συρροής	σελ.49
Δ1γ. Η ρύθμιση του ΑΚ 926	σελ.50
Δ1δ. Αναγωγικό δικαίωμα	σελ.52
Δ2. Η έννοια του παρανόμου επί αδικοπραξίας – πληρούντος την αδικοπρακτική ευθύνη	σελ.53
Δ2α. Εξαίρεση από την αρχή της σχετικότητας των ενοχών – η εφαρμογή της ΑΚ 919	σελ.56
Δ2β. Έκταση της αποζημίωσης	σελ.57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ε. Συγκριτική περιπτώσιολογία αξίωσης προς αποζημίωση επί ενδοσυμβατικής και εξωσυμβατικής ευθύνης – Η σύμβαση έργου (ΑΚ 680), ανώμαλης παρακαταθήκης, η ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες (ν.2251/2014), η αξίωση από ραδιοτηλεοπτικά δημοσιεύματα και η αξίωση από την παράνομη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. σελ.60

Εα. Ζήτημα συρροής ενδοσυμβατικής και εξωσυμβατικής ευθύνης επί συμβάσεως έργου

Εβ. Η σύμβαση ανώμαλης παρακαταθήκης – Αξίωση αποζημίωσης επί αθέτησης υποχρεώσεων και συρροή ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης σελ.59

Εγ. Ειδικά ζητήματα αδικοπρακτικής ευθύνης του παρέχοντος υπηρεσίες (ν. 2251/2014), του ιδιοκτήτη εντύπου, τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού σταθμού και παράβασης του ν. 2472/1997 (Σήμερα ισχύει ο Νόμος 4624/2019 : Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κατόπιν εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016) για επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. σελ.63

Εδ. Οι ειδικοί νόμοι 1178/1981 και 2328/1995

σελ.68

Εε. Ευθύνη από παράβαση του ν. 2472/1997 (Σήμερα ισχύει ο Νόμος 4624/2019 : **Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κατόπιν εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016**) για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα

σελ.71

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Επίλογος

σελ.73

Βιβλιογραφία

σελ.74

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η έννοια της ενοχής, συνιστά την υποχρέωση ενός προσώπου προς ένα άλλο για ορισμένη παροχή (ΑΚ 287). Λέγοντας παροχή βέβαια εννοείται και η παράλειψη. Προκύπτει συνεπώς μια τριμερής σχέση δανειστού και οφειλέτου, όπου ο ένας δικαιούται να απαιτήσει την παροχή και ο άλλος υποχρεούται να την εκπληρώσει. Η κύρια περίπτωση από την οποία πηγάζει είναι το νομικό γεγονός της συμβάσεως, από το οποίο μπορεί να προκύψει και δευτερογενής ενοχή, εάν η πρωτογενής, δηλαδή η σύμβαση παραβιαστεί, η οποία θα συνίσταται σε αξίωση προς αποζημίωση. Οι δύο αυτές μορφές ενοχής, συνιστούν την ενοχή υπό ευρεία έννοια και αν γεννηθούν επιμέρους ενοχές, καθεμία επιμέρους ταυτίζεται με την ενοχή υπό στενή έννοια. Η διάκριση των δύο ανωτέρω, βασίζεται στη διχοτόμηση των άρθρων του ΑΚ, οι οποίοι εφεξής θα διέπουν τις συμβάσεις, τον γνωστό δηλαδή διαχωρισμό σε γενικό ενοχικό και ειδικό μέρος του Αστικού Κώδικά. Βεβαίως, η διάκριση δεν είναι απόλυτη και σε κάθε περίπτωση δύναται να παρατηρηθεί διασταύρωση των ρυθμίσεων των ενοχών. Για παράδειγμα, δύναται μια βασική ή υπό ευρεία έννοια ενοχή να ρυθμίζεται στο ειδικό ενοχικό δίκαιο και κατ'εξαιρέσιν να ρυθμίζεται στο γενικό δίκαιο. Τέτοιες περιπτώσεις εντοπίζονται στις διατάξεις για τις αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, την υπαναχώρηση, τον αδικαιολόγητο πλουτισμό.

Η ενοχή οριοθετείται από ορισμένες συγγενείς έννοιες όπως το ενοχικό δικαίωμα, η απαίτηση και η αξίωση.

α) Το ενοχικό δικαίωμα αποτυπώνει την ενεργητική πλευρά της ενοχής. Ως δικαίωμα, του οποίου δικαιούχος είναι ο δανειστής και υπόχρεος είναι ο οφειλέτης. Παρέχεται η εξουσία στον δικαιούχο να απαιτήσει από κάποιον άλλο μια παροχή, για την εκπλήρωση της οποίας μπορεί να εξαναγκαστεί.

β) Η απαίτηση είναι το δικαίωμα του δανειστή να απαιτήσει από τον οφειλέτη την εκπλήρωσή της βάσει των άρθρων 440 - 451, 473, 844, 867 ΑΚ.

γ) Η αξίωση είναι το ενοχικό δικαίωμα όπως τυποποιείται στο άρθρο 247 ΑΚ. Η αξίωση όμως και η απαίτηση δεν είναι ταυτόσημες, διότι η αξίωση είναι έννοια γένους σε αντιδιαστολή με την απαίτηση που είναι έννοια είδους. Από κάθε απαίτηση πηγάζει μια αξίωση η οποία γεννάται από κάθε πτυχή του ενοχικού, εμπράγματος, οικογενειακού, κληρονομικού δικαίου. Για την ικανοποίηση της αξιώσεως, χρησιμοποιούνται τα βοηθήματα της Πολιτικής Δικονομίας, και συγκεκριμένα της καταψηφιστικής αγωγής, κατατείνουσας στην προβολή ορισμένου αιτήματος και ικανοποίησής του με την συγκεκριμένη αγωγή.

1^α Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΕΝΟΧΗΣ και ΤΗΣ ΕΝΔΟΣΥΜΒΑΤΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ επί ρωμαϊκού δικαίου

Η ενοχή ερίδεται στο ρωμαϊκό δίκαιο με την μορφή της obligatio, με την ετυμολογική ρίζα lig, η οποία απαντά και την λέξη religio. Προγενέστερα του ρωμαϊκού δικαίου, ο δεσμός που συνέδεε τα δύο μέρη, τους αντισυμβαλλομένους, δανειστή και οφειλέτη δημιουργεί την υποχρέωση του οφειλέτου προς εκπλήρωση της παροχής του, όχι όμως στα πλαίσια ενός νομικού αλλά ενός φυσικού δεσμού. Η φυσική ελευθερία του οφειλέτη ή κάποιου τρίτου προσώπου ή ενός ομήρου, μέχρι να καταβληθεί η οφειλόμενη παροχή στο δανειστή ήταν αυτή που δεσμευόταν.

Η δέσμευση της φυσικής ελευθερίας του οφειλέτου, θα απαγορευθεί προς το τέλος των αρχαϊκών χρόνων (Αρχαϊκή περίοδος (753 - 367 π.Χ.): από ίδρυση της Ρώμης έως και τους πρώτους αιώνες της Res publica (στην περίοδο αυτή σημαντικότερος νόμος ο Δωδεκάδελτος), οπότε θα γίνει δεκτό, ότι ο οφειλέτης ευθύνεται απέναντι στο δανειστή μόνο με την παρουσία του. Το δεσμευόμενο αντικείμενο του δανειστού όμως είναι η βούληση του οφειλέτου, η οποία τον εξαναγκάζει να καταβάλει την οφειλόμενη παροχή¹.

Η έννοια της ενοχικής υποχρέωσης, ως obligatio, αναφέρεται στις Ιουστινιάνειες Εισηγήσεις, περιλαμβάνοντας φυσικά και τον σχετικό ορισμό, δοθέντα εκ των ρωμαίων νομικών. Κατά την Βασιλεία του Ιουστινιανού (525-565 μ.Χ.) λαμβάνει χώρα η μεγάλη κωδικοποίηση του Corpus Iuris Civilis που αποκρυσταλλώνει το Ρωμαϊκό δίκαιο στη μορφή με την οποία σώζεται έως σήμερα. Συγκεκριμένα, obligatio est iuris vinculum, quod necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura (ενοχή είναι ο δεσμός του δικαίου λόγω του οποίου εξαναγκαζόμαστε να καταβάλλουμε μια παροχή, σύμφωνα με το δίκαιο της πολιτείας μας²).

2. Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΝΟΧΩΝ (summa divisio obligationum)

Η διάκριση των ενοχών επί ρωμαϊκού δικαίου γίνεται πρώτη φορά από τον Γάιο Πλίνιο Σεκούνδο, ο οποίος υποστήριζε ότι «όλες οι ενοχές πηγάζουν είτε από σύμβαση, είτε από αδικοπραξία»³. Ανάλογα με την προέλευσή τους όμως κατά την εποχή αυτή

¹ Νάκος Γεώργιος, Ιστορία ελληνικού και ρωμαϊκού δικαίου, Θεσσαλονίκη, 1990, Μέρος Γ', Κεφάλαιο Α' σελ. 1019

² Inst. III, 13 pr.

³ Institutiones, III, 88 omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto.

δεν εξαντλούσαν όλες τις περιπτώσεις ενός ενοχικού δεσμού. Πάντως, ο νόμος, δεν συνιστά άμεση πηγή ενοχικής δέσμευσης και σε κάθε περίπτωση τόσο στο ρωμαϊκό, όσο και ύστερα θα είναι άγνωστος. Ο νόμος, θα ενταχθεί στους γενεσιουργούς λόγους μεταγενέστερα από τον Γάλλο Pothier και επέκεινα⁴.

Η διάκριση των ενοχικών υποχρεώσεων στην νεότερη θεωρία, αποτελεί συνέχεια της ρωμαϊκής εποχής. Κάθε συμφωνία μεταξύ των Ρωμαίων, δεν αποκτούσε δεσμευτικό χαρακτήρα, με άμεση συνέπεια την δυνατότητα εξαναγκασμού προς εκπλήρωσή της⁵. Αυτό συνέβαινε μόνο επί συμβάσεων που το ίδιο το δίκαιο της χαρακτηρίζει και τις κατατάσσει στις επώνυμες συμβάσεις⁶.

Η ρωμαϊκού δικαίου ταξινόμηση - τυπολογία των κύριων συμβάσεων διακρίνει σε αυτές που καταρτίζονται παραδοτικά (*re*), προφορικά (*verbis*), αυτές που ακολουθούν την σύνταξη του εγγράφου και στις συναινετικές⁷. Για την έγκυρη σύναψη καθεμιάς από αυτές, απαιτείται η τήρηση ορισμένου τύπου και η πλήρωση ενός τυπικού στοιχείου, το οποίο και εντάσσεται στο πραγματικό του κανόνα δικαίου ο οποίος πρέπει να πληρωθεί προκειμένου να θεωρηθεί έγκυρη η σύναψη της συμβάσεως⁸. Τυπικές συμβάσεις [*Sponsio* (επερώτηση)] ήταν η πρώτη μορφή προφορικής σύμβασης (*verbis*) στη Ρώμη σχετικά με την αποκατάσταση των συνεπειών μίας αδικοπραξίας, ο ζημιώσας υποσχόταν να παράσχει την αποζημίωση στον ζημιωθέντα με προφορική δέσμευση (=με ιερό όρκο)⁹, με άμεση συνέπεια το αν παραβίαζε τον όρκο του θα υπόκειτο την οργή των Θεών. Βαθμηδόν, η δικαιοπραξία αυτή απέβαλε το θρησκευτικό αυτό στοιχείο και εξελίχθηκε σε μια δικαιοπραξία χωρίς τη δόση ιερού όρκου, αλλά τηρουμένης συμβατικής υπόσχεσης. Η *Sponsio*, αρχικά ήταν προσιτή μόνο στους Ρωμαίους πολίτες με την εν συνεχεία εμφάνιση και της *stipulatio*, η οποία ήταν προσιτή και σε ξένους. Χαρακτηριστικό της τυπικότητας της δικαιοπραξίας αυτής, ήταν ότι τα μέρη χρησιμοποιούσαν το ίδιο ακριβώς ρήμα και αν ο υποσχόμενος απαντούσε με άλλο ρήμα η δικαιοπραξία έπασχε ακυρότητας π.χ. υποσχόταν να δώσει άλλο ποσό από αυτό που ερωτήθηκε, η *Sponsio* ήταν καθαρά υποσχετική δικαιοπραξία, με την έννοια ότι η δέσμευση των μερών δεν απέρρευε από την μεταβίβαση κάποιου περιουσιακού στοιχείου και μονομερής καθώς μόνο το ένα μέρος υποσχόταν ότι θα παράσχει κάτι π.χ. προικοδοσία, εγγύηση.

(β) *Nexum*: αποτελούσε μια αρχαϊκή δικαιοπραξία που λάμβανε χώρα με παρουσία πέντε μαρτύρων και ενός ζυγοστάτη, για την εξασφάλιση απαιτήσεως

⁴ Τρωϊανός Σπυρίδων – Βελισσαροπούλου Ιουλία, *Ιστορία Δικαίου*, Αθήνα, 2015, σελ. 115

⁵ Πετρόπουλος Γεώργιος, *Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου*, Τόμος Α', Βιβλίο Δεύτερον, Αθήνα - Κομοτηνή 2008, σελ. 779

⁶ Όσον αφορά τις ανώνυμες συμβάσεις, αυτές ονομάζονται συνάλλαγμα και αυτές διαθέτουν το στοιχείο του εξαναγκασμού, αναγνωρίζοντας δικαιώματα και υποχρεώσεις για αμφότερα τα μέρη και η υποχρέωση καταβολής της παροχής εκ του αντισυμβαλλομένου εξηγείται μέσω του θεσμού του αδικαιολόγητου πλουτισμού.

⁷ Τρωϊανός Σπυρίδων – Βελισσαροπούλου Ιουλία, *Ιστορία Δικαίου*, Αθήνα, 2015, σελ. 116

⁸ Η σημερινή διάκριση επί των συμβάσεων, ακολουθεί την διάκριση επί των ρωμαϊκών χρόνων. Παραδείγματα τέτοιων συμβάσεων είναι το δάνειο (*mutuum*), ως παραδοτική σύμβαση, το ενέχυρο (*pinus*), η παρακαταθήκη (*depositum*), το χρυσιδάνειο (*commodatum*).

⁹ Δημοπούλου Αθηνά, *Ρωμαϊκό Δίκαιο - Αναδρομή στις πηγές του σύγχρονου δικαίου*, Ευρασία, 2019

δανειστή από αδικοπραξία, όπου ο οφειλέτης περιερχόταν σε μία μορφή οιονεί δουλείας.

(γ) Συμβάσεις *litteris*¹⁰ (δια εγγράφων), όπου κάθε πάτερ φαμίλιας που κατείχε περιουσία τηρούσε ένα είδος οικονομικού βιβλίου (που αποτελούσε μία μορφή ισολογισμού με έσοδα και έξοδα του ρωμαϊκού οίκου), οι εγγραφές οφειλών προς κάποιο τρίτο (δάνειο από τρίτο) ως έσοδο στα βιβλία αυτά χρησιμοποιούντο ως δικαιοπρακτικός τύπος ο οποίος απεδείκνυε την ύπαρξη οφειλής έως την εξόφλησή της, οπότε γινόταν και η αντίστοιχη εξοφλητική εγγραφή ως έξοδο στην άλλη στήλη του ισολογισμού, επί Ιουστινιανού οι συμβάσεις *litteris* αποτελούσαν πλέον έγγραφες αναγνωρίσεις εικονικών χρεών και καθιερώθηκε ότι αν ο οφειλέτης δεν αμφισβητούσε εντός μίας διετίας το χρέος του, δεν είχε πλέον δικαίωμα να το αμφισβητήσει.

Στον αντίποδα, και κατά τα πρότυπα που ακολούθησαν και οι σύγχρονοι θεωρητικοί, υφίσταντο και οι άτυπες συμβάσεις ως (α) Συμβάσεις *Re*¹¹ καταρτιζόμενες (με παράδοση πράγματος) αποτελούσαν δικαιοπραξίες που βασίζονταν σε ένα υλικό στοιχείο: την παράδοση στο άλλο μέρος ενός ενσώματου πράγματος. Αντίθετα, με τις τυπικές συμβάσεις που ήταν γενικές, οι άτυπες είχαν συγκεκριμένα ονόματα και λειτουργία μόνο για συγκεκριμένο σκοπό, δεν συνάπτονταν μόνο με συμφωνία των μερών χωρίς την παράδοση του πράγματος, αυτές ήταν: δάνειο αναλωτών πραγμάτων (αρχαιότερη μορφή δανείου αναλωτών πραγμάτων όπως χρημάτων ή τροφίμων, ο οφειλέτης αναλάμβανε την υποχρέωση να επιστρέψει πράγματα αντίστοιχης ποσότητας και ποιότητας, φέροντας τον κίνδυνο της τυχαίας καταστροφής τους, τα δάνεια αυτά μπορούσαν να είναι τοκοφόρα), χρησιδάνειο (αποτελούσε δάνειο κινητού πράγματος, μη αναλωτού π.χ. εργαλείο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του και την επιστροφή του αυτούσιου, άνευ ανταλλάγματος, το πράγμα παρέμενε στην κυριότητα του δανειστή, ο οφειλέτης ευθυνόταν για το πράγμα), παρακαταθήκη (αποτελούσε την παράδοση ενός κινητού πράγματος σε τρίτον με σκοπό την φύλαξή του και επιστροφή του χωρίς δικαίωμα χρήσης από τον θεματοφύλακα και χωρίς αντάλλαγμα), ενέχυρο (αποτελούσε μορφή εμπράγματης εξασφάλισης της μεταβίβασης της νομής πράγματος) β) Συναινετικές συμβάσεις¹² (με συμφωνία των μερών): οι συμβάσεις αυτές ήταν άτυπες χωρίς συστατικό τύπο, βασίζονταν μόνο στη συναίνεση δηλ. τη συμφωνία των μερών και την καλή πίστη, το δίκαιο αναγνώρισε αυτές τις άτυπες συμφωνίες μέσω της χορήγησης ειδικών αγωγών των Πραιτόρων για την προστασία όσων είχαν συναλλαγή καλόπιστα π.χ. αν κάποιος δάνειζε κάτι στο γείτονα και αυτός δεν το επέστρεφε, ο Πραιτόρας χορηγούσε στο δανειστή την αγωγή της παρακαταθήκης, οι συναινετικές συμβάσεις ήταν εν γένει αμφοτεροβαρείς και η εκτέλεση της αντιπαροχής εξαρτάτο από την εκτέλεση της παροχής δηλ. το ένα μέρος δεν μπορούσε να ασκήσει αγωγή αν το άλλο ηρνείτο να προσφέρει την δική του παροχή, αυτές ήταν: αγοραπωλησία (με την οποία ο αγοραστής και ο πωλητής συμφωνούν ότι ορισμένο πράγμα θα μεταβιβαστεί στον πρώτο έναντι τιμήματος, αποτελούσε τη συνηθέστερη συναλλαγή

¹⁰ Γκόφας Δημήτριος, Ιστορία και Εισηγήσεις Ρωμαϊκού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011, σελ. 481

¹¹ Γκόφας Δημήτριος, Ιστορία και Εισηγήσεις Ρωμαϊκού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011, σελ. 480

¹² Γκόφας Δημήτριος, Ιστορία και Εισηγήσεις Ρωμαϊκού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011, σελ. 475 - 481

Στην καθημερινή ζωή είχαν απασχολήσει εκτενώς τους Ρωμαίους νομικούς, τα αναγκαία στοιχεία (*essentialia negotii*) της αγοραπωλησίας, η συναίνεση, η συμφωνία επί του πράγματος και η συμφωνία επί του τιμήματος. Εκτός από την ενοχική συμφωνία, ο πωλητής όφειλε να του παραδώσει το πράγμα, το οποίο αν είχε ελαττώματα ευθυνόταν καταρχάς ο αγοραστής, ο οποίος όφειλε να το ελέγξει κατά την παράδοση. Ο πωλητής δεν ευθυνόταν, αλλά υποσχόταν ότι το πράγμα δεν ήταν άχρηστο ή επικίνδυνο. Για την υποστήριξη της σύμβασης της αγοραπωλησίας δημιουργήθηκαν ειδικές αγωγές για αναστροφή πώλησης από ελαττώματα ζώων ή δούλων, για την εντός δώδεκα μηνών αξίωση καταβολής από τον πωλητή της διαφοράς της αξίας του πωληθέντος λόγω ελαττώματός του, ανεξάρτητα αν το γνώριζε ή όχι σύμφωνα με την οποία ο πωλητής όφειλε να παράσχει εγγύηση στον αγοραστή, έναντι τυχόν αποβολής του τελευταίου από τη νομή του πράγματος από τρίτο κύριο. Τέλος, ο αγοραστής όφειλε να αποζημιώσει τον πωλητή για τυχόν δαπάνες για φύλαξη του πράγματος μέχρι την παράδοση), μίσθωση (η σύμβαση της μίσθωσης χρησιμοποιούνταν για μίσθωση τόσο πραγμάτων όσο και προσώπων για την εκτέλεση μιας εργασίας, για την διασφάλιση των μερών προβλέπονταν διαφορετικές αγωγές για εκμισθωτή και μισθωτή, τα είδη μισθώσεων ήταν μίσθωση πράγματος, μίσθωση εργασίας και μίσθωση έργου στα πλαίσια της οποίας ο μισθωτής είχε μόνο δικαίωμα χρήσης του πράγματος. Όσον αφορά τη μίσθωση προσώπων στο ρωμαϊκό δίκαιο δεν αναπτύχθηκε ιδιαίτερος αναφορικά με την προστασία του ασθενέστερου μέρους). Άλλη μορφή σύμβασης συνιστούσε η εταιρεία (ως ρωμαϊκό δημιούργημα, αποτελούσε συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων να ενώσουν περιουσιακά τους στοιχεία για την επιδίωξη κοινού σκοπού, όχι απαραίτητα με σκοπό το κέρδος, με απαραίτητη προϋπόθεση ο σκοπός να ήταν θεμιτός, κάθε συμβαλλόμενος συμβαλλόταν προσωπικά με τους εταίρους και όχι με την εταιρεία όπως σήμερα ή τους λοιπούς εταίρους. Υπό το πρίσμα της λεοντείου εταιρείας, ένα μέρος αποκλειόταν από τη συμμετοχή στα κέρδη και ήταν αθέμιτη στο ρωμαϊκό δίκαιο). Επόμενο είδος επώνυμης σύμβασης ήταν η εντολή (με τη σύμβαση της εντολής ο εντολέας ανέθετε στον εντολοδόχο να εκτελέσει κάποια υπηρεσία για λογαριασμό του, άνευ αμοιβής, αν και ο εντολοδόχος δεν είχε οικονομικό όφελος από τη συναλλαγή, εφόσον συμφωνούσε όφειλε να φέρει εις πέρας την εντολή του εντολέα του. Δικονομικά ο εντολέας, σε περίπτωση παραβίασης των κύριων υποχρεώσεων του, μπορούσε να αναζητήσει από τον εντολοδόχο με ειδική αγωγή ό,τι αυτός αποκόμισε κατά την εκτέλεση της εντολής και με ειδική αγωγή ο εντολοδόχος μπορούσε να αναζητήσει τα έξοδα στα οποία είχε προβεί κατά την εκτέλεση της εντολής). Εν συνεχεία η δωρεά (ο δωρητής μεταβίβαζε ή υποσχόταν στον δωροεδόχο ένα πράγμα από χαριστική διάθεση, οι δωρεές διακρίνονταν εν ζωή και αιτία θανάτου που καταρτίζονταν μεν εν ζωή αλλά ενεργοποιούνταν μετά το θάνατο του δωρητή).

(γ) Τα Σύμφωνα και Ανώνυμα συναλλάγματα δημιουργήθηκαν προκειμένου να καλύψουν το κενό επί των συμφωνιών τυπικών και ατύπων, που θα μπορούσαν να συνάψουν οι συμβαλλόμενοι, διότι αυτές δεν εξαντλούσαν την ποικιλία της συναλλακτικής ζωής (α) τα Σύμφωνα ήταν μία συμβιβαστική συμφωνία περί μη προσφυγής στη δικαιοσύνη για κάποια αδικοπραξία, ήταν απλές, άτυπες συμφωνίες με

τις οποίες ήταν δυνατόν π.χ. να εξειδικεύεται μία συμφωνία πώλησης¹³. Αρχικά δεν είχαν τύπο και δεν γεννούσαν αυτοτελώς αγωγή αξίωση, όμως χάρη στους Πραίτορες χορηγήθηκαν ειδικές συναφείς ενστάσεις ως μέσα άμυνας σε συναλλασσόμενους που είχαν συνάψει τέτοιου είδους σύμφωνα, (β) τα ανώνυμα συναλλάγματα αποτέλεσαν μια λύση στις μη ξεκάθαρες συναλλαγές, με σκοπό την εξοικονόμηση χρόνου επί της αποφυγής σύναψης παράλληλων επιβοηθητικών και συμπληρωματικών συμβάσεων. Στην Ιουστινιάνεια κωδικοποίηση διαμορφώθηκε μια γενική αρχή, σύμφωνα με την οποία κάθε συμβατική συμφωνία ανεξαρτήτως του αντικειμένου της, που είχε εκτελεστεί, συνίσταντο σε μία παροχή έναντι μίας αντιπαροχής. Η παροχή αυτή δεν περιλάμβανε μόνο την υποχρέωση προς καταβολή, αλλά μπορούσε να έχει, κατά τις περιστάσεις, διάφορο περιεχόμενο, ειδικότερα δε να περιλαμβάνει την υποχρέωση του οφειλέτη να προβεί σε μια θετική πράξη ή να παραλείψει κάτι, αλλά και γιατί βλέπει την ενοχή μόνο από την πλευρά της υποχρέωσης του οφειλέτη και όχι και από την πλευρά του δικαιώματος του δανειστή¹⁴.

Αυτόθροη συνέπεια των ανωτέρω, καθίσταται το γεγονός πως οι υποχρεώσεις που γεννώνται από τις εκατέρωθεν πλευρές, κύριες και παρεπόμενες (παρεπόμενες γεννώνται κυρίως από την παραβίαση της καλής πίστης - *bona fides*)¹⁵, έννοια που σχηματίστηκε στην ρωμαϊκή φιλοσοφία και ενσωματώθηκε μεταγενέστερα στην ελληνική, εάν παραβιαστούν, τα συμβαλλόμενα μέρη θα εξαναγκαστούν στην εκπλήρωση της παροχής τους πρωτογενώς, εφόσον θα έχει ενεργοποιηθεί η ενδοσυμβατική ευθύνη των μερών.

3. Η ΕΞΩΣΥΜΒΑΤΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ επί του ρωμαϊκού δικαίου

Ως εξωσυμβατική ευθύνη, ή άλλως αδιοπρακτική, εφόσον δεν στηρίζεται σε προγενέστερη σύμβαση μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, συνιστά και την δεύτερη πηγή των ενοχών (*obligationes ex delicto*), την οποία ακολουθεί και η σημερινή αστική νομοθετική διάκριση. Τις νομοθετικές αυτές προβλέψεις εμπεριέχει ο Δωδεκάδελτος και ο Ακουίλιος Νόμος¹⁶, ο οποίος ρύθμιζε το αδίκημα, την πρόκληση περιουσιακής ζημίας χωρίς να συντρέχει λόγος δικαιολόγησης της συμπεριφοράς του δράστη, η

¹³ Γκόφας Δημήτριος, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011, σελ. 482

¹⁴ Γκόφας Δημήτριος, Ιστορία και Εισηγήσεις Ρωμαϊκού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011 σελ. 467

¹⁵ Τρωϊανός Σπυρίδων – Βελισσαροπούλου Ιουλία, Ιστορία Δικαίου, Αθήνα, 2015, σελ. 117

¹⁶ Βάση του Ρωμαϊκού δικαίου των αδιοπραξιών αποτελεί η *Lex Aquilia* που χρονολογείται γύρω το 287 π.Χ. Η *Lex Aquilia* περιλάμβανε τρία κεφάλαια, εκ των οποίων το πρώτο και το τρίτο ήταν σχετικά με τις αδιοπραξίες: στο πρώτο κεφάλαιο οριζόταν υποχρέωση αποζημίωσης για τον παράνομο φόνο ξένου δούλου ή τετράποδου οικόσιτου ζώου, στην υψηλότερη αξία τους κατά τον παρελθόντα χρόνο και στο τρίτο κεφάλαιο οριζόταν ότι αν είχε επέλθει ζημία με άλλον τρόπο πλην του φόνου στα ίδια πράγματα, με κάψιμο, σπάσιμο ή φθορά τους, ο δράστης θα όφειλε να καταβάλλει στον κύριό τους την αξία που θα αποδείκνυε ότι είχαν εντός των επόμενων 30 ημερών. Η αξίωση αποζημίωσης ασκείτο με ειδική αγωγή που την ασκούσαν μόνο Ρωμαίοι πολίτες. Αν ο εναγόμενος αρνείτο την ευθύνη του, υποχρεούται σε διπλάσια αποζημίωση. Δημοπούλου Αθηνά, Ρωμαϊκό Δίκαιο, Ευρασία, 2019

οποία θα την καθιστούσε νόμιμη και η οποία θα οδηγούσε σε άρση του άδικου χαρακτήρα της πράξης. Στον Ακουίλιο νόμο, τυποποιούνταν όλες οι προϋποθέσεις, βάσει των οποίων θα μπορούσε να προκληθεί η ζημία και του αντικειμένου επάνω στο οποίο προκλήθηκε και κατά λογική αναγκαιότητα της αποζημίωσης, η οποία θα έπρεπε να χορηγηθεί προς αποκατάσταση αυτής.

Βεβαίως, το πεδίο εφαρμογής του Ακουίλιου νόμου, επεκτάθηκε και διερύνθηκε τόσο από τους πραιτορες, όσο και από μεταγενέστερους νομικούς, γεγονός που αποτέλεσε την θρυαλλίδα της γένεσης της αρχής περί αποκατάστασης της ζημίας που προκαλείται παράνομα και υπαίτια σε έννομα αγαθά ενός τρίτου προσώπου¹⁷. Οι αδικοπραξίες, ως παράνομες πράξεις που προξενούν ζημία, αναγνωρίζονταν μεν ως πηγή υποχρέωσης προς καταβολή αποζημίωσης στο ρωμαϊκό δίκαιο, πλην όμως δεν θεμελιώνονταν σε κάποια συναφή γενική αρχή. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός, ότι η διάκριση μεταξύ αστικών αδικημάτων και ποινικών εγκλημάτων δεν ήταν εξαρχής σαφής. Η ποινική δικαιοδοσία άρχισε να διαμορφώνεται ως διακριτός κλάδος στα τέλη της Res publica. Η αξίωση αποζημίωσης απέρρευε από τον εθιμικό θεσμό της ανταποδόσεως, όπου σύμφωνα με αυτόν τον θεσμό ο ζημιωθείς εκδικείται τον δράστη, επιφέροντάς του την ίδια ακριβώς ζημία με αυτήν που είχε υποστεί. Όσον αφορά και την κρίσιμη αποζημίωση του θύματος, αυτή έλαβε προοδευτικά τη θέση της ανταπόδοσης, επιτρέποντας στο δράστη να αποφύγει την εκδίκηση με την καταβολή της, γεγονός που βαθμιδών οδήγησε στην δημιουργία των πρώτων κανόνων ρύθμισης της αποζημίωσης.

Προϋποθέσεις αποζημιωτικής ευθύνης: (α) Ζημία (οριζόταν ως η μείωση της αξίας του πράγματος, η οποία μπορούσε να αποτιμηθεί και διακρινόταν σε θετική δηλ. κάθε πραγματική περιουσιακή μείωση και αρνητική ζημία δηλ. το διαφυγόν κέρδος αν δεν είχε μεσολαβήσει το πταίσμα (β) Υπαιτιότητα (ο δράστης θα έπρεπε να ενήργησε είτε εκ προθέσεως, είτε με βαρεία αμέλεια) και (γ) Αιτιώδης σύνδεσμος (μεταξύ ζημιωγόνου γεγονότος και ζημίας έπρεπε να υπάρχει σχέση αιτίας και άμεσου ή έμμεσου αποτελέσματος). Σταδιακά τα στενά προβλεπόμενα όρια του Ακουίλιου νόμου διευρύνθηκαν πέρα από τον φόνο ή την φθορά ζώων και δούλων και σε άλλες μορφές ζημιών. Σημαντική κατάκτηση απετέλεσε το γεγονός της επέκτασης της προστασίας που παρεχόταν μόνο στους Ρωμαίους πολίτες και στους ξένους, μέσω της προσφυγής σε πλάσμα δικαίου (σαν να ήταν πολίτες). Ο νόμος αυτός που αρχικά εφαρμοζόταν για περιουσιακές ζημιές σε πράγματα, επεκτάθηκε και σε ζημιές σε πρόσωπα, όπως ήταν οι υπεξούσιοι.

4. Η προσβολή της προσωπικότητας επί του ρωμαϊκού δικαίου

Το αδίκημα αρχικά οριοθετείτο στενά από τον Δωδεκάδελτο, ως σωματικές βλάβες, για τις οποίες ορίζονταν στο νόμο συγκεκριμένα ποσά αποζημίωσης, ανάλογα με το status του προσώπου, τα οποία με το πέρασμα του χρόνου και την υποτίμηση του νομίσματος, κατέστησαν συμβολικά. Το παράδοξο έναυσμα για την αναθεώρηση του

---

¹⁷ Τρωϊανός Σπυρίδων – Βελισσαροπούλου Ιουλία, Ιστορία Δικαίου, Αθήνα, 2015, σελ. 118

κανόνα φέρεται να έδωσε ένας Ρωμαίος, που χαστούκιζε διάφορους πολίτες για αστείο. Οι Πραίτορες στη συνέχεια, επέτρεψαν την άσκηση παρεμφερών αγωγών για την καταβολή αποζημιώσεων επί ποικίλων περιπτώσεων προσβολής της προσωπικότητας. Η προσβολή προσωπικότητας μπορούσε να λάβει χώρα είτε με λόγια είτε με πράξεις (π.χ. ξυλοδαρμό). Ειδικά για τις γυναίκες, προσβολή της προσωπικότητάς τους συνιστούσε κάθε προσπάθεια προσέγγισής τους με γλυκόλογα ή πρόστυχες εκφράσεις και η απόπειρα απομάκρυνσης του συνοδού τους, όχι όμως αν η γυναίκα δεν ήταν ευπρεπώς ντυμένη, όπως ταίριαζε σε Ρωμαία δέσποινα. Ο σύζυγος μπορούσε να ασκήσει αγωγή για την προσβολή της γυναίκας του. Η προσβολή της μνήμης του νεκρού λογιζόταν ως προσβολή της προσωπικότητας των κληρονόμων του. Οι προϋποθέσεις για την στοιχειοθέτηση της αδικηματικής προσβολής και της γέννησης αξίωσης προς αποζημίωση ήταν (α) η ικανότητα του καταλογισμού (ανήλικοι και παράφρονες δεν μπορούσαν να διαπράξουν προσβολή) (β) προσβολή από πρόθεση και όχι από αμέλεια (γ) αν ο προσβληθείς δεν είχε ασκήσει την προσβολή εντός έτους, δεν μπορούσε να την επικαλεσθεί εκ των υστέρων¹⁸.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Β1^α ΠΗΓΕΣ ΤΩΝ ΕΝΟΧΩΝ υπό την σημερινή θεωρητική νομική προσέγγιση

Οι ενοχές, πηγάζουν είτε από δικαιοπραξία, είτε απευθείας από το νόμο ως παραγωγικό λόγο. Κατά ακολουθία της ρωμαϊκής διάκρισης, ακολουθεί η κλασική διάκριση σε δικαιοπρακτικές και εξωδικαιοπρακτικές. Οι δικαιοπρακτικές στηρίζονται κυρίως στην σύμβαση ως την νομική τους αιτία, και σε λιγότερες περιπτώσεις σε μονομερή δικαιοπραξία και αυτό διότι κεντρικός πυλώνας στο αστικό δίκαιο, είναι η ελευθερία και η αυτονομία του ατόμου για την δημιουργία των δικαιωμάτων την μη επιβολή άνευ βουλήσεως του υποχρεώσεων μονομερώς¹⁹.

Οι εξωδικαιοπρακτικές ενοχές είναι αυτές που πηγάζουν απευθείας από το νόμο, ανεξάρτητα από την βούληση του προσώπου. Στον νόμο περιγράφονται αυτές που γεννώνται από αδικοπραξία (914 ΑΚ), από αδικαιολόγητο πλουτισμό (904 ΑΚ), από την κοινωνία δικαίωματος (785 επ. ΑΚ), από τον ειδικό νόμο περί ευθύνης αυτοκινήτων (ΓπΝ/1911), τον ειδικό νόμο για την προστασία του καταναλωτή (ν.2251/1994) κλπ.

¹⁸ Δημοπούλου Αθηνά, Το ρωμαϊκό και βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο στη νομολογία των τελευταίων χρόνων, Τιμητικός Τόμος Μιχάλη Π. Σταθόπουλου, 2010, σελ. 9-12

¹⁹ Κυριότερη πηγή απαρίθμησης των αιτιών που μπορούν να προκύψουν είναι αυτή του ιουστινιάνειου κώδικα και του Πανδέκτη, οι οποίοι εισάγουν ευθύνη τόσο δικαιοπρακτική, όσο και αδικοπρακτική. Ο γαλλικός αστικός κώδικας, είναι αυτός που τις περιλαμβάνει τόσο τις ίδιες, όσο και τις μεταγενέστερες κατηγορίες οιονεί συμβάσεων που θα δημιουργηθούν. Τρωϊανός Σπυρίδων – Βελισσαροπούλου Ιουλία, Ιστορία Δικαίου, Αθήνα, 2015, σελ. 118

Το βασικό νομικό γεγονός παραγωγής των ενοχών είναι η σύμβαση²⁰. Με βάση τιθέμενα κριτήρια όπως ο σκοπός, το περιεχόμενο κ.λ.π., οι συμβάσεις διακρίνονται σε κατηγορίες. Η κατηγοριοποίηση όμως γίνεται κυρίως στο Ά Βιβλίο του Αστικού Δικαίου, τις Γενικές Αρχές. Οι συμβάσεις, διακρίνονται στις συναινετικές και παραδοτικές, εάν για την σύναψή της απαιτείται η συναίνεση απλά των μερών, χωρίς να απαιτείται και η παράδοση του αντικειμένου της παροχής, και αυτό αποτελεί έκφραση της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης, του βασικού πυλώνα που διέπει το αστικό δίκαιο. Τουναντίον, παραδοτική ή άλλως τε καταρτιζόμενη, καλείται η σύμβαση, για την σύναψη της οποίας απαιτείται η παράδοση ενός πράγματος, δηλαδή η καταβολή του αντικειμένου της παροχής.

Απολειπομένης της καταβολής αυτής, δεν υφίσταται τέτοια σύμβαση²¹. Επόμενη διμερής διάκριση, είναι αυτή σε ετεροβαρείς και αμφοτεροβαρείς συμβάσεις. Ετεροβαρής καλείται μια σύμβαση όταν αυτή έχει ως νομικό συνεπακόλουθό της την δημιουργία ενοχικής υποχρέωσης σε βάρος ενός μόνο συμβαλλομένου και το αντίστοιχο ενοχικό δικαίωμα υπέρ του άλλου. Αντίθετα, σε μια αμφοτεροβαρή σύμβαση, δημιουργούνται δικαιώματα και υποχρεώσεις προς παροχή υπέρ και σε βάρος των δύο συμβαλλομένων. Συνεπώς, ιδρύεται το δίπολο των θέσεων του δανειστού και του οφειλέτου.

Η διάρθρωση μιας αμφοτεροβαρούς σύμβασης, είναι η ανταλλαγή των παροχών προς αντίθετη κατεύθυνση, οπότε και οι νομικές θέσεις του δανειστού και του οφειλέτου εντοπίζονται και στα δύο συμβαλλόμενα μέρη, με αντικείμενο βέβαια διαφορετική παροχή. Γι' αυτό, καθένας από τους συμβαλλόμενους έχει δικαίωμα να ζητήσει την εκπλήρωση της παροχής του άλλου μέρους. Η παροχή και η ανάλογή της αντιπαροχή είναι υποκειμενικά ισοδύναμες, χωρίς να απαιτείται να είναι ισάξιες. Σε κάθε περίπτωση όμως, αν και αντίθετες αποτελούν αντικείμενα μιας ενιαίας σύμβασης, τόσο κατά την γένεση της ενοχής όσο και κατά την λειτουργία της.

Η ατελώς αμφοτεροβαρής σύμβαση, συνιστά μια ενδιάμεση κατηγορία, η οποία λαμβάνει τη μορφή της υποσχετικής ετεροβαρούς σύμβασης, στα πλαίσια της οποίας δημιουργείται υποχρέωση σε βάρος του αρχικού μόνο δανειστή ή όταν εκ της συμβάσεως γεννώνται υποχρεώσεις χωρίς να βρίσκονται σε αλληλεξάρτηση. Διάκριση των δύο ειδών τέλειων και ατελών, έγκειται στο ότι περιέχονται ειδικές ρυθμίσεις επί των αμφοτεροβαρών, οι οποίες δεν εφαρμόζονται στις ατελώς, όπως για παράδειγμα τα άρθρα 374 ΑΚ επ., 380 ΑΚ επ. κ.λ.π.

Επόμενη διάκριση των συμβάσεων είναι αυτή στις επαχθείς και τις χαριστικές συμβάσεις, αφορώσες κάποια περιουσιακή μετακίνηση από ένα πρόσωπο σε ένα άλλο, ώστε να προσπορίζεται δικαίωμα ή έννομο όφελος, με άλλα λόγια να πραγματοποιείται κάποια επίδοση έναντι ανταλλάγματος²². Αντίθετα στις χαριστικές, αναλαμβάνεται κάποια υποχρέωση χωρίς την απόδοση κάποιου ανταλλάγματος. Η πρακτική τους

---

²⁰ Όπου σύμβαση είναι μια πολυμερής δικαιοπραξία που περιέχει δηλώσεις βουλήσεως δύο ή περισσότερων προσώπων, οι οποίες είναι μεταξύ τους αντίθετες αλλά συμπίπτουν ως προς το σκοπούμενο έννομο αποτέλεσμα, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, §29, αρ.7, σελ. 394

²¹ Παπαστερίου Δημήτριος, Δίκαιο της Δικαιοπραξίας, 2008, §15, αρ.6

²² Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2016, σελ. 394

διαφορά έγκειται στο ότι δεδομένου του μη ανταλλακτικού περιεχομένου των χαριστικών συμβάσεων, για την διασφάλιση της ομαλής εξέλιξης της ο νόμος απαιτεί πρόσθετες τυπικές διατυπώσεις, ή καθιερώνει είδος ευθύνης του δότη κλπ.

Άλλη κατηγορία συμβάσεων, η πιο ευρεία από όλες είναι οι υποσχητικές και οι εκπονητικές συμβάσεις. Η πρώτη κατηγορία αφορά την ίδρυση υποχρεώσεως του ενός από τα μέρη σε παροχή και το αντίστοιχο ενοχικό δικαίωμα υπέρ του άλλου να απαιτήσει την παροχή αυτή, χωρίς όμως να επέλθει άμεση μεταβολή του περιουσιακού δικαιώματος (με την έννοια της μεταβολής εννοείται μια άμεση μεταβολή όπως μεταβίβαση, αλλοίωση, επιβάρυνση, κατάργηση κάποιου περιουσιακού δικαιώματος), γι' αυτό με τις υποσχητικές συμβάσεις αυξάνει το παθητικό αλλά δεν μειώνεται το ενεργητικό της περιουσίας του οφειλέτη. Στις εκπονητικές ή διαθετικές συμβάσεις, διατίθεται ένα υφιστάμενο δικαίωμα. Επομένως, οι περισσότερες συμβάσεις που αφορούν ενοχικό δικαίωμα είναι υποσχητικές, υπάρχουν όμως και ενοχικές που είναι εκπονητικές. Παρόλα αυτά, οι ενοχικές και οι εμπράγματα δεν συμπίπτουν πλήρως με τις υποσχητικές και τις εκπονητικές. Οι ενοχικές και οι εμπράγματα διακρίνουν τη φύση του δικαιώματος που αφορούν, με την οποίες θα συστήνεται, αλλοιώνεται, μετατίθεται, καταργείται ενοχικό δικαίωμα και αντίστοιχα εμπράγματο.

Ανάλογα το πόσο στενή είναι η διασύνδεση με το λόγο, την αιτία (causa) για την οποία συνήφθε. Διακρίνουμε στον άμεσο νομικό σκοπό, και τον έμμεσο που δικαιολογεί την επίδοση. Ο έμμεσος σκοπός τον οποίο επιδιώκει ο συμβαλλόμενος με την σύμβαση είναι είτε η απόκτηση απαιτήσεως, είτε η εκπλήρωση υπάρχουσας υποχρεώσεως, είτε η ελευθεριότητα, είτε η ανανέωση της απαιτήσεως κλπ.²³ Έτσι στις υποσχητικές συμβάσεις, η αιτία είναι στενά διασυνδεδεμένη με την σύμβαση, έτσι ώστε εμπριέχεται σε αυτήν. Όταν μια σύμβαση χαρακτηριστεί ως αιτιώδης ή αναιτιώδης αντίστοιχα, η επίδραση αυτής της διάκρισης ασκείται στο κύρος της ίδιας της συμβάσεως. Δηλαδή, η αιτία έχει αναχθεί σε στοιχείο του ειδικού πραγματικού της συμβάσεως αυτής. Αντίθετα, ως αναιτιώδης, χαρακτηρίζεται μια σύμβαση η οποία δεν εξαρτάται από το κύρος και την νομιμότητα της αιτίας, με αυτόθροη συνέπεια το εάν πάσχει η αιτία να μην πλήττεται νομικά η σύμβαση.

Επόμενη διάκριση των συμβάσεων είναι αυτή σε διαρκείς και στιγμιαίες, ανάλογα του εάν η οφειλόμενη παροχή εκπληρώνεται βραχέως ή επί μακρόν, σε συνεχόμενο χρόνο. Η σημασία της διάκρισης αυτών των συμβάσεων είναι πως οι διαρκείς συμβάσεις ενδέχεται να εμφανίσουν ιδιαιτερότητες τόσο κατά την ίδρυσή τους, δηλαδή να είναι άκυρες ή ακυρώσιμες που ήδη όμως έχουν λειτουργήσει για ορισμένο χρόνο και ήδη έχουν επιφέρει κάποια από τα έννομα αποτελέσματά τους, η σημασία που δίνεται στην τήρηση της αρχής της καλής πίστης διότι γεννώνται παρεπόμενες υποχρεώσεις εκατέρωθεν με σκοπό την σύμπραξη και προστασία της ορθής εκπλήρωσης της συμβάσεως. Παράλληλα, διατηρείται και η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης, η οποία δύναται να ανατραπεί μόνο επί ανατροπής του δικαιοπρακτικού θεμελίου (388 ΑΚ).

Στις στιγμιαίες συμβάσεις, η εκπλήρωση της παροχής συγκεντρώνεται σε ένα ορισμένο μόνο σημείο, όπου επέρχεται πλήρης απόσβεση αυτής. Ιδιαίτερη έμφαση

---

²³ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Αθήνα, 2012, σελ. 395 - 396

πρέπει να δοθεί επί ανώμαλης εξέλιξης της διαρκούς ή στιγμιαίας συμβάσεως, όταν παραβιάζονται οι υποχρεώσεις μεταξύ των μερών, κύριες ή παρεπόμενες, με αποτέλεσμα να αποδίδονται σειρά δικαιωμάτων στα συμβαλλόμενα μέρη εκ του νόμου, ανάλογα της υποχρέωσης που παραβιάστηκε. Τα αποδιδόμενα δικαιώματα, ανάλογα εάν πρόκειται για ετεροβαρή ή αμφοτεροβαρή σύμβαση ποικίλλουν (εφαρμογή των άρθρων 335 ΑΚ επ, 380 ΑΚ επ, 386 ΑΚ επ κλπ.). Ανάλογα του εάν πρόκειται για διαρκή ή στιγμιαία σύμβαση διαφοροποιείται και ο τρόπος λύσης της, δηλαδή είτε με υπαναχώρηση, είτε με καταγγελία. Δηλαδή η υπαναχώρηση μπορεί να ασκηθεί μόνο κατά το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί από την σύναψη της σύμβασης, έως την έναρξη της σύμβασης και την εκτέλεσή της ή όταν έχει οδηγηθεί η σύμβαση σε ανώμαλη εξέλιξη και τα μέρη επιθυμούν την εκκαθάριση των εκατέρωθεν σχέσεων.

Η διαρκής σύμβαση έχει αυξημένη πιθανότητα να χαρακτηριστεί ως σύμβαση ακριβόχρονης εκτέλεσης, με αποτέλεσμα μια ενδεχόμενη καθυστέρηση να ισοδυναμεί με μερική μη εκπλήρωση ενός τμήματος της παροχής, δηλαδή με μερική αδυναμία παροχής. Άμεση συνέπεια αυτής είναι η ενεργοποίηση των κανόνων δικαίου που ο νόμος απαιτεί να εφαρμοστούν, προς αποκατάσταση της ανώμαλης εξέλιξης της σύμβασης, και εκκαθάρισης των εκατέρωθεν υποχρεώσεων.

Στον αντίποδα της ενδοσυμβατικής ευθύνης, κατόπιν αναληφθείσας κύριας και παρεπόμενης υποχρέωσης, βρίσκεται η εξωσυμβατική ευθύνη ή άλλως αδικοπρακτική. Για την θεμελίωσή της δεν απαιτείται κάποια έτερη παραβίαση, παρά μόνο κάποιου κανόνα δικαίου ή κάποιας απορρέουσας υποχρέωσης εκ του δικαίου, η οποία όμως δεν τυποποιείται στον νόμο. Η ενδοσυμβατική ευθύνη, θεμελιώνεται όταν οι ενοχικές σχέσεις δεν εκπληρώνονται ομαλά είτε από τον συμβαλλόμενο είτε από κάποιον τρίτο (ΑΚ317), ώστε να επέλθει απόσβεση της ενοχής με κάποιον από τους προβλεπόμενους στον νόμο αποσβεστικούς λόγους (ΑΚ 416 επ.). Σε κάθε περίπτωση όμως, το μείζον στο δίκαιο δεν είναι το ενδιαφέρον για την ομαλή εξέλιξη μιας ενοχής, αλλά για την ανώμαλη εξέλιξη αυτής. Επί κάποιας αδυναμίας, καθυστέρησης στην εκπλήρωση της παροχής του οφειλέτου ή όταν παραβιάζονται εν γένει οι υποχρεώσεις του. Οι κύριες μορφές παραβίασης μιας σύμβασης, είναι η αδυναμία παροχής και η υπερημερία δανειστού ή οφειλέτου, οι οποίες είναι και οι μοναδικές που τυποποιούνται στο νόμο. Μια τρίτη μορφή παραβίασης υποχρεώσεων είναι η πλημμελής εκπλήρωση, και για την ρύθμιση της οποίας η μεθοδολογία πλήρωσης του ρυθμιστικού κενού της αναλογίας δικαίου λαμβάνει χώρα. Αναλογικά λοιπόν, θα εφαρμοστούν είτε οι διατάξεις για την αδυναμία παροχής, είτε οι διατάξεις για την υπερημερία του οφειλέτη ή αντίστοιχα του δανειστή. Σε κάθε περίπτωση, ο οφειλέτης θα αδυνατεί για λόγους αντικειμενικούς ή υποκειμενικούς να εκπληρώσει την παροχή του.

Η αδυναμία παροχής είναι η πλήρης αδυναμία είτε αρχικώς, είτε επιγενόμενα προς εκπλήρωση της παροχής. Αρχικώς, θα υφίσταται αυτή η αδυναμία, όταν ήδη κατά την συνομολόγηση της σύμβασης αυτή η αδυναμία υφίσταται. Αντίστοιχα, επιγενόμενα θα υφίσταται όταν εκ των υστέρων ο οφειλέτης βρίσκεται σε αδυναμία αυτής της παροχής, είτε για αντικειμενικούς, είτε για υποκειμενικούς λόγους. Δηλαδή, εάν μόνο ο συγκεκριμένος οφειλέτης αδυνατεί να την εκπληρώσει ή εάν έχει επισυμβεί κάποιο νομικό ή φυσικό γεγονός το οποίο αντικειμενικά να την εμποδίζει, όπως για

παράδειγμα κατάσχεση, προγενέστερη εμπράγματη μεταβίβαση σε τρίτο κ.λ.π. και κάποιο φυσικό γεγονός, όπως φυσική καταστροφή.

Η υπερημερία του οφειλέτη, γεννάται όταν υπαιτίως καθυστερεί να εκπληρώσει την κύρια παροχή του. Προϋποτίθενται όμως η παροχή να εξακολουθεί να είναι δυνατή προς παροχή και το χρέος να είναι ληξιπρόθεσμο. Ειδεμή, απολειπομένων των ανωτέρω, δεν μπορεί να γίνει λόγος για υπερημερία οφειλέτη. Ενδέχεται όμως ο οφειλέτης να προβεί και σε ποιοτικές και ποσοτικές παραβάσεις, διότι παρότι η σύμβαση μπορεί να είναι δυνατή, ο οφειλέτης να αρνείται άμεσα ή έμμεσα να την εκπληρώσει ή να την εκπληρώνει πλημμελώς, οπότε και θα εμπίπτει στην κατηγορία της πλημμελούς εκπλήρωσης. Επίσης, μπορεί να μην εκπληρώνει εγκαίρως τις παρεπόμενες υποχρεώσεις του ολικώς ή απλά να καθυστερεί.

Ανωτέρω έγινε αναφορά και στην υπερημερία του δανειστή, η οποία και αυτή συνιστά ανωμαλία στην εξέλιξη της ενοχής, διότι αρνείται ή παραλείπει να συμπράξει στην εκπλήρωση της παροχής. Η ειδοποιός διαφορά με την υπερημερία οφειλέτη, είναι πως η δεύτερη είναι αντικειμενική. Δεν απαιτείται δηλαδή κάποια υπαίτια συμπεριφορά από τον δανειστή. Οι νομοθετικές ρυθμίσεις, αφορούν την αδυναμία παροχής ΑΚ 335 επ., την υπερημερία του οφειλέτη ΑΚ 340 επ., την υπερημερία του δανειστή ΑΚ 349 επ. και την εκ της νομολογίας διαμορφούμενη ευθύνη του οφειλέτη κατά παράβαση των άρθρων 288 και 330 ΑΚ. Οι δύο αυτές νομοθετικές ρυθμίσεις, αφορούν την εκ της εκ της αορίστου εννοίας της καλής πίστεως παρεπόμενες υποχρεώσεις και της ευθύνης εκ του πταίσματός του δημιουργώντας έτσι ευθύνη του για αποκατάσταση οποιασδήποτε ζημίας προκλήθηκε στον αντισυμβαλλόμενο.

B2β. Αρχή της τεκμαιρόμενης υπαιτιότητας

Η ευθύνη του οφειλέτη σε περίπτωση αθέτησης των υποχρεώσεών του από προϋφιστάμενη ενοχή, διέπεται από την αρχή της υπαιτιότητας. Πρωτεύοντα ρόλο διαδραματίζει στην ενδοσυμβατική ευθύνη το άρθρο 330ΑΚ, το οποίο αποδίδει ευθύνη στον οφειλέτη μόνο εφόσον αυτός βαρύνεται με πταίσμα, δηλαδή δόλο ή αμέλεια. Η σημασία της αρχής αυτής εντοπίζεται στην δυνατότητα ανατροπής του τεκμηρίου της ευθύνης του οφειλέτη, γι' αυτό και καλείται νόθος αντικειμενική. Εφόσον οδηγηθεί ο οφειλέτης μιας παροχής σε παραβίαση των υποχρεώσεών του, με αποτέλεσμα την πρόκληση ζημίας στον δανειστή, τότε υποχρεούται σε αποκατάσταση αυτής. Η αποκατάσταση της ζημίας που θα προκληθεί από αυτή την παραβίαση ορίζεται ως ενοχή αποζημίωσης, η οποία σκοπεί όχι στον πλουτισμό του ζημιώσαντος, αλλά στην αποκατάσταση της πρότερης περιουσιακής κατάστασής του.

Η έννοια της αποκαταστατικής δικαιοσύνης διατρέχει όλο το φάσμα του δικαίου, είτε πρόκειται για αστικό, είτε για ποινικό, είτε για εμπορικό κλπ. Απαραίτητη προϋπόθεση για την γένεση αυτού του είδους της ενοχής είναι η ύπαρξη ζημίας, η οποία στηριζόμενη σε νομοθετική πρόβλεψη να θεμελιώνει κάποιο νόμιμο λόγο ευθύνης

προς αποζημίωση, η οποία όμως θα πρέπει αιτιωδώς να σχετίζεται με το ζημιόγono αποτέλεσμα. Όμως, παρότι διατρέχει όλο το φάσμα του δικαίου, εντούτοις μεταξύ των κύριων πυλώνων του, αναπτύσσεται διαφορετική προσέγγιση αναφορικά με τον σκοπό για τον οποίο ιδρύεται η ευθύνη προς αποζημίωση. Δηλαδή, στο μεν αστικό - εμπορικό δίκαιο η ευθύνη προς αποζημίωση λειτουργεί αποκαταστατικά, στο δε ποινικό δίκαιο λειτουργεί τιμωρητικά ή και προληπτικά όπως εν γένει οι ποινές, οι οποίες αποσκοπούν τόσο στην θετική γενική πρόληψη τελέσεως εγκλημάτων, όσο και στην αποτροπή τέλεσης νέων από τον ίδιο δράστη, αλλά και αποκατάστασης της κοινωνικής ειρήνης. Έτερο σημείο στο οποίο εντοπίζεται διαφορά μεταξύ των δύο αυτών πυλώνων του δικαίου, είναι ο απαιτούμενος βαθμός πταίσματος. Στο αστικό δίκαιο η υπαιτιότητα είναι απαραίτητη προϋπόθεση της ευθύνης προς αποζημίωση, πλην όμως ο βαθμός του πταίσματος είναι αδιάφορος, με την απαραίτητη προϋπόθεση να μην έχουν εισαχθεί στην σύμβαση ρήτρες τόσο επίτασης της ευθύνης, όσο και απαλλαγής από αυτήν του υπαιτίου, για τις οποίες θα γίνει λόγος κατωτέρω. Στο ποινικό δίκαιο, ο βαθμός του πταίσματος είναι κρίσιμος για το είδος της αξιόποινης πράξης και το είδος της επιβαλλόμενης ποινής. Εξ' αυτού του λόγου προκύπτει και η κατηγοριοποίηση των εγκλημάτων σε βαρύτερα και ελαφρύτερα, ανάλογα δηλαδή της βαρύτητας της τιμωρίας.

Η ζημία για την οποία έγινε λόγος ανωτέρω, η οποία διακρίνεται ως ένα αποτέλεσμα απορρέον από την παραβατική συμπεριφορά, ορίζεται ως η δυσμενής μεταβολή στα έννομα αγαθά ενός προσώπου, περιουσιακά και μη, εξαιτίας κάποιου γεγονότος. Ενδέχεται όμως η ζημία να κατατείνει και στην προσβολή της προσωπικότητάς του και όχι μόνο των περιουσιακών του αγαθών. Τότε όμως θα γίνεται λόγος για άλλου τύπου βλάβη, την ηθική.

Περιουσιακή ζημία ορίζεται αυτή που είναι αποτιμητή σε χρήμα για τον προσδιορισμό της οποίας έχουν διατυπωθεί ποικίλες θεωρίες, με κρατούσα αυτή της διαφοράς.²⁴ Η περιουσιακή ζημία συνίσταται στην διαφορά που προκύπτει από την σύγκριση μιας πραγματικής κατάστασης και μιας υποθετικής, δηλαδή από την σύγκρισή της μετά το ζημιόγono γεγονός περιουσιακής κατάστασης του ζημιωθέντος (πραγματική κατάσταση) και αυτής που θα υπήρχε εάν το ζημιόγono γεγονός δεν είχε λάβει χώρα (υποθετική κατάσταση). Διευρύνεται έτσι η έννοια της ζημίας στις περιπτώσεις που η επίπτωση του ζημιόγonu γεγονότος περιορίζεται στο συγκεκριμένο μόνο έννομο αγαθό που προσβλήθηκε. Στις περιπτώσεις αυτές παρέλκει η εξέταση της συνολικής περιουσιακής κατάστασης του ζημιωθέντος εφόσον έχει προσβληθεί ένα μόνο αγαθό περιουσιακό. Τουναντίον, η ηθική βλάβη κατατείνει στα ηθικά αγαθά του ατόμου που συνδέονται με την προσωπικότητά του (προσβολή επί της τιμής, της ελευθερίας, της σωματικής ακεραιότητας, της ψυχικής υγείας του ατόμου). Βεβαίως, η προσβολή των αγαθών αυτών έχει και οικονομικές συνέπειες, οι οποίες θα συνυπολογιστούν στο ύψος της αποζημίωσης που θα πρέπει να δωθεί. Αφ' εαυτής όμως η προσβολή της προσωπικότητας δεν είναι αποτιμητή σε χρήμα, γι' αυτό και δεν δύναται να ενταχθεί στην κατηγορία της περιουσιακής βλάβης.

Ενυπάρχει όμως στο δίκαιο και η διάκριση μεταξύ της ηθικής βλάβης και της ψυχικής οδύνης. Ως ψυχική οδύνη, νοείται ο ψυχικός πόνος, ο οποίος γίνεται αισθητός

---

²⁴ ΑΠ 74/2014 ΝΟΜΟΣ

με την προσβολή ενός αγαθού με το οποίο συνδέεται στενά ένα πρόσωπο. Δεδομένου του παραλληλισμού της με την ηθική βλάβη, ούτε η ψυχική οδύνη δύναται να αποτιμηθεί σε χρήμα, διότι θίγεται ένα αγαθό ηθικής αξίας, ανήκον στον συναισθηματικό κόσμο του ζημιωθέντος. Για την αντιμετώπιση του ζητήματος αυτού, ο νομοθέτης προέβλεψε ειδικώς το άρθρο 932 εδ. γ' ΑΚ, που αφορά την θανάτωση προσώπου και υπέρ της οικογένειάς του. Η διάκριση μεταξύ των δύο, είναι προφανής. Η μεν πρώτη αποτιμάται πλήρως και χρηματικά βάσει του 297ΑΚ εδ. α', η δε ηθική βλάβη αποκαθίσταται μόνο όταν το ορίζει ο νόμος (βλ. άρθρο 299, 57-59 επί προσβολής προσωπικότητας, 932 για την αδικοπραξία). Συνεπώς, χρηματική ικανοποίηση για ηθική βλάβη δεν μπορεί να αποτελέσει αγωγικό αίτημα προς απόδοση, σε περίπτωση αθέτησης ενοχικής υποχρέωσης από κάποια δικαιοπραξία.

Η έννοια της ζημίας, προσδιορίζεται βάσει της θεωρίας της διαφοράς εν συγκρίσει δηλαδή μεταξύ της τωρινής (μετά το ζημιογόνο γεγονός) περιουσιακής κατάστασης και εκείνης που θα υπήρχε χωρίς το ζημιογόνο αυτό γεγονός συμπεριλαμβανομένου και του τυχόν διαφυγόντος κέρδους. Η ζημία διακρίνεται και προσδιορίζεται είτε με την φυσική της είτε με άλλα κριτήρια. Έχει διατυπωθεί και η κανονιστική έννοια της ζημίας²⁵.

B2γ. Νόμιμος λόγος ευθύνης

Η ενοχή προς αποζημίωση γεννάται όταν υπάρξει κάποιος νόμιμος λόγος ευθύνης²⁶, ο οποίος αναγνωρίζεται δηλαδή από το νόμο. Η ύπαρξη ενός νόμιμου λόγου ευθύνης είναι και αυτός που ουσιαστικά θεμελιώνει την ευθύνη του οφειλέτη. Αυτός εξειδικεύεται με την παράβαση μιας προϋφιστάμενης ενοχής, δηλαδή μιας πρωτογενούς ενοχής που πηγάζει από δικαιοπραξία και κατά κύριο λόγο από κάποια σύμβαση. Η παράβαση αυτής, γεννά δευτερογενή ευθύνη προς αποζημίωση. Η αρχική ενοχή βεβαίως, μπορεί να απορρέει και από τον ίδιο τον νόμο, με αποτέλεσμα και πάλι να επέρχεται δευτερογενής ευθύνη του υποχρέου προς αποζημίωση.

Η δευτερογενής ευθύνη προς αποζημίωση, προκύπτει από την σύναψη κάποιας σύμβασης. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται συσχετισμός με μια προϋφιστάμενη πρωτογενή ενοχή, κατόπιν μετατροπής της αρχικής ευθύνης, γι' αυτό και καλείται και ενδοσυμβατική ή και δικαιοπρακτική. Πρωτογενής ευθύνη προς αποζημίωση πηγάζει απευθείας εκ του νόμου, διότι είναι ανεξάρτητη από κάποια προγενέστερη ενοχή. Τέτοια πρωτογενής ευθύνη, είναι η αδικοπραξία (914ΑΚ), η οποία ορίζεται ως υπαίτια και παράνομη πράξη. Καλείται ως πρωτογενής, διότι πριν το ζημιογόνο γεγονός δεν υπάρχει διασύνδεση του ζημιωθέντος με κάποιο νομικό δεσμό.

²⁵ Για την «κανονιστική» έννοια της ζημίας Medicus Dieter, Normativer Schaden, JuS 1979, σελ. 233-239.

²⁶ Νόμιμος λόγος ευθύνης νοείται και ο όρος γενεσιουργός λόγος αποζημίωσης ή λόγος αποζημίωσης

Μια ιδιαίτερος διευρυμένη κατηγορία πταίσματος η οποία συνιστά νόμιμο λόγο ευθύνης είναι το προσυμβατικό πταίσμα, ή άλλως πταίσμα κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Τα μέλλοντα συμβαλλόμενα μέρη, βρίσκονται στο στάδιο της προσυμβάσεως²⁷ ακολουθώντας μια υπαίτια αντισυναλλακτική συμπεριφορά κατά την διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την σύναψη της οριστικής σύμβασης (ΑΚ 197-198). Το είδος ευθύνης βέβαια και σε αυτή την περίπτωση είναι πρωτογενές. Ο νόμιμος λόγος ευθύνης είναι στην συγκεκριμένη περίπτωση το γεγονός ότι ο καλόπιστος συναλασσόμενος έχει επιδείξει εμπιστοσύνη στο πρόσωπο του αντισυμβαλλομένου του πιστεύοντας ότι καταρτίζει μια έγκυρη δικαιοπραξία και τουναντίον δεν καταρτίζεται διότι είναι άκυρη, ακυρώσιμη και ακολουθεί η ακύρωσή της²⁸ (ΑΚ 132, 145, 171 παρ.2, 225, 231 παρ.2, 243). Η ευθύνη και στην περίπτωση του προσυμβατικού σταδίου είναι πρωτογενής.

Ως νόμιμος λόγος ευθύνης, εριδόμενος σε κάποια σύμβαση, τσαύτως δικαιοπρακτικός, είναι η με σύναψη συμβάσεως απευθείας ανάληψη υποχρέωσης προς αποζημίωση, από κάποιον τρίτο²⁹ για μελλοντική ζημία την οποία ο αντισυμβαλλόμενος ή κάποιος τρίτος θα υποστεί. Αυτό το είδος νόμιμου λόγου ευθύνης ορίζεται ως δικαιοπρακτική πρωτογενής ευθύνη προς αποζημίωση. Κύριο παράδειγμα αποτελεί η ασφαλιστική σύμβαση (ΜονΕφΠατρών 05/2022 «Από τις διατάξεις των άρθρων 648, 649 και 653 του ΑΚ, 3 παρ. 2 του Ν. 2112/1920, 5 παρ. 1 του Ν. 3198/1955 και 1 της υπ'αριθμ. 95 Διεθνούς Συμβάσεως Εργασίας "περί προστασίας του ημερομισθίου", που κυρώθηκε με το Ν. 3248/1955, συνάγεται ότι ως μισθός στη σύμβαση εργασίας θεωρείται κάθε παροχή, την οποία με βάση το νόμο ή τη συμφωνία καταβάλλει ο εργοδότης στον εργαζόμενο ως αντάλλαγμα της παρεχόμενης εργασίας. Επομένως, δεν έχουν το χαρακτήρα μισθού οι πρόσθετες παροχές, που δίδονται από τον εργοδότη στον εργαζόμενο εκουσίως από ελευθεριότητα και όχι από νόμιμη υποχρέωση ή με πρόθεση εκδηλούμενη και από τα δύο μέρη, να αποτελέσουν αντάλλαγμα για την παρεχόμενη εργασία και ως εκ τούτου δεν ιδρύονται υποχρέωση και αντίστοιχο δικαίωμα αναφορικά με τις παροχές αυτές, με αποτέλεσμα ο εργοδότης να έχει τη δυνατότητα να τις ανακαλέσει οποτεδήποτε και να παύσει τη χορήγηση τους. Οι οικειοθελείς αυτές παροχές δεν είναι δυνατόν να μετατραπούν σε συμβατικές υποχρεώσεις του εργοδότη, ανεξαρτήτως του μακροχρονίου, του αδιάλειπτου ή του γενικευμένου της καταβολής τους, ιδίως αν αυτός (εργοδότης) κατά την έναρξη της χορηγήσεως τους ή, έστω, πριν δημιουργηθούν οι συνθήκες της δεσμευτικότητάς τους επιφύλαξε για τον εαυτό του το δικαίωμα να τις διακόψει ελευθέρως και μονομερώς οποτεδήποτε. Όμως, στην περίπτωση ομαδικής ασφάλισης του προσωπικού μιας επιχειρήσεως από τον εργοδότη, ο οποίος, συνάπτοντας γνήσια σύμβαση υπέρ τρίτου, αναλαμβάνει να καλύπτει αυτός, ολικά ή μερικά, το ασφάλιστρο, η ασφάλιση αυτή, αν αποτελέσει όρο της μεταξύ αυτού και των μισθωτών του εργασιακής συμβάσεως, έχει χαρακτήρα μισθολογικής παροχής, η οποία συνίσταται στο δικαίωμα προσδοκίας που αποκτά ο εργαζόμενος ωστόσο πληρωθούν οι προϋποθέσεις της σύμβασης ασφάλισης για την είσπραξη ενός εφάπαξ χρηματικού ποσού (βλ. ΑΠ 74/2016, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΑΘ

²⁷ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικές Αρχές Δικαίου, Αθήνα, 2012, σελ. 505

²⁸ Κοτσίρης Λάμπρος, Φαινόμενον του δικαίου και αρχή της εμπιστοσύνης, ΕΕΝ 34, σελ. 875

²⁹ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, ΕρμΑΚ Γεωργιάδη-Σταθόπουλου, σελ. 914-938

2190/2019, ΕφΘεσ 271/2016, Ιωάν. Κουκιάδης, Εργατικό Δίκαιο, 2017, σελ. 706, 724»).

«Στην περίπτωση δε, ανώμαλης εξελίξεως της ενοχής στη γνήσια σύμβαση υπέρ τρίτου, μπορεί ο τρίτος, κατά τους όρους της συμβάσεως εργασίας, να στραφεί κατά του δέκτη της υποσχέσεως (εργοδότη), όταν με τη συμπεριφορά του ο τελευταίος ματαιώνει την καταβολή της παροχής από τον υποσχεθέντα, δηλαδή τον ασφαλιστή, και να αξιώσει αποζημίωση. Τέτοια περίπτωση είναι και αυτή της μη εκπληρώσεως των υποχρεώσεων του εργοδότη έναντι της ασφαλιστικής εταιρείας και λήξεως εντεύθεν της ασφαλιστικής συμβάσεως, ή εκείνη κατά την οποία το εφάπαξ χρηματικό ποσό, που θα εισέπραττε ο τρίτος (εργαζόμενος) από τον ασφαλιστή, περιορίζεται εξ αιτίας συμπεριφοράς του εργοδότη, με συνέπεια να καθίσταται αδύνατη η καταβολή της πρόσθετης αυτής παροχής προς τον μισθωτό από υπαιτιότητα του οφειλέτη - εργοδότη, οπότε ο τρίτος (μισθωτός) δικαιούται να αξιώσει την καταβολή αντίστοιχης αποζημιώσεως, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 382, 335, 336 και 338 ΑΚ. Στην αντίθετη περίπτωση, ο δικαιούχος τρίτος, όταν επέλθει η ασφαλιστική περίπτωση αποκτά άμεσο και αυτοτελές δικαίωμα να αξιώσει την υποσχεθείσα παροχή ή αποζημίωση, σε περίπτωση πλημμελούς εκπληρώσεως απευθείας από τον υποσχεθέντα, στρεφόμενος κατ' αυτού με αγωγή κατ' άρθρο 411 (βλ. ΑΠ 1301/2013, ΑΠ 364/2013, ΑΠ 1681/2010). Εξ άλλου, από τη διάταξη του άρθρου 382 του ΑΚ προκύπτει ότι στην αμφοτεροβαρή σύμβαση, άρα και στη σύμβαση εργασίας (άρθρο 648 ΑΚ), αν η παροχή του ενός από τους συμβαλλομένους είναι αδύνατη από γεγονός για το οποίο ο ίδιος έχει ευθύνη (άρθρα 330-334 ΑΚ) ο αντισυμβαλλόμενος, που έχει ήδη εκπληρώσει τη δική του παροχή, δικαιούται να απαιτήσει, κατ' επιλογή του, αποζημίωση, ήτοι το πλήρες διαφέρον για τη μη εκπλήρωση της παροχής. Η αποζημίωση των εργαζομένων συνίσταται στο ποσό που θα δικαιούνταν να εισπράξουν, αν δεν είχε καταγγελθεί η ασφαλιστική σύμβαση και το οποίο υπολογίζεται με βάση τους προβλεπόμενους σε αυτήν όρους. Η αξίωση αποζημιώσεως γεννιέται από τότε που η ασφαλιστική σύμβαση, κατά το διάστημα που προηγείται της επέλευσης κινδύνου, λύθηκε λόγω καταγγελίας του υποσχεθέντος ασφαλιστή, μετά από την ανώμαλη εξέλιξη της ενοχής, η οποία οφείλεται σε υπαιτιότητα του αντισυμβαλλόμενου εργοδότη. Μπορεί όμως να ασκηθεί μόνο μετά την πλήρωση της αίρεσης, διότι τότε μόνο γίνεται βέβαιο ότι επήλθε η ζημία, δηλαδή μπορεί να ασκηθεί μόνο μετά τη συμπλήρωση των τασσόμενων από το ομαδικό ασφαλιστήριο προϋποθέσεων (βλ. ΑΠ 843/2004, ΕφΑΘ 2190/2019, Δ. Ζερδελή, Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις Γ', έκδ. 2015, σελ. 628). Επομένως, για την άσκηση αξίωσης αποζημιώσεως η αίρεση θα πρέπει να έχει πληρωθεί. Προς πραγματική πλήρωση της αίρεσης εξομοιώνεται και η κατ' άρθρο 207 παρ. 1 ΑΚ πλασματική πλήρωση αυτής (βλ. ΑΠ 36/2010, ΕφΑΘ 2190/2019). Ειδικότερα, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 207 ΑΚ, η αίρεση θεωρείται ότι πληρώθηκε αν την πλήρωση της εμπόδιζε, αντίθετα προς την καλή πίστη, εκείνος που θα ζημιωνόταν από την πλήρωση της (ΑΠ 36/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Όμως, ως χρόνος πλασματικής πλήρωσης της αίρεσης θεωρείται το χρονικό σημείο κατά το οποίο θα πληρωνόταν η αίρεση αν δεν είχε μεσολαβήσει η παρακώλυση. Αν ματαιωθεί η αίρεση, ήτοι η επέλευση του ασφαλισμένου κινδύνου, δεν τίθεται θέμα αποζημιώσεως (Β. Βαθρακοκοίλης, ΕρμΑΚ, άρθρο 204 αρ. 2»).

Ο νόμιμος λόγος ευθύνης όμως πηγάζει και από τον ίδιο το νόμο. Ο νόμιμος λόγος ευθύνης εν προκειμένω, συνιστά την ίδια την απόφαση του νομοθέτη να αναγάγει ορισμένα γεγονότα τα οποία χαρακτηρίζει ως ζημιογόνα, σε νόμιμους λόγους ευθύνης. Η ευθύνη είναι και εδώ πρωτογενής. Για παράδειγμα, η διοίκηση αλλοτρίων (ΑΚ 730 επ.), ή ο νόμος 2882/2001 επί Αναγκαστικών Απαλλοτριώσεων ο οποίος προβλέπει μια υποχρέωση προς αποζημίωση λόγω της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης.

Ακόλουθος λόγος ευθύνης, είναι αυτός που προκύπτει από την διακινδύνευση. Η διακινδύνευση ενέχει στο πραγματικό της την έννοια της ζημίας από πηγές κινδύνου οι οποίες είναι απόρροια πολιτιστικής εξέλιξης (αυτοκίνητα, ζώα, κτίσματα). Συνεπώς, η νομοθεσία προβλέπει ειδικές διατάξεις για την θεμελίωση της ευθύνης του ιδιοκτήτη, του νομέα ως έχοντα την εξουσία επί των πηγών του κινδύνου, ο οποίος αντλεί και οφέλη από την χρήση τους πχ εργολαβικά κτίσματα, ή στην περίπτωση που προκληθεί κατά τη λειτουργία του ζημία σε τρίτους. Και αυτή η ευθύνη, είναι ειδική πλην όμως πρωτογενής.

Προϋποθέσεις θεμελίωσης της ευθύνης από διακινδύνευση, είναι η ύπαρξη πηγής κινδύνου, η ζημία, η αιτιώδης συνάφεια μεταξύ αυτών. Σε αντίθεση όμως με την εν γένει αδικοπρακτική ευθύνη, η ευθύνη από διακινδύνευση δεν απαιτεί παράνομη συμπεριφορά και βαθμό πταίσματος. Ενδελεχής ανάλυση των περιπτώσεων που ο νόμος περιγράφει ως ευθύνη εκ διακινδύνευσης θα ακολουθήσει κατωτέρω.

B2δ. Αιτιώδης συνάφεια

Η αιτιώδης συνάφεια ή αιτιώδης σύνδεσμος, πάντοτε ενυπάρχει στο πραγματικό της αποζημιωτικής ευθύνης, τοποθετούμενος μεταξύ του νόμιμου λόγου ευθύνης και της επελθούσας ζημίας. Η αιτιώδης συνάφεια δεν τυποποιείται στον νόμο, απλά προκύπτει από την γενικότερη θεώρηση των διατάξεων που κατοχυρώνουν την ευθύνη³⁰. Η αιτιώδης συνάφεια, παρόλο που δεν αμφισβητείται, για τον λόγο της μη τυποποίησής της στον νόμο, αντιμετωπίζει κάποια δυσχέρεια αναφορικά με τον ορισμό του περιεχομένου της.

Κατά πάγια τακτική του δικαίου, όταν μια έννοια διαθέτει αμφισβητούμενο περιεχόμενο, αναπτύσσονται θεωρίες ως προς την προσέγγιση της έννοιάς της. Εν προκειμένω αναπτύχθηκαν τρεις θεωρίες³¹, η θεωρία του ισοδυνάμου των όρων, η θεωρία της πρόσφορης αιτιότητας και η θεωρία του σκοπού του κανόνα δικαίου.

---

³⁰ Στην γερμανική θεωρία, η έννοια της αιτιώδους συνάφειας προβαίνει σε μια διάκριση μεταξύ αιτιότητας ιδρυτικής της ευθύνης, δηλαδή του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της πράξης και της προσβολής του εννόμου αγαθού και της αιτιότητας πληρωτικής της ευθύνης, δηλαδή του αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της άμεσης προσβολής του αγαθού και της περαιτέρω όμως ζημίας.

³¹ Φουντεδάκη Αικατερίνη, ΕλλΔνη 35, σελ .1228

B3. Η θεωρία του ισοδυνάμου των όρων (conditio sine qua non)

Η θεωρία αυτή στηρίζεται στην αρχή της λογικής αιτιότητας. Κάθε γεγονός το οποίο θα απολείπετο, χωρίς την συνδρομή του οποίου δεν θα ήταν δυνατό να επέλθει το ζημιογόνο αποτέλεσμα (φυσικά στα πλαίσια του τόπου και του χρόνου που επήλθε αυτό), αποτελεί αίτιο του αποτελέσματος αυτού. Παράλληλα με την θεώρηση του ποινικού δικαίου, συνιστά όπως και εκεί όρο επελεύσεώς του. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή, όλοι οι όροι είναι ισοδύναμοι, και επομένως κάθε ένας έχων την ευθύνη του όρου αυτού θα ευθύνεται ως είναι λογικό, για το ζημιογόνο αποτέλεσμα, εφόσον όπως προαναφέρθηκε ελλείποντος του όρου αυτού, θα αρκούσε για την μη επέλευση του αποτελέσματος. Η κριτική που ασκείται στην συγκεκριμένη θεωρία, παρόμοιας φύσης με του ποινικού δικαίου, είναι πως οδηγεί σε κοινωνικώς άτοπα αποτελέσματα, θεμελιώνοντας την ευθύνη προς αποζημίωση και για πρόσωπα που δεν βρίσκονται σε άμεση σχέση με το ζημιογόνο γεγονός. Απομακρύνει την αιτιότητα πολύ περισσότερο από το λογικό πλαίσιο, διευρύνοντας υπέρμετρα την ευθύνη του, γι' αυτό και δεν θεωρείται ως κρατούσα³². Σε κάθε περίπτωση, εάν και βάσει αυτής της θεωρίας ένα γεγονός δεν αποτελεί αίτιο του ζημιογόνου αποτελέσματος, τότε δεν θα υπάρχει ευθύνη. Έκφανση της θεωρίας αυτής είναι η περίπτωση της νόμιμης εναλλακτικής συμπεριφοράς του ζημιώσαντος, δηλαδή εάν μια πράξη στην οποία προέβη ο ζημιώσας εμπειρείχε στο πραγματικό της την έννοια του κινδύνου, οπότε δεν θα μπορούσε να αποφευχθεί η παράνομη συμπεριφορά του ζημιώσαντος ακόμη και να ήταν νόμιμη, εφόσον η παρανομία δεν αποτελούσε τον αναγκαίο όρο για την πρόκληση της ζημίας.

B3^α. Η θεωρία της πρόσφορης αιτιότητας (causa adequata)

Πρόσφορη αιτιότητα καλείται η θεωρία κατά την οποία αφορά την αιτία εκείνη που έχει γενικά την τάση να οδηγήσει στην ζημία (ΑΚ 298 εδ. β'). Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην προβλεψιμότητα, η οποία αποτυπώνει την εμπειρική πραγματικότητα, βάσει στατιστικής πιθανολόγησης με μια αντικειμενική εκ των προτέρων πρόγνωση, αποδίδοντας μεγάλη σημασία στον ορίζοντα ενός μέσου λογικού παρατηρητή³³.

Πρόσφορος θεωρείται ένας όρος, ο οποίος έχει γενικά την τάση κατά την αντίληψη του μέσου συνετού ανθρώπου³⁴ βάσει των δεδομένων τα οποία είχε εξ' αρχής υπόψη του και τα οποία κατά αντικειμενικό τρόπο είναι δυνατά να επιφέρουν το συγκεκριμένο αποτέλεσμα (ΑΠ 145/2014). Κατά λογική αναγκαιότητα, αποκλείονται όλα τα απρόοπτα, τυχαία γεγονότα, τα οποία αντικειμενικώς δεν κρίνονται ως πρόσφορα να προκαλέσουν ζημία, βάσει της κανονικής πορείας των πραγμάτων (ΑΠ 332/2013).

³² Λιντζερόπουλος Αλέξανδρος, ΕρμΑΚ 297-300, αρ.39 και Σταθόπουλος Π. Μιχάλης, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, σελ. 125επ.

³³ ΑΠ 86/2014 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΑΠ 1479/2013 ΝοΒ62, σελ. 349

³⁴ ΑΠ 719/2012, ΧρΙΔ, σελ. 123

B3β. Θεωρία του σκοπού του κανόνα δικαίου (Normzwecklehre)

Ευρέως αποδεκτή, είναι η θεωρία του σκοπού του κανόνα δικαίου. η οποία χρησιμοποιεί ένα κριτήριο για το είδος και την έκταση της ζημίας που θα αποκατασταθεί βάσει του σκοπού για τον οποίο ο θεσπιζόμενος κανόνας δικαίου έχει ιδρύσει την ευθύνη του. Εξετάζονται έτσι όλα τα προστατευόμενα συμφέροντα για τα οποία η τυχόν παραβίασή τους θα επισύρει την ευθύνη του ζημιώσαντος³⁵. Αποκλείονται συνεπώς, ενδιαφέροντα τα οποία δεν θα ενέπιπταν στα προστατευόμενα εκ του κανόνα δικαίου. Αν θα γεννάται και θα διαπιστώνεται η ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου, μέσω αυτής της θεωρίας, ανάγεται σε ζήτημα ερμηνευτικό. Για παράδειγμα, γίνεται λόγος για την παραβίαση των όρων δόμησης, ή την ανέγερση ξενοδοχειακής μονάδας σε παραμεθόριο περιοχή από κάποιον αλλοδαπό. Θα εξεταστούν, τυχόν απαλλαγή του δράστη από την ευθύνη, ή και τυχόν περιορισμός του εύρους της ευθύνης του βάσει της ερμηνείας του εκάστοτε κανόνα δικαίου.

Εν σχέσει με το ισχύον δίκαιο, οι θεωρίες αυτές, με κρατούσα αυτή της πρόσφορης αιτίας, τέμνονται σε ένα κεντρικό ζήτημα, του είδους της ζημίας, η οποία θα είναι βάσει αντικειμενικών κριτηρίων καταλογιστή στο δράστη. Επιπλέον, ακόμη ένα σημείο τομής των θεωριών αυτών είναι η προσπάθεια περιορισμού της ευθύνης του δράστη, για την ίδρυση της ευθύνης του για ζημιές οι οποίες είναι απομακρυσμένες από ζημιόγONO γεγονός. Παρά το διευρυμένο πλαίσιο ευθύνης το οποίο καταλογίζεται στον ζημιώσαντα κατόπιν της θεωρίας του ισοδυνάμου των όρων, ο προσδιορισμός της αιτιώδους συνάφειας βάσει αυτής της θεωρίας μπορεί να ληφθεί υπόψη μόνο ως αρνητική προϋπόθεση. Περισσότερο περιοριστική είναι η θεωρία της πρόσφορης αιτίας, διότι στηρίζεται μόνο στην προσφορότητα του γεγονότος κατά αντικειμενική κρίση. Αναφορικά με την τρίτη θεωρία, διαπιστώνεται μια σχετική ευχέρεια του νομοθέτη στην τυχόν διεύρυνση ή περιορισμό της ευθύνης και για πρόσφορες αιτίες.

Πλην όμως των θεωριών οι οποίες αναζητούν την πρόσφορη αιτία, για την θεμελίωση της ευθύνης από την πρόκληση ζημίας σε συμβαλλόμενο ή τρίτο, έχουν διατυπωθεί και άλλες μεθοδολογικές προσεγγίσεις προκειμένου να περιοριστεί όσο το δυνατόν περισσότερο το εύρος της ευθύνης του ζημιώσαντος, ίσως πολλές φορές καταλήγοντας και σε απαλλαγή του από την ευθύνη προς αποζημίωση.

B4. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ

---

³⁵ Γεωργιάδης Αστέριος, Ενοχικό Δίκαιο, τόμ. 1, 5η έκδ., 2007, §5, αρ.35 επ.

B4^α. ΥΠΟΘΕΤΙΚΗ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑ

Η υποθετική αιτιότητα ως μορφή θεωρητικής προσέγγισης του αιτιώδους συνδέσμου, εξετάζεται η περίπτωση όπου απολειπομένου του ζημιογόνου γεγονότος, η ζημία πάλι θα επερχόταν ένεκα κάποια άλλης μεταγενέστερης αιτίας, αποτελούσα ικανή και δυνατή συνθήκη προς επέλευση του ζημιογόνου αποτελέσματος³⁶. Εριδόμενο είναι το ζήτημα του τρόπου υπολογισμού της αποκαταστατέας ζημίας, βάσει της θεωρίας της διαφοράς, η οποία είναι και η κρατούσα, υποβάλλοντας προς υπολογισμό την περιουσιακή κατάσταση του ζημιωθέντος κατόπιν της ζημίας, εν σχέσει με την αρχική. Συνεπώς, αυτόθροη συνέπεια εφόσον ληφθεί υπόψη και το μεταγενέστερο γεγονός, είναι ο περιορισμός της ευθύνης του έως το χρόνο που συνέβη το μεταγενέστερο ζημιογόνο γεγονός.

B4β. ΔΙΑΚΟΠΗ ΤΟΥ ΑΙΤΙΩΔΟΥΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ

Ο αιτιώδης σύνδεσμος και όλες οι προβληματικές που αναπτύσσονται θεωρητικώς ένεκα του γεγονότος της μη πρόβλεψής του σε κάποιο κανόνα δικαίου, συνιστά μείζον ζήτημα στους κύριους πυλώνες του δικαίου, όπως το αστικό και το ποινικό. Όπως υποστηρίζει και η σχολή Μανωλεδάκη του ποινικού δικαίου και έχει υποστηριχθεί και από τον Λιτζερόπουλο και Γεωργιάδη (Αστ.) αλλά και την νομολογία επί του αστικού δικαίου, ο αιτιώδης σύνδεσμος, δύναται να διακοπεί. Αυτό σημαίνει ότι σε μια περίπτωση νοητής και αντικειμενικά δυνατής πορείας περί την επέλευση του ζημιογόνου αποτελέσματος, το τελικό αποτέλεσμα επέρχεται εξαιτίας άλλου μεταγενέστερου γεγονότος. Σε κάθε περίπτωση όμως θα ευθύνεται για την υπαίτια δική του συμπεριφορά προς αποκατάσταση της ζημίας. Πάντως, η ευθύνη του ζημιώσαντος δύναται να περιοριστεί σε εξαιρετικές βέβαια περιπτώσεις και ένεκα της συμπεριφοράς του ίδιου του ζημιωθέντος, ο οποίος μπορεί να επιτείνει την επέλευση της ζημίας του. Εν γένει η ευθύνη προς αποκατάσταση της ζημίας θα είναι αδιαμφισβήτητη.

B5. ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑΣ

---

³⁶ Η θεωρία της υποθετικής αιτιότητας, συνιστά στην θεωρία εριδόμενο ζήτημα, το οποίο στηρίζεται σε επιπλέον διακρίσεις. Μέρος της θεωρίας και νομολογίας, αφενός συγκλίνει στην μη κρατούσα άποψη πως η μεταγενέστερη αιτία δεν αίρει την ευθύνη του ζημιώσαντος, (Ζέπος Παναγιώτης σχολιασμός επί της ΑΠ 1006/1977 ΕΕΝ 45, σελ. 281) αφετέρου η κρατούσα γνώμη υποστηρίζει την διάκριση ανάμεσα στην άμεση και την έμμεση ζημία, για την μεν πρώτη δεν προβλέπεται απαλλαγή από την ευθύνη, για την δε δεύτερη προβλέπεται εφαρμογή της θεωρίας της υποθετικής αιτιότητας. Υφίσταται και μια τρίτη άποψη, κατά την οποία επί συμμετοχής στο ζημιογόνο αποτέλεσμα δύο δραστών, θα ευθύνονται εις ολόκληρον ο αρχικός και ο μεταγενέστερος δράστης ή την επιεική μεταχείριση του πρώτου.

B5^α. ΚΟΙΝΗ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑ

Η θεωρία προβαίνει σε μια εξαντλητική απαρίθμηση των μορφών αιτιότητας που μπορούν να εμφανιστούν προς θεμελίωση ευθύνης προς αποζημίωση. Αυτές διακρίνονται τόσο στις υποκειμενικής όσο και στις αντικειμενικής αιτιότητας. Πέραν των μορφών αιτιότητας που αφορούν το γεγονός ως νομικά δυνατή συνθήκη πρόκλησης του επιζήμιου αποτελέσματος, υπάρχουν και μορφές οι οποίες αφορούν το υποκείμενο που πράττει. Σε αυτές τις περιπτώσεις, το υποκείμενο μπορεί να μην εμφανίζεται ως μονάδα, αλλά να συνιστά αποτέλεσμα μιας σύνθετης υποκειμενικά αιτιότητας³⁷. Συγκεκριμένα, υφίσταται η κοινή αιτιότητα, κατά την οποία προκαλείται ζημία από πράξεις περισσότερων προσώπων κοινώς, η οποία βέβαια ζημία δεν θα επερχόταν εάν έλειπε μια πράξη, διότι καμία πράξη από μόνη της δεν θα ήταν ικανή να προκαλέσει το αποτέλεσμα αυτό. Δεν ανάγεται πάντως ζήτημα παράλληλης ή αυτοτελούς δράσης. Αρκεί ως μόνη και ικανή συνθήκη η πρόκληση της ζημίας από περισσότερους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, ευρέως προβεβλημένο στο ποινικό δίκαιο είναι η αθροιστική εκ ποσότητας χορήγηση δηλητηρίου από περισσότερους, με αποτέλεσμα το θάνατό του.

B5^β. ΣΩΡΕΥΤΙΚΗ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑ

Στον αντίποδα της κοινής αιτιότητας, βρίσκεται η σωρευτική αιτιότητα. Ειδοποιός διαφορά είναι η προσφορότητα καθεμιάς ξεχωριστά πράξης προς πρόκληση της ζημίας. Στην σωρευτική αιτιότητα, κάθε πράξη μεμονωμένη καθίσταται ικανή προς πρόκληση του ζημιογόνου αποτελέσματος.

B5^γ. ΔΙΑΖΕΥΚΤΙΚΗ ΑΙΤΙΟΤΗΤΑ

Υφίσταται και η περίπτωση όπου ο τρόπος δράσης των ζημιωσάντων είναι νομικά σημαντικός. Συγκεκριμένα, οι περισσότεροι έδρασαν συγχρόνως ή διαδοχικώς με αποτέλεσμα την πρόκληση της ζημίας, χωρίς όμως να καθίσταται δυνατή η εξακρίβωση ποίου προσώπου πράξη το προκάλεσε απευθείας. Σύμφωνα και με την νομολογία, τα γεγονότα αυτά που υπάγονται στην διαζευκτική αιτιότητα, θεμελιώνουν εις ολόκληρον ευθύνη των περισσοτέρων (ΑΚ 926, 927), με δικαίωμα αναγωγής έναντι των περισσοτέρων, εφόσον κάποιος καταβάλλει ολόκληρο το ποσό της ζημίας, εφόσον βέβαια και η μεταξύ τους νομική σχέση το επιτρέπει, προς αποκατάσταση αυτής. Η ευθύνη συνεπώς του κάθε προσώπου θα προσδιοριστεί λαμβάνοντας υπόψη τη συμβολή του καθενός στην έκταση της ζημίας. Κατά την απόφαση ΠΠΠ 3669/2020:

---

³⁷ Λιτζερόπουλος Δημήτριος, ΕρμΑΚ 297-300, σελ.67

«Παράλληλη ευθύνη «πλειόνων για την αυτή ζημία» υπάρχει, όταν περισσότερα πρόσωπα ευθύνονται αυτοτελώς από το νόμο το καθένα για την αποκατάσταση της αυτής ζημίας, ενώ κατά το εδάφιο β' συντρέχει λόγος αμοιβαίου καταλογισμού της αιτιότητας και άρα της ευθύνης, όταν συμβάλλουν περισσότεροι στην πρόκληση της ζημίας χωρίς να είναι δυνατό να διακριβωθεί ο πρόξενος μεταξύ περισσότερων πιθανών συμμετόχων Ως προς τις προϋποθέσεις εφαρμογής είναι οι εξής: α) η τέλεση περισσότερων πράξεων από περισσότερα πρόσωπα, β) οι ενέργειες των προσώπων να είναι πρόσφορες για την επαγωγή της ζημίας, γ) η συμπεριφορά κάθε συμμετόχου να πληρώνει το πραγματικό μίας αδικοπραξίας με εξαίρεση μόνο την αποδεδειγμένη αιτιότητα και δ) να είναι αδύνατο να διακριβωθεί ποιός από τους συμμετόχους προκάλεσε το ζημιογόνο αποτέλεσμα ή σε ποιο ποσοστό συνέβαλε ο καθένας σε αυτό. Γίνεται δεκτό ότι η υπόψη διάταξη εφαρμόζεται αναλογικά και σε περιπτώσεις που τη διαζευκτική αιτιότητα αποτελούν γεγονότα αντικειμενικής ευθύνης ή γεγονότα που συνιστούν αθέτηση σύμβασης.

III. Περαιτέρω, η αποζημίωση, που προβλέπεται από τα άρθρα 297 και 298 ΑΚ, παρεχόμενη από τον υπόχρεο σε χρήμα, περιλαμβάνει τόσο τη θετική ζημία, όσο και το διαφυγόν κέρδος, λογίζεται δε ως τέτοιο το προσδοκώμενο με πιθανότητα, σύμφωνα με τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων ή τις ειδικές περιστάσεις και ιδίως τα προπαρασκευαστικά μέτρα που έχουν ληφθεί. Κατά το άρθρο 298 ΑΚ δε, η αποζημίωση περιλαμβάνει τη μείωση της υπάρχουσας περιουσίας του δανειστή (θετική ζημία), καθώς και το διαφυγόν κέρδος, λογίζεται δε ως τέτοιο το προσδοκώμενο με πιθανότητα, σύμφωνα με τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων ή τις ειδικές περιστάσεις και ιδίως τα προπαρασκευαστικά μέτρα που έχουν ληφθεί (ΑΠ 175/2010 ΤΝΠ Νόμος)».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Γ1α. Συνέπειες ενοχής προς αποζημίωση

Εφόσον το στάδιο διερεύνησης των προϋποθέσεων για την επέλευση της ζημίας ολοκληρωθεί, έννομη συνέπεια είναι η υποχρέωση προς αποζημίωση. Η καταβολή της αποζημίωσης γίνεται κατ'αρχήν σε χρήμα, εκτός και αν αιτηθεί ο ζημιωθείς την *in natura* (ΑΚ 297) αποκατάσταση. Η αποζημίωση, θα καλύψει τις εξής μορφές ζημίας, την θετική και αποθετική (ΑΚ 298), την περιουσιακή και μη περιουσιακή ζημία. Η έκταση της αποζημίωσης, στις περισσότερες περιπτώσεις, προκύπτει από το νόμο (πλην της περίπτωσης διαψεύσεως της πίστης ότι καταρτίστηκε έγκυρη δικαιοπραξία).

Η πρώτη μορφή ζημίας διακρίνεται σε θετική και αποθετική. Με τον όρο θετική ζημία εννοείται η μείωση της υπάρχουσας περιουσίας του ζημιωθέντος, η οποία συνίσταται σε μείωση του ενεργητικού ή και αύξηση του παθητικού της περιουσίας. Αποθετική ζημία ή άλλως διαφυγόν κέρδος συνίσταται στην ματαίωση της αύξησης του ενεργητικού ή μείωσης του παθητικού της περιουσίας, η οποία θα επερχόταν εάν

δεν λάμβανε χώρα το ζημιογόνο γεγονός³⁸ (όπως για παράδειγμα δεν θα είχαν επιτευχθεί εμπορικά κέρδη, εισοδήματα από την εργασία, και αντίστοιχα θα είχαν εξοφληθεί τα χρέη). Ζητήματα αποδεικτικά του αποτελέσματος και του ύψους της θετικής ζημίας δεν δημιουργεί ιδιαίτερες δυσχέρειες, διότι εφαρμόζεται η θεωρία της διαφοράς. Αντιθέτως όμως η αποθετική ζημία στηρίζεται σε υποθετική πρόβλεψη, η οποία στηρίζεται βέβαια σε αντικειμενικά δεδομένα πλην όμως υποθετικά, ως προς την προσδοκία του ζημιωθέντος βάσει της συνήθους πορείας των πραγμάτων του κέρδους του³⁹.

Το δίκαιο όμως, είναι επιφυλακτικό απέναντι σε υποθετικές προβλέψεις, γι' αυτό και ο ενάγων σε μια αγωγή αποζημίωσης αποθετικής ζημίας, θα πρέπει να επικαλεστεί και να αποδείξει ότι υπήρχαν βάσιμες πιθανότητες περί του κέρδους⁴⁰. Το διαφυγόν κέρδος (*lucrum cessans*), υπολογίζεται βάσει της αρχικής περιουσιακής κατάστασης του ζημιώσαντος εν σχέσει με το κέρδος που θα αποκόμιζε με την συνήθη πορεία των πραγμάτων. Ο νόμος περιγράφει στον κανόνα δικαίου του ΑΚ 298 εδ. β', όλα τα στοιχεία που απαιτούνται προκειμένου να αξιολογηθεί ως ορισμένη από τον δικαστή⁴¹. Πάντως, εκ του νόμου γεννώνται εξαιρέσεις, όπως η αποκατάσταση μόνο της θετικής ζημίας ΑΚ 345, 358 κλπ.

Γ1β. Αρνητικό και θετικό διαφέρον

Στην πρωτογενή ευθύνη προς αποζημίωση, η αθέτηση της ίδιας της υποχρέωσης προς παροχή εκ του οφειλέτη ανάγεται σε λόγο ευθύνης προς αποζημίωση. Ο οφειλέτης ευθύνεται διότι δεν εκπλήρωσε καθόλου, ή εκπλήρωσε πλημμελώς την οφειλόμενη παροχή του, καθιστώντας αυτό το ίδιο το γεγονός την ζημία του οφειλέτη. Συνεπώς, κατά λογική αναγκαιότητα, ο τρόπος υπολογισμού χαρακτηρίζεται εκ του τι θα είχε ο δανειστής εάν έλειπε το ζημιογόνο γεγονός, δηλαδή τι θα είχε εάν εκπληρωνόταν η σύμβαση, εάν είχε συμβεί ένα θετικό δηλαδή γεγονός. Αυτού του είδους η αποζημίωση καλείται θετικό διαφέρον ή διαφέρον εκπλήρωσης. Όταν νόμιμο έρεισμα αποτελεί η συμβατική υποχρέωση, τότε πρόκειται για συμβατική αποκαταστατική αποζημίωση⁴². Τουναντίον, κατά την περίπτωση διάψευσης της πίστης του καλόπιστου συναλλασσομένου, ο οφειλέτης της αποζημίωσης δεν έχει την υποχρέωση προς εκπλήρωση άλλης αρχικής – κύριας ή δευτερεύουσας – παροχής, διότι η δικαιοπραξία ένεκα της οποίας γεννήθηκε η συγκεκριμένη υποχρέωση, θα καταστεί άκυρη ή θα ακυρωθεί μεταγενέστερα. Σχετικές περιπτώσεις απευθείας εκ του νόμου ευθύνης είναι αυτές των άρθρων ΑΚ 132, 145, 171, 225, 231. Το είδος της

³⁸ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2015, σελ. 156

³⁹ Σταθόπουλος Π. Μιχάλης, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2015, σελ. 191 – 192, ΑΠ 1101/2012

⁴⁰ Κατά την εξέταση του ορισμένου της αγωγής, προκειμένου αυτή να κριθεί ως παραδεκτή από το δικαστή, θα πρέπει να περιγράφονται στο δικόγραφο της αγωγής όλα τα στοιχεία τα οποία βάσει λογικής και κοινής πείρας θα μπορούσαν να οδηγήσουν στο κέρδος. ΑΠ 220/2012, ΑΠ 919/2011

⁴¹ Κατά την νομολογία, ΑΠ 869/2013, η εξέταση για την ύπαρξη ή μη διαφυγόντος κέρδους, από τον δικαστή γίνεται βάσει πιθανολογήσεως κριτηρίων της κοινής πείρας και λογικής, που όμως εφόσον συνιστούν κρίση του ιδίου δεν ελέγχεται αναιρετικά.

⁴² Σταθόπουλος Π. Μιχάλης, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2016, σελ. 192 - 193

αποζημίωσης σε αυτή την περίπτωση αποκαλείται αρνητικό διαφέρον ή διαφέρον εμπιστοσύνης, λόγω της εμπιστοσύνης που είχε δείξει ο ζημιωθείς.

Απόφαση ΑΠ 355/2010

«ότι αν ο πωλητής δεν εκπληρώνει τις επιβαλλόμενες σε αυτόν υποχρεώσεις λόγω αδυναμίας παροχής, την οποία συνιστά και η έλλειψη κυριότητας σε αυτόν του πωληθέντος πράγματος έχουν εφαρμογή οι ΑΚ 380, 382 σύμφωνα με τις οποίες ο αγοραστής δικαιούται, πλην άλλων, να ζητήσει αποζημίωση για τη μη εκπλήρωση, η οποία συνίσταται στο λεγόμενο **θετικό διαφέρον ή διαφέρον εκπληρώσεως** και περιλαμβάνει κατά τα άρθρα 297 και 298 του ΑΚ, τόσο τη θετική ζημία, όσο και το πέραν αυτής (θετικής ζημίας -όλης δαπάνης) καθαρό διαφυγόν κέρδος, δηλαδή το προσδοκώμενο με πιθανότητα σύμφωνα με τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων ή τις ειδικές περιστάσεις και τα προπαρασκευαστικά μέτρα που έχουν ληφθεί. Επομένως, ο αγοραστής στην περίπτωση νομικού ελαττώματος του πωληθέντος πράγματος μπορεί να ζητήσει αποζημιωτικά, ως διαφέρον εκπληρώσεως, το μικτό του κέρδος (και μόνον βέβαια) το οποίο θα είχε αν πωλούσε το πράγμα (αν ήταν απαλλαγμένο νομικού ελαττώματος), στο οποίο (μικτό κέρδος) περιλαμβάνεται η όλη δαπάνη απόκτησης του πράγματος και αθροιστικά το επιπλέον καθαρό κέρδος. (Αν, βέβαια, η τιμή πώλησης είναι μεγαλύτερη της όλης δαπάνης κτήσης του). Η αποζημίωση αυτή αποτελεί υποκατάστατο του αρχικού αντικειμένου της παροχής και άρα αυτοτελή αξίωση, ενώ ως ζημία, που πρέπει να αποκατασταθεί, νοείται κάθε επί τα χείρω μεταβολή της περιουσίας του αγοραστή από τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων του πωλητή, η οποία μπορεί να προέρχεται και από το τίμημα του πράγματος που καταβλήθηκε καθώς και από τις λοιπές δαπάνες στις οποίες υποβλήθηκε για την απόκτηση του. Ως εκ τούτου, προκειμένου να χωρήσει η αποκατάσταση, αρκεί να διαπιστωθεί ότι επήλθε ζημία και ότι αυτή τελεί σε αιτιώδη σύνδεσμο με την αθέτηση της συμβάσεως. Περαιτέρω από τη διάταξη του άρθρου 914 Α.Κ., που ορίζει ότι όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει, προκύπτει ότι γενεσιουργό λόγο της υποχρεώσεως σε αποζημίωση κατά τη διάταξη αυτή αποτελεί και η απάτη σε βάρος του ζημιωθέντος».

Απόφαση ΑΠ 347/2018

«Σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 197 και 198 παρ. 1 ΑΚ, κατά τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη συμβάσεως τα μέρη οφείλουν αμοιβαία να συμπεριφέρονται σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, όποιος δε κατά το στάδιο αυτό των διαπραγματεύσεων προξενήσει υπαίτια στον άλλο ζημία είναι υποχρεωμένος να την ανορθώσει και αν ακόμη η σύμβαση δεν καταρτίσθηκε. Από τις ανωτέρω διατάξεις καθιερώνεται ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις, η οποία έχει εφαρμογή και όταν ματαιωθεί η κατάρτιση της σύμβασης σε χρόνο κατά τον οποίο οι μεταξύ των μερών διαπραγματεύσεις έχουν τερματιστεί οριστικά και δεν υπολείπεται παρά μόνο η τυπική υπογραφή της σύμβασης, περί της οποίας ο υπαίτιος της ματαίωσης

*είχε δώσει στον αντισυμβαλλόμενο σαφείς διαβεβαιώσεις ότι θα πρέπει αυτή να θεωρείται βέβαιη. Σε μία τέτοια περίπτωση εκείνος που ματαίωσε τη σύμβαση μη τηρώντας τη συμπεριφορά, που επιβάλλουν η καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, είναι υποχρεωμένος να ανορθώσει τη ζημία την οποία υπέστη ο αντισυμβαλλόμενος που πίστεψε ως επικείμενη την κατάρτισή της. Ως ζημία νοείται το καλούμενο **αρνητικό της σύμβασης διαφέρον ή διαφέρον εμπιστοσύνης**, δηλαδή η ζημία που υπέστη ο διαπραγματευόμενος επειδή πίστεψε στην κατάρτιση της σύμβασης και την οποία θα είχε αποφύγει αν από την αρχή τηρούσε αρνητική στάση και όχι το διαφέρον εκπλήρωσης της σύμβασης αφού τα μέρη δεν είχαν νομική υποχρέωση για τη σύναψή της. Αποκαθίσταται ιδίως η ζημία που αυτός υπέστη, διότι, πιστεύοντας δικαιολογημένα ότι επίκειται κατάρτιση της σύμβασης, υποβλήθηκε σε δαπάνες ή απέκρουσε άλλη ευκαιρία προς σύναψη παρόμοιας σύμβασης με τους αυτούς ή ευνοϊκότερους όρους (ΑΠ 1302/2010, ΑΠ 197/2007, ΑΠ 1242/2005, ΑΠ 111346/2000)».*

Το αρνητικό διαφέρον, εν σχέσει με το θετικό διαφέρον, δεδομένου ότι δεν προϋποθέτει σύμβαση η οποία έχει συναφθεί εγκύρως, είναι σαφώς μειωμένο. Εξυπηρετεί και αυτό τον αποκαταστατικό σκοπό της αποζημίωσης, πλην όμως η έκτασή της θα είναι μικρότερη, διότι η ζημία είναι μικρότερη. Εφόσον η σύμβαση θα καταστεί ανίσχυρη, ο δανειστής, δεν δικαιούται πλέον αιτήματος εκπλήρωσης αυτής παρά μόνο ό,τι θα διατηρούσε στην περιουσία του εάν δεν λάμβανε χώρα το γεγονός. Συνεπώς, δεν θα πρέπει να πλουτίσει ο δανειστής. Υπάρχουν και περιπτώσεις όπου η αποζημίωση περιορίζεται και εκτιμάται διαφορετικά από το δικαστή ή δυνητικά όπως στις περιπτώσεις που προβλέπουν τα άρθρα ΑΚ 132, 153, 171 παρ.2, 225. Πάντως και τα δύο διαφέροντα μπορεί να περιλαμβάνουν τόσο θετική όσο και αποθετική ζημία. Ειδοποιός διαφορά μεταξύ των δύο εννοιών αποτελεί ο νόμιμος λόγος ευθύνης.

Γ2α. ΤΡΟΠΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΖΗΜΙΑΣ

Ο τρόπος υπολογισμού μιας ζημίας δύναται να είναι είτε συγκεκριμένος, είτε αφηρημένος. Ειδοποιός διαφορά συνιστά το γεγονός του εάν θα αποκατασταθεί η ζημία που επέρχεται σε μία μέση περίπτωση ή αυτή που επέρχεται στην συγκεκριμένη ατομική περίπτωση. Η αφηρημένη ζημία, υπολογίζεται βάσει αορίστων εννοιών, μεταβαλλόμενων όπως η συνήθης περίπτωση ή και η κοινή πορεία των πραγμάτων. Όταν λαμβάνονται υπόψη και στοιχεία συγκεκριμένα και ιδιαίτερα σε σχέση με το ζημιωθέν αποτέλεσμα, τότε η ζημία λογίζεται ως συγκεκριμένη και βέβαια ο σκοπός του δικαίου είναι η αποκατάσταση της πραγματικής ζημίας. Βεβαίως, ο νόμος προβλέπει ορισμένες κατηγορίες στις οποίες ορίζει ανώτατα και κατώτατα όρια ανεξαρτήτως πραγματικής εκτάσεως. Για παράδειγμα, στο άρθρο ΑΚ 345 εδ. α', προβλέπεται νομοθετικά ότι κάθε υπαίτια καθυστέρηση, υπερημερία καταβολής ενός χρηματικού χρέους, το οποίο θεμελιώνει λόγο ευθύνης προς αποζημίωση, ΑΚ 343, συνεπάγεται και την απαίτηση του δανειστή να ζητήσει για την καθυστέρηση και τόκους υπερημερίας, ακόμη και αν δεν είναι δυνατό να αποδειχθεί η ζημία, για τον

μόνο λόγο ότι προβλέπεται νομοθετικά. Παράλληλα, στο άρθρο ΑΚ 345 εδ. β', καλύπτεται και οποιαδήποτε περαιτέρω ζημία του δανειστή, η οποία όμως εφεξής θα καλύπτει μόνο την θετική ζημία.⁴³

Σκοπός του δικαίου είναι η αποκατάσταση της ζημίας του παθόντος η οποία κατ' αρχήν αποτιμάται σε χρήμα, και διαθέτει περιουσιακό χαρακτήρα. Συναισθηματική ζημία, δεν μπορεί να καταστεί αντικείμενο αξίωσης και να αποκατασταθεί και αυτή. Όταν το έννομο αγαθό το οποίο ζημιώνεται ενέχει συναισθηματική αξία, τότε ο ζημιωθείς μπορεί να αξιώσει αποζημίωση χρησιμοποιώντας τις διατάξεις περί ηθικής βλάβης βάσει των διατάξεων ΑΚ 299, 932, 59. Προβλέπονται όμως στην νομοθεσία και βεβαίως, ζήτημα τίθεται εάν θα μπορούσαν να αξιώσουν και κάποια τυχόν αποζημίωση για μέλλουσα ζημία, εφόσον προβλεφθεί ότι θα επέλθει ένα ζημιογόνο γεγονός⁴⁴. Η μέλλουσα ζημία, θα αποκατασταθεί, όταν υπάρχουν οι πιθανότητες επέλευσής της κατά την κοινή πορεία των πραγμάτων.

Ειδικές κατηγορίες που ιδρύουν αυτοτελείς αξιώσεις προς αποκατάσταση ζημίας είναι οι ΑΚ 920, 928, 929, 931. Κατά την νομολογία ΑΠ 1572/2018 «Περαιτέρω, από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 929 και 298 ΑΚ προκύπτει, ότι αυτός που έπαθε βλάβη στο σώμα ή στην υγεία του δικαιούται να αξιώσει και τη μελλοντική αποθετική ζημία (διαφυγόν κέρδος), γιατί, λόγω της μειωμένης ικανότητας προς εργασία από βλάβη του σώματος ή της υγείας, χάνει τα εισοδήματα από την εργασία του, την οποία, έχοντας πλήρη ικανότητα, κατά τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων θα ασκούσε στο μέλλον (ΑΠ 1105/2015). Η μελλοντική περιουσιακή ζημία την οποία υφίσταται ο παθών δεν είναι μόνον αποθετική ή διαφυγόν κέρδος. Μπορεί να είναι και μελλοντική θετική ζημία. Αυτό εμφανίζεται στις διάφορες εγχειρήσεις στις οποίες ο παθών πρέπει να υποβάλλεται διαδοχικά μέχρις ότου ολοκληρωθεί η όλη διαδικασία της αποθεραπείας του, ιδιαίτερα στα κατάγματα, πλαστικές εγχειρήσεις (ΑΠ 1935/2013, ΑΠ 1379/2010). Δεν απαιτείται γι' αυτό βεβαιότητα, αλλά αρκεί πιθανότητα κατά τη συνηθισμένη πορεία των πραγμάτων, πράγμα που πρέπει να προκύπτει από τις ιδιαίτερες περιστάσεις, ιδίως δε από τα μέτρα που λήφθηκαν προς τούτο. Προκειμένης αξίωσης εκείνου, που έπαθε βλάβη στο σώμα ή την υγεία του για τη μελλοντική αποθετική ζημία (διαφυγόν κέρδος) κατά τα άρθρα 929 και 298 ΑΚ ο ζημιωθείς πρέπει να εκθέσει στην αγωγή του συγκεκριμένα πραγματικά περιστατικά, τα οποία πιθανολογούν τη μελλοντική ζημία του και θα καταστήσουν δυνατή στο δικαστή της ουσίας την εκτίμηση της πιθανότητας επέλευσης της ζημίας. Εφόσον αυτό συμβαίνει, τότε η αγωγή είναι ορισμένη και νόμιμη».

Γ2β. Ποινική αποζημίωση (punitive damage)

⁴³ Στην δανειακή σύμβαση (ΑΚ 808), προβλέπεται ότι σε περίπτωση ανώμαλης εξέλιξης της σύμβασης δεν θα είναι απαιτητή, σε συνδυασμό με την ΑΚ 345 εδ. β', οποιαδήποτε περαιτέρω ζημία πλην των τόκων.

⁴⁴ ΑΠ 869/2013, ΑΠ 625/2010, ΑΠ 1516/2007

Η ποινική αποζημίωση, συνιστά ένα θεσμό υπό την προϋπόθεση της δόλιας και υπαίτιας συμπεριφοράς. Η δικαιολογητική της βάση ερίδεται στην τιμώρηση της ηθικής απαξίας και της περαιτέρω ηθικής επιβάρυνσης των εννόμων αγαθών του ζημιωθέντος. Λειτουργεί επιπρόσθετα αλλά και προληπτικά έναντι παρόμοιων και εξακολουθητικών συμπεριφορών του ίδιου δράστη. Το γεγονός πως απορρέει από την ποινική αξιολόγηση της πράξης και συμπεριφοράς του δράστη, δικαιολογεί και τον γενικό προληπτικό χαρακτήρα της ποινής.

Στο ημεδαπό σύστημα δεν προβλέπεται κάποια τέτοια αποζημίωση, παρά μόνο αποτελεί θεωρητικό και νομολογιακό ζήτημα. Το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο, στην απόφαση ΟΛΑΠ 17/1999, απεφάνθη πως το συγκεκριμένο είδος αποζημίωσης δεν αντίκειται στην ελληνική δημόσια τάξη. Δεδομένου όμως ότι ο σκοπός της αποζημίωσης στο αστικό δίκαιο είναι αποκαταστατικός και όχι τιμωρητικός, λειτουργεί εντούτοις και κυρωτικά της ενδεχομένως επιδίκασης αυξημένης αποζημίωσης⁴⁵. Τέτοιος κυρωτικός σκοπός λειτουργεί ως προς τα άρθρα ΑΚ 404 περί ποινικής ρήτρας και της περαιτέρω αποζημιωτικής ευθύνης, του άρθρου 10 §16 2251/1994, στο άρθρο 65 §2 2121/1993, 32 του π.δ. 34/1995.

Α) Ποινική ρήτρα, κατά την εξαγόμενη εκ του άρθρου 404 ΑΚ ερμηνεία του όρου, είναι ποινή, συνιστάμενη σε χρηματικό ποσό ή και ό,τι άλλο μπορεί να υποσχεθεί στο δανειστή ο οφειλέτης, εφόσον τυγχάνει αντικείμενο συναλλαγής, για την περίπτωση που ο τελευταίος δεν θα εκπληρώσει την εκ της κυρίας συμβάσεως μεταξύ τους συμφωνούμενη παροχή ή δεν θα την εκπληρώσει προσηκόντως. Στην επιστήμη διακρίνονται δύο είδη ποινικής ρήτρας, η γνήσια, περί της οποίας προβλέπει το άρθρο 404 ΑΚ και η οποία προϋποθέτει την ύπαρξη κύριας ενοχής, επηρεάζουσας την τύχη της και η μη γνήσια, η οποία συνιστά αυτοτελή σύμβαση, που δεν εξαρτάται από άλλη σύμβαση και δεν αποσκοπεί στην ενίσχυση αυτής και επί της οποίας υποστηρίζεται ότι τυγχάνουν αναλογικής εφαρμογής οι ορισμοί των άρθρων 405, 408 και κυρίως 409 ΑΚ.

Όσον αφορά στη γνήσια ποινική ρήτρα, αυτή αποτελεί κατά τα προρρηθέντα παρεπόμενη σύμβαση, καθόσον προϋποθέτει την ύπαρξη κύριας ενοχής, εκπορευόμενης εκ του νόμου, εκ συμβάσεως, εκ μονομερούς δικαιοπραξίας ή εκ προσυμφώνου κι ασχέτως από το αν αφορά σε πράξη ή παράλειψη, λειτουργεί, δε, ως μέσο πίεσεως για την υλοποίηση των αναληφθεισών με την κύρια σύμβαση υποχρεώσεων. Υπό άλλη διατύπωση, δηλαδή, γνήσια ποινική ρήτρα, η οποία είναι και η συνηθέστερα απαντώμενη στις συναλλαγές, είναι η παρεπόμενη σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος υπόσχεται στον άλλον ότι αν δεν εκπληρώσει καθόλου, εγκαίρως ή προσηκόντως την εκ της κυρίας ενοχής οφειλόμενη παροχή, θα του καταβάλει κάποιο χρηματικό ποσό ή κάτι άλλο, ενώ περαιτέρω συνιστά και τρόπο αποζημίωσης εκ μέρους του ασυνεπούς συμβαλλόμενου για να αποκατασταθεί η προξενηθείσα από την αντισυμβατική του συμπεριφορά ζημία του ετέρου μέρους.

---

⁴⁵ Σταθόπουλος Π. Μιχάλης, Τμ Τ. Κάρηση, σελ. 821

Απόφαση ΑΠ 928/2019

«Από τη διάταξη του άρθρου 298 εδ. β' ΑΚ, το οποίο αποτελεί βασική έκφραση της αποκαταστατικής αρχής, σε συνδυασμό με τη διάταξη του άρθρου 299 ΑΚ, αλλά και το όλο πνεύμα του δικαίου της αποζημίωσης, συνάγεται ότι κύρια αρχή στο ελληνικό ιδιωτικό δίκαιο θεωρείται ο αποκαταστατικός χαρακτήρας της αποζημίωσης. Ο χαρακτήρας αυτός αποβλέπει κυρίως στην παροχή αντισταθμίματος, εξισορροπητικού της ζημίας και όχι στον πλουτισμό εκείνου που ζημιώθηκε. Κατά συνέπεια τούτου η αποζημίωση αποσκοπεί αλλά και περιορίζεται στην πλήρη αποκατάσταση της πραγματικής περιουσιακής ζημίας του συγκεκριμένου δανειστή χωρίς να εξυπηρετεί κυρωτικούς ή άλλους σκοπούς. Έτσι, ο δανειστής πρέπει να βρεθεί στην κατάσταση, που υπήρχε αν δεν είχε επέλθει η ανώμαλη εξέλιξη της ενοχής. Οι θεσπίζουσες την αποκαταστατική αρχή διατάξεις αποτελούν αναγκαστικό δίκαιο και αποκλίσεις επιτρέπονται για εξαιρετικούς λόγους μόνο στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος, όπως στα άρθρα 345 παρ. 2, 835, 331, 387, 674 ΑΚ, 3 του ν. 551/1915, 3 του ν.δ. 3577/1957. Περαιτέρω, καθόσον αφορά στις περιλαμβανόμενες σε συμβάσεις "αποζημιωτικές ρήτρες" ή "ρήτρες κατ' αποκοπήν αποζημιώσεως", με τις οποίες οι συμβαλλόμενοι επιχειρούν να προκαθορίσουν την οφειλόμενη αποζημίωση για την περίπτωση μη εκπλήρωσης της σύμβασης, δεν γίνεται ειδική αναφορά στον Αστικό Κώδικα και ως εκ τούτου ανακύπτει ανάγκη νομικού χαρακτηρισμού αυτών. Κατά τη θεωρία ορίζεται ως κατ' αποκοπήν αποζημίωση το ποσό, το οποίο δεσμεύεται να καταβάλει ο ένας συμβαλλόμενος στον άλλο σε περίπτωση αθέτησης των συμβατικών του υποχρεώσεων, χωρίς να απαιτείται ο τελευταίος να αποδείξει την ύπαρξη ή την έκταση της ζημίας του. Έτσι, διαφέρει από την ποινική ρήτρα, καθόσον έχει ως σκοπό να εξασφαλίσει και να διευκολύνει την ικανοποίηση της απαίτησης για αποζημίωση του δανειστή χωρίς να περιλαμβάνει ποινή. Η αναγνώριση όμως ειδικότερα της σύμβασης κατ' αποκοπήν αποζημίωσης χωρίς δικαίωμα ανταπόδειξης του οφειλέτη είναι ανεπίτρεπτη ως αυτοτελής θεσμός στο ελληνικό δίκαιο, δεδομένου ότι αντίκειται στην αναγκαστικού δικαίου αποκαταστατική αρχή του άρθρου 298 ΑΚ. Σε κάθε δε περίπτωση είναι περιττή, επειδή ως δικαιοπραξία υπάγεται ήδη στην έννοια της ποινικής ρήτρας. Ειδικότερα, η αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων (361 ΑΚ) επιτρέπει μεν στους συμβαλλόμενους να προσδίδουν στις ενοχικές σχέσεις το περιεχόμενο που αυτοί επιθυμούν, υπό την έννοια όμως ότι δεν καταστρατηγούνται διατάξεις αναγκαστικού δικαίου.

Εξάλλου, δεν μπορεί αυτή να θεωρηθεί ως αυτοτελής αρρυθμιστή σύμβαση, εφόσον πληροί όλα τα αναγκαία στοιχεία για να υπαχθεί στις διατάξεις των άρθρων 404 επ. του ΑΚ περί ποινικής ρήτρας. Τούτο δε διότι δεν αποτελεί τίποτε άλλο παρά την υπόσχεση άλλης παροχής εκ μέρους του οφειλέτη, για την περίπτωση που αυτός δεν θα εκπλήρωνε τη σύμβαση, κατά τα οριζόμενα από τη διάταξη του άρθρου 404 ΑΚ. Επίσης, η λειτουργία της ποινικής ρήτρας και ως αποζημίωσης προκύπτει και από τη διάταξη του άρθρου 406 παρ. 2 ΑΚ, κατά το οποίο η συμφωνηθείσα "ποινή" επέχει θέση αποζημίωσης και ο δανειστής έχει αξίωση μόνο για την επιπλέον αποδεικνυόμενη ζημία. Μάλιστα ο νόμος παρέχει στους συμβαλλόμενους αυξημένη ελευθερία να προκαθορίσουν την οφειλόμενη αποζημίωση, καθόσον είναι δυνατόν, λόγω του ενδοτικού χαρακτήρα του άρθρου 406 παρ. 2 ΑΚ, να αποκλειστεί η αξίωση για την επιπλέον ζημία, που καλύπτεται από την ποινή, με αποτέλεσμα η οφειλόμενη αποζημίωση να είναι αποκλειστικά

συμβατικής προέλευσης. Επομένως, ρήτρες κατ' αποκοπήν αποζημίωσης χωρίς δικαίωμα ανταπόδειξης του οφειλέτη δεν συνιστούν κάτι άλλο, παρά την ποινική ρήτρα των άρθρων 404 ΑΚ (Ολ ΑΠ 17/1999, ΑΠ 2049/2017). Επιπλέον, η από το άρθρο 404 ΑΚ προβλεπόμενη σύμβαση γνήσιας ποινικής ρήτρας, με την οποία ο ένας των συμβαλλομένων υπόσχεται στον άλλον, ότι, εάν δεν εκπληρώσει ή δεν εκπληρώσει προσηκόντως την οφειλομένη σ' αυτόν παροχή από άλλη ενοχή, θα του καταβάλει ένα χρηματικό ποσό ή κάτι άλλο, αποτελεί παρεπόμενη συμφωνία, που αμέσως μεν αποτελεί μέσον πίεσης προς εξασφάλιση της εκπλήρωσης της κυρίας ενοχής, περαιτέρω δε συνιστά ένα τρόπο αποζημίωσης, την οποία υποχρεούται να καταβάλει ο ασυνεπής συμβαλλόμενος, αποκαθιστώντας έτσι την προξενούμενη από την εν λόγω συμπεριφορά του ζημία στον άλλο, χωρίς ωστόσο ο τελευταίος για την κατάπτωση της ποινικής ρήτρας να χρειάζεται να επικαλεσθεί και αποδείξει την ύπαρξη ή την έκταση της ζημίας του κατ' άρθρ. 505 παρ. 2 ΑΚ (ΑΠ 1360/2017, ΑΠ 797/2010, ΑΠ 611/1998). Εξάλλου, κατά το άρθρο 559 αριθ. 1 ΚΠολΔ, αναίρεση επιτρέπεται αν παραβιάστηκε κανόνας του ουσιαστικού δικαίου, στον οποίο περιλαμβάνονται και οι ερμηνευτικοί κανόνες των δικαιοπραξιών. Ο κανόνας δικαίου παραβιάζεται, αν δεν εφαρμοστεί ενώ συντρέχουν οι πραγματικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή του, ή αν εφαρμοστεί ενώ δεν συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές, καθώς και αν εφαρμοστεί εσφαλμένα, η δε παραβίαση εκδηλώνεται είτε με ψευδή ερμηνεία, είτε με κακή εφαρμογή, δηλαδή με εσφαλμένη υπαγωγή (Ολ ΑΠ 7/2006, Ολ 4/2005)».

Β1) άρθρου 10 παρ.16 ν. 2251/1994 «Όταν η παράνομη συμπεριφορά εκδηλώνεται μετά από σύσταση ή υπόδειξη ενώσεων των προμηθευτών ή εφόσον οι ενώσεις αυτές προβαίνουν σε παράνομη συμπεριφορά, στην περίπτωση αυτή μπορεί να ζητηθεί και από αυτές η παύση της εν λόγω συμπεριφοράς. Η ένωση καταναλωτών μπορεί να ζητήσει, επιπλέον, τη δέσμευση, την απόσυρση ή την καταστροφή ελαττωματικών προϊόντων που είναι επικίνδυνα για την ασφάλεια ή την υγεία του καταναλωτικού κοινού, καθώς και τη λήψη μέτρων, όπως είναι η κατάλληλη δημοσίευση του συνόλου ή μέρους της απόφασης ή και η δημοσίευση επανορθωτικής δήλωσης, ώστε να εκλείψουν τα συνεχιζόμενα αποτελέσματα της παράβασης».

2) Χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Για τον καθορισμό της χρηματικής ικανοποίησης, το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη, ιδίως, την ένταση της προσβολής της έννομης τάξης που συνιστά η παράνομη συμπεριφορά, το μέγεθος της εναγόμενης επιχείρησης του προμηθευτή και κυρίως, τον ετήσιο κύκλο εργασιών της, καθώς και τις ανάγκες της γενικής και της ειδικής πρόληψης.

3) Τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων εξασφάλισης των απαιτήσεων του καταναλωτικού κοινού για την παράλειψη της παράνομης συμπεριφοράς ή τη χρηματική ικανοποίηση μέχρι την έκδοση εκτελεστής απόφασης. Σε περίπτωση ελαττωματικών προϊόντων που είναι επικίνδυνα για την ασφάλεια ή την υγεία του καταναλωτικού κοινού, μπορεί να διαταχθεί, ως ασφαλιστικό μέτρο, η δέσμευση αυτών.

4) Την αναγνώριση του δικαιώματος αποκατάστασης της ζημίας που υφίστανται οι καταναλωτές από την παράνομη συμπεριφορά.

5) Συλλογική αγωγή κατά τις διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου μπορούν να ασκήσουν, από κοινού, περισσότερες της μιας ενώσεις καταναλωτών πρώτου βαθμού, ακόμη και αν καθεμία από αυτές έχει αριθμό ενεργών μελών μικρότερο από το προβλεπόμενο κατώτατο όριο, εφόσον το σύνολο των ενεργών μελών όλων των ενώσεων υπερβαίνει το όριο αυτό.

Γ1) άρθρο 65 παρ. 2 ν. 2121/1993 «Όποιος υπαιτίως προσέβαλε την πνευματική ιδιοκτησία ή τα συγγενικά δικαιώματα άλλου υποχρεούται σε αποζημίωση και ικανοποίηση της ηθικής βλάβης. Η αποζημίωση δεν μπορεί να είναι κατώτερη από το διπλάσιο της αμοιβής που συνήθως ή κατά νόμο καταβάλλεται για το είδος της εκμετάλλευσης που έκανε χωρίς την άδεια ο υπόχρεο».

Γ2) Η κατά το άρθρο 932 Α.Κ. χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης για παράβαση του παρόντος νόμου ορίζεται κατ' ελάχιστο στο ποσό των δύο εκατομμυρίων (2.000.000) δραχμών, εκτός αν ζητήθηκε από τον ενάγοντα μικρότερο ποσό ή η παράβαση οφείλεται σε αμέλεια. Η χρηματική αυτή ικανοποίηση επιδικάζεται ανεξαρτήτως από την αιτούμενη αποζημίωση για περιουσιακή βλάβη.

Ε1) άρθρο 32 του π.δ. 34/1995

Ο εκμισθωτής οφείλει στο μισθωτή ως αποζημίωση όταν:

α) Το κατά το χρόνο της καταγγελίας καταβαλλόμενο μίσθωμα τριάντα (30) μηνών, αν μέσα σε έξι (6) μήνες από την απόδοση του μισθίου στην καταγγελία για ανοικοδόμηση δεν αρχίσει τις εργασίες για να θεμελιωθεί η νέα οικοδομή και στην καταγγελία για ιδιόχρηση δε χρησιμοποιήσει το μίσθιο.

β) Το κατά το χρόνο της καταγγελίας καταβαλλόμενο μίσθωμα πενήντα (50) μηνών, αν μέσα σε μία διετία από την απόδοση του μισθίου στις πιο πάνω περιπτώσεις εκμισθώσει αυτό ή παραχωρήσει με οποιοδήποτε τρόπο σε τρίτον τη χρήση του.

Ε2. Δε θεωρείται παραχώρηση σε τρίτον, κατά την έννοια της προηγούμενης παραγράφου περίπτ. β', η παραχώρηση από τους συνεκμισθωτές της χρήσης ακινήτου σε προσωπική εταιρία και εταιρία περιορισμένης ευθύνης, στην οποία μετέχουν αποκλειστικά αυτοί.

Ε3. Ο περιορισμός της πρώτης παραγράφου περίπτωση β' του παρόντος άρθρου δεν ισχύει από την ημερομηνία προκήρυξης των εκλογών ή την έναρξη της προεκλογικής περιόδου και μέχρι τη μεθεπομένη της διεξαγωγής τους, εφόσον το μίσθιο παραχωρείται σε υποψήφιο βουλευτή της περιφέρειας όπου βρίσκεται το μίσθιο, για τις εκλογικές του ανάγκες χωρίς αντάλλαγμα. Το τελευταίο αυτό βεβαιώνεται με υπεύθυνη δήλωση του ιδιοκτήτη και του υποψήφιου βουλευτή προς το Υπουργείο Εσωτερικών και την αρμόδια οικονομική εφορία του ιδιοκτήτη. Κατά το διάστημα αυτό αναστέλλεται η εξάμηνη προθεσμία για ιδιόχρηση που προβλέπεται από την περίπτ. α' της πρώτης παραγράφου του παρόντος άρθρου.

Ο ΑΚ δεν προβλέπει τους αποζημιωτικούς κανόνες σε μια ενιαία ρύθμιση. Αποζημιωτικές διατάξεις προβλέπονται τόσο σε ολόκληρο τον αστικό κώδικα, όσο και σε άλλους νόμους. Ως προς όλες τις προϋποθέσεις για την θεμελίωσή της, για κάθε ειδική περίπτωση εμφάνισης της ζημίας, δηλαδή αδικοπραξία, παράβαση συμβατικών υποχρεώσεων, διαπραγματευτικό πταίσμα, ακύρωση λόγω πλάνης κ.λ.π, μόνο αναφορικά με την ζημία (είδος, έκταση ευθύνης προς αποζημίωση) και τον αιτιώδη σύνδεσμο υπόκεινται σε κοινή ρυθμιστική προσέγγιση επί των άρθρων 297-300ΑΚ.

Γ3. Το ζήτημα της άμεσης και έμμεσης ζημίας

Όταν μία πράξη κατευθύνεται άμεσα (χωρίς τη μεσολάβηση άλλου γεγονότος) στην προσβολή ενός αγαθού (π.χ. τραυματισμός ενός προσώπου ή καταστροφή ενός πράγματος), η προσβολή αυτή αποτελεί τη λεγόμενη άμεση ζημία. Πολλές φορές όμως η προσβολή αυτή συνεπάγεται και περαιτέρω συνέπειες στη συνολική περιουσιακή κατάσταση του θύματος (π.χ. διαφυγόν κέρδος λόγω του τραυματισμού, επιπλοκή του τραύματος λόγω κακής θεραπείας, αρνητικές επιπτώσεις στην επιχειρηματική ή επαγγελματική δραστηριότητα του θύματος, που συνεπάγονται περιουσιακή ζημία ή και ηθική βλάβη κ.λ.π.). Σ' αυτές τις περιπτώσεις γίνεται λόγος για έμμεση ζημία. Επομένως έμμεση ζημία είναι οι περαιτέρω συνέπειες που προκάλεσε στο ζημιωθέντα η προσβολή του συγκεκριμένου εννόμου αγαθού. Για την αποδοχή της ευθύνης του δράστη αναφορικά με την άμεση ζημία συνήθως δεν υπάρχει πρόβλημα, αν συντρέχει ο οικείος νόμιμος λόγος, ο ιδρυτικός της ευθύνης. Γιατί και ο αιτιώδης σύνδεσμος κατά κανόνα θα γίνεται εύκολα δεκτός λόγω της άμεσης σύνδεσης της ζημίας με την πράξη.

Στις περισσότερες περιπτώσεις, όχι πάντως ανεξαιρέτα, αυτοί που θεωρούνται έμμεσα ζημιωθέντες δεν εμπίπτουν στον προστατευτικό σκοπό του κανόνα δικαίου που παραβιάστηκε και γι' αυτό δεν αναγνωρίζεται σ' αυτούς δικαίωμα αποζημίωσης κατά την ΑΚ 914. Ο κανόνας αυτός προστατεύει μόνο τον πρώτο ζημιωθέντα από τη συμπεριφορά του δράστη και όχι τον παραπέρα ζημιωθέντα (δηλαδή αυτόν που ζημιώθηκε από τη ζημία του πρώτου). Δεν αποκλείεται ωστόσο να καλύπτεται και η ζημία του τελευταίου από τον προστατευτικό σκοπό⁴⁶, οπότε εδώ η εμμεσότητα δεν αποτελεί εμπόδιο για την ικανοποίησή του. Ούτε και είναι απαραίτητη η μετονομασία του τελευταίου σε «άμεσα ζημιωθέντα», για να επιτευχθεί η προστασία του⁴⁷. Εξάλλου, είναι εύλογο ότι για μια πολύ απομακρυσμένη αιτιωδώς ζημία, θα απουσιάζει στις περισσότερες περιπτώσεις και η προσφορότητα του αιτιώδους συνδέσμου της με τον λόγο ευθύνης. Η διάκριση, επομένως, της κρατούσας γνώμης⁴⁸,

⁴⁶ ΕφΑθ 7246/1986, ΕλλΔνη 1988, σελ. 134.

⁴⁷ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2016, παρ.61 αρ.4, σελ. 670

⁴⁸ Κορνηλάκης Παναγιώτης, ΕιδΕνοχΔ Ι, σελ. 598, ΑΠ 1678/1987, ΝοΒ 1988,1628-1246/2003, ΧρΙΔ 2004, σελ. 127, ΕφΑθ 6863/1981, ΝοΒ 1982, σελ.73, ΕφΘες 1087/1981, Αρμ. 1982,σελ 16

μεταξύ άμεσα ζημιωθέντος (που προστατεύεται) και έμμεσα ζημιωθέντος (που δεν προστατεύεται) είναι σε πρακτικό επίπεδο χρήσιμη κυρίως για να συγκεκριμενοποιήσει το κριτήριο του σκοπού του παραβιαζόμενου νόμου (έμμεσα και η ΟΛΑΠ 14/1999, ΕλλΔνη 1999, σελ. 758) συνήθως οδηγεί σε ορθά αποτελέσματα. Η ορθότητά της όμως τελικά πρέπει να επιβεβαιώνεται με βάση τόσο το κριτήριο αυτό αλλά και με το κριτήριο της προσφορότητας του αιτιώδους συνδέσμου. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό, ότι στις περιπτώσεις που ο νομοθέτης θεώρησε αναγκαία την επέκταση της προστασίας και σε τρίτους οι οποίοι δεν θα είχαν αξίωση αποζημίωσης με βάση τα παραπάνω, το προέβλεψε ρητά.

Γ3α. Το ζήτημα της ηθικής βλάβης (ΑΚ 932) και των περισσότερων δικαιούχων και υποχρέων (ΑΚ 926-927)

Όταν πρόκειται για αδικοπραξία, από τον ζημιωθέντα ενδέχεται να επιδικαστεί αποζημίωση για μη περιουσιακή ζημία εφόσον δικαιολογείται ως ηθική βλάβη. Οι προϋποθέσεις προς θεμελίωση της ηθικής βλάβης είναι η υπαιτιότητα για την υποκειμενική ευθύνη, ενώ υπάρχουν και οι περιπτώσεις της αντικειμενικής ευθύνης όπου αρκεί για την επιδίκαση της χρηματικής ικανοποίησης η παρανομία, ακόμη η ανυπαίτια⁴⁹. Έκφανση του είδους αυτού αποζημίωσης αποτελεί η προσβολή της προσωπικότητας. Πρόκειται για τα έννομα αγαθά της τιμής, της υγείας, της ελευθερίας τα οποία βρίσκονται σε μια στενή διασύνδεση με το πρόσωπο του ζημιωθέντος καθώς απορρέουν από την ατομικότητά του. Εντούτοις, εν τοις πράγμασι, διαφαίνεται ότι η ζημία επί των εννόμων αγαθών αυτών ποτέ δεν περιορίζουν την αποκατάσταση της περιουσίας τους μόνο επί προσβολής της προσωπικότητας τους, αλλά την διασυνδέουν με τυχόν περαιτέρω περιουσιακές ζημίες (νοσήλεια, έξοδα, ημερομίσθια κ.λ.π.). Η ηθική βλάβη εξ' αυτού του λόγου και δικονομικά γίνεται αντικείμενο ασκήσεως αγωγής του Πολυμελούς Πρωτοδικείου, ένεκα της μη αποτιμητής σε χρήμα αξίας του επί ανακύψασας διαφοράς (18 ΚΠολΔ). Επομένως, επί προκλήσεως ηθικής βλάβης, ο αποδέκτης μπορεί να διεκδικήσει και αυτοτελές κονδύλι περιουσιακής αποζημίωσης. Βέβαια, ιδιαιτέρως προβληματική είναι η έκταση ή και ο προσδιορισμός της αποζημίωσης που πρόκειται να δοθεί και αυτό διότι υπάρχει ο κίνδυνος του αλόγιστου χρηματικού αιτήματος, διότι ο σκοπός του νομοθέτη δεν είναι αποκαταστατικός εν τοιαύτη περίπτωση αλλά ικανοποιητικός τους αισθήματος περί δικαίου. Αυτό γίνεται περισσότερο κατανοητό από το γράμμα του νόμου, το οποίο καταφεύγει στην έννοια χρηματικής ικανοποίησης και όχι κατά κυριολεξία αποζημίωσης (ΑΚ 299,59,932), το οποίο σημαίνει την εύλογη ικανοποίηση και όχι την πλήρη.

Γ3δ. Περιπτώσεις ικανοποίησης της ηθικής βλάβης

⁴⁹ Λιτζερόπουλος Αλέξανδρος, ΕρμΑΚ 298, σελ. 70 επ., Ζέπος Παναγιώτης Ι § 14 V 2 σελ. 290. Πρβλ. και Μπαλή Γεώργιο, Γενικά Αρχαία Αστικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1961, §24 σελ. 92

Η ηθική βλάβη δύναται να ικανοποιηθεί όπου αυτό προβλέπεται εκ του νόμου, εφόσον θεμελιώνεται νόμιμος λόγος ευθύνης. Ο νόμιμος όμως αυτός λόγος ευθύνης, δεν μπορεί να συνίσταται σε παραβίαση μιας ήδη υφιστάμενης ενοχικής υποχρεώσεως. Η παραβίαση μιας τέτοιας υποχρέωσης, αποκαθίσταται με την περιουσιακή αποζημίωση. Κατά το ΑΚ 299, ορίζεται ότι για την μη περιουσιακή ζημία, θα οφείλεται εφεξής χρηματική ικανοποίηση μόνο για τις εκ του νόμου προβλεπόμενες περιπτώσεις. Άλλη περίπτωση προβλέπεται από τη διάταξη ΑΚ 59, σχετιζόμενη με την προσβολή προσωπικότητας. Σε αυτήν την περίπτωση, η αποζημίωση που χορηγείται είναι εύλογη, κατά την διακριτική ευχέρεια του δικαστή, σύμφωνα με την νομοθετική πρόβλεψη. Η ΑΚ 59, επί προσβολής προσωπικότητας καθίσταται ολοένα και σημαντικότερη, διότι παρέχει το νομικό όπλο για την χορήγηση αποζημιώσεων, εντασσόμενο στο σύγχρονο και μεταβαλλόμενο περιβάλλον, εντός του οποίου πρέπει να βρει εφαρμογή και προσαρμοστικότητα η αστική νομοθεσία. Αφορμή φυσικά αποτελεί η εξέλιξη της τεχνολογίας, των ΜΜΕ, εν γένει του διαδικτύου, της βιοτεχνολογίας, της συγκέντρωσης μεγάλων όγκων πληροφοριών και δεδομένων, έκφανση της οποίας αναντίρρητα αποτελούν τα προσωπικά δεδομένα που υπόκεινται σε επεξεργασία σε βάρος του υποκειμένου τους.

Απόφαση ΜονΠρωτΑθ 11358/2019

«Κατά την διάταξη του άρθρου 57 ΑΚ, όποιος προσβάλλεται παράνομα στην προσωπικότητα του έχει δικαίωμα να απαιτήσει να αρθεί η προσβολή και να μην επαναληφθεί στο μέλλον, ενώ αξίωση αποζημίωσης σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες δεν αποκλείεται, κατά δε το άρθρο 59 ΑΚ και στην περίπτωση του άρθρου 57 ΑΚ, το δικαστήριο με την απόφαση του, ύστερα από αίτηση αυτού, που έχει προσβληθεί και αφού λάβει υπόψη το είδος της προσβολής, μπορεί επιπλέον να καταδικάσει τον υπαίτιο να ικανοποιήσει την ηθική βλάβη αυτού, που έχει προσβληθεί. Εξάλλου, προσβολή της προσωπικότητας, κατά την έννοια της παραπάνω διάταξης, υπάρχει σε κάθε περίπτωση μειωτικής επέμβασης στη σφαίρα αυτής από τρίτο, δηλαδή σε οποιοδήποτε από τα αγαθά που συνθέτουν την προσωπικότητα του άλλου και συνιστούν συντελεστές και προσδιοριστικά στοιχεία της ταυτότητας του ως αυθύπαρκτου προσώπου. Τέτοιο αγαθό αποτελεί η τιμή κάθε ανθρώπου, η οποία αντικατοπτρίζεται στην υπόληψη, εκτίμηση και αξία που αποδίδεται σε αυτόν από τους άλλους. Η προσβολή είναι παράνομη όταν η επέμβαση στην προσωπικότητα του άλλου δεν είναι επιτρεπτή από το δίκαιο ή γίνεται σε ενάσκηση δικαιώματος, το οποίο, όμως, είναι από άποψη έννομης τάξης μικρότερης σπουδαιότητας, είτε ασκείται καταχρηστικά. Ενόψει της σύγκρουσης των ως άνω προστατευόμενων αγαθών προς τα προστατευόμενα αγαθά της προσωπικότητας των άλλων ή προς το συμφέρον της ολότητας, θα πρέπει να αξιολογούνται και να σταθμίζονται στη συγκεκριμένη περίπτωση τα συγκρινόμενα έννομα αγαθά και συμφέροντα για την διακρίβωση της ύπαρξης προσβολής του

δικαιώματος επί της προσωπικότητας και ο παράνομος χαρακτήρας της (βλ. ΑΠ 1897/2006, ΧρΙΔ 2007.410 και ΠΠρΑΘ 6148/2013 ΝΟΜΟΣ). Η ικανοποίηση συνίσταται σε πληρωμή χρηματικού ποσού, σε δημοσίευμα, ή σε οτιδήποτε επιβάλλεται από τις περιστάσεις. Τέτοιο προστατευόμενο έννομο αγαθό είναι και η τιμή και η υπόληψη κάθε ανθρώπου. Περαιτέρω, κατά το άρθρο 914 ΑΚ, όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει, κατά δε το άρθρο 932 ΑΚ σε περίπτωση αδιοπραξίας, ανεξάρτητα από την αποζημίωση για την περιουσιακή ζημία, το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει εύλογη, κατά την κρίση του, χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης. Αυτό ισχύει ιδίως για εκείνον, που έπαθε προσβολή της υγείας, της τιμής ή της αγνείας του ή στερήθηκε την ελευθερία του. Για να γεννηθεί αξίωση προστασίας από προσβολή της προσωπικότητας, κατά τις διατάξεις των άρθρων 57, 59, 914, 932 του ΑΚ, θα πρέπει η προσβολή να είναι παράνομη, να αντίκειται δηλαδή σε διάταξη που απαγορεύει συγκεκριμένη πράξη, με την οποία προσβάλλεται έκφραση αυτής, είναι δε αδιάφορο σε ποιο τμήμα δικαίου βρίσκεται η διάταξη, που απαγορεύει την προσβολή (βλ. ΠΠρΑΘ 1982/2017 ΝΟΜΟΣ, ΠΠρΑΘ 217/2017 αδημοσίευτη στο νομικό τύπο, ΠΠρΑΘ 6148/2013 ΝΟΜΟΣ).

Σύμφωνα με το άρθρο 82 του νέου Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων (GDPR), που ενσωματώθηκε με το άρθρο 40 του ν. 4624/2019, το πρόσωπο, το οποίο υπέστη ζημία (υλική, ή μη υλική) από την παραβίαση της επεξεργασίας των προσωπικών του δεδομένων δικαιούται αποζημίωση από τον υπεύθυνο επεξεργασίας, ή τον εκτελούντα την επεξεργασία, για τη ζημία που υπέστη.

Β. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας φέρει την ευθύνη για αποζημίωση, μόνο στην περίπτωση, που η ζημία προκλήθηκε από την εκ μέρους του επεξεργασία. Ο εκτελών την επεξεργασία φέρει την ευθύνη για αποζημίωση, μόνο στην περίπτωση, που δεν ανταποκρίθηκε στις υποχρεώσεις του Κανονισμού, ή υπερέβη, ή ενήργησε αντίθετα, προς τις νόμιμες εντολές του υπευθύνου επεξεργασίας. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας, ή ο εκτελών την επεξεργασία, απαλλάσσονται από την ευθύνη, εάν αποδείξουν ότι δεν φέρουν καμία ευθύνη για το γενεσιουργό γεγονός της ζημίας. Εάν εμπλέκονται στην επεξεργασία περισσότεροι του ενός, είτε υπεύθυνοι επεξεργασίας, είτε εκτελούντες την επεξεργασία, όλοι ευθύνονται σε αποζημίωση σε ολόκληρον. Εφ' όσον κάποιος από αυτούς αποζημιώσει τον παθόντα, αυτός έχει το δικαίωμα να στραφεί αναγωγικά έναντι των άλλων συνυπευθύνων για την ανάκτηση μέρους της αποζημίωσης, που αντιστοιχεί στο μέρος της ευθύνης του. Αρμόδιο δικαστήριο είναι το δικαστήριο του κράτους- μέλους, στο οποίο ο υπεύθυνος επεξεργασίας, ή ο εκτελών την επεξεργασία, έχει την εγκατάστασή του, ή το υποκείμενο των δεδομένων έχει τη συνήθη διαμονή του.

Γ. Από τις διατάξεις αυτές, σε συνδυασμό με τις αναλόγως εφαρμοζόμενες διατάξεις των άρθρων 57, 59, 299 και 932 ΑΚ, συνάγεται ότι, σε περίπτωση που φυσικό ή νομικό πρόσωπο, κατά παράβαση των διατάξεων του ως άνω νόμου, προκαλέσει ηθική βλάβη στο υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων, η ευθύνη του πρώτου για χρηματική ικανοποίηση του τελευταίου είναι νόθος αντικειμενική και προϋποθέτει, α) συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) που παραβιάζει τις διατάξεις του GDPR, β) ηθική βλάβη, γ) αιτιώδη σύνδεσμο μεταξύ της συμπεριφοράς και της ηθικής βλάβης και δ) υπαιτιότητα,

δηλαδή, γνώση, ή υπαίτια άγνοια, αφ' ενός των περιστατικών που συνιστούν την παράβαση και αφ' ετέρου της πιθανότητας να επέλθει ηθική βλάβη. Η ύπαρξη υπαιτιότητας τεκμαίρεται και, ως εκ τούτου, το πρόσωπο, που παραβιάζει τις εν λόγω διατάξεις, προκειμένου να απαλλαγεί από την ευθύνη του, έναντι του υποκειμένου των προσωπικών δεδομένων, που υπέστη ηθική βλάβη από την παραβίαση, έχει το βάρος να αποδείξει ότι ανυπαίτως αγνοούσε τα θεμελιωτικά του πταίσματός του πραγματικά γεγονότα (ΑΠ 171/2019, ΑΠ 1740/2013, ΑΠ 637/2013, ΑΠ 79/2020)».

Γ3ε. Η ρύθμιση του ΑΚ 932

Αποδέκτες της ρύθμισης του ΑΚ 932, δεν αποτελούν όλοι όσοι θα μπορούσαν να επικαλεσθούν την ηθική βλάβη. Τα πρόσωπα τα οποία περιγράφονται στην ΑΚ 932 εδ. γ' εντάσσονται στην έννοια της οικογένειας, δηλαδή των ατόμων που συνδέονται στενά με οικογενειακό δεσμό. Όμως, το εδ. γ' δεν αφορά στην ηθική βλάβη αλλά την ψυχική οδύνη, δηλαδή τον ψυχικό πόνο που προκαλείται στους οικείους κάποιου θανόντος. Στην έννοια της οικογένειας εντάσσονται δηλαδή ο σύζυγος, οι στενοί συγγενείς εξ' αίματος, εξ' αγχιστείας, μνηστοί κ.λ.π. Δεν συνιστά αναγκαίο όρο η κληρονομική ιδιότητα του συγγενούς. Παράλληλα προς την ΑΚ 932 υφίστανται οι ΑΚ 926 – 927, οι οποίες εισάγουν αυτοτελείς αξιώσεις προς αποζημίωση, ένεκα αδικοπραξίας. Στην περίπτωση αυτή, πρόκειται για περισσότερους ζημιωθέντες ή ζημιώσαντες, εφόσον η ιδρυόμενη ενοχή είναι πολυπρόσωπη. Οι πολυπρόσωπες ενοχές διακρίνονται από την εξωτερική τους σχέση και την εσωτερική τους, τις οποίες ρυθμίζει αντίστοιχα το άρθρο ΑΚ 926 και ΑΚ 927.

Η διαφορά της ψυχικής οδύνης και της ηθικής βλάβης, σε κάθε περίπτωση αποτελεί ζήτημα αφενός του δικαιούχου της παροχής, ο οποίος δεν είναι ο άμεσα ζημιωθείς δηλαδή το θύμα της παράνομης πράξης, αλλά ο έμμεσα, με συνέπεια την αναγκαία διάκριση των δύο εννοιών και το αμφιλεγόμενο στην νομική επιστήμη ερώτημα, εάν η προσβολή του εννόμου αγαθού του άμεσα ζημιωθέντος, συνιστά παρανομία, με συνέπεια να θεωρείται αδικοπραξία και να συνυφαίνεται με την ικανοποίηση της ηθικής βλάβης του παθόντος. Διότι ούτε παράνομη πράξη μπορεί να θεωρηθεί βάλλουσα κατά της ΑΚ 57, προσωπικότητας του παθόντος, μόνον εκ του λόγου της προκλήσεως στεναχώριας στον οικείο του. Ουσιαστικά, η αμφισβήτηση επικεντρώνεται στην ύπαρξη αιτιώδους συνδέσμου μεταξύ της παράνομης πράξης και των συναισθημάτων, και αυτό διότι η αποζημίωση περί ψυχικής οδύνης θα χορηγηθεί, αντί για την ηθική βλάβη και όχι παράλληλα με αυτή. Συνεπώς, διαφαίνεται πως ο ίδιος ο νομοθέτης θέτει φραγμούς στην προσφυγή στην ηθική βλάβη για την θεμελίωση χρηματικών απαιτήσεων αλόγιστα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Δ. Αδικοπρακτική ευθύνη και ευθύνη από αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης. Εν συγκρίσει των δύο λόγων ευθύνης.

Η αξίωση προς αποζημίωση επί της αδικοπρακτικής ευθύνης κατά την ΑΚ 914, είναι πρωτογενής εφόσον δεν εξαρτάται από προϋφιστάμενη ενοχική σχέση και συνεπώς δημιουργείται αφ'ης στιγμής πληρωθούν οι προϋποθέσεις της διατάξεως. Στον αντίποδα όμως βρίσκεται η δικαιοπρακτική ευθύνη, ως υποχρέωση και αξίωση που θα απορρέει εφεξής από δικαιοπραξία, δηλαδή κατόπιν συνάψεως συμβάσεως, και η οποία είναι δευτερογενής αφού προϋποθέτει ενοχή μεταξύ των μερών. Στην περίπτωση πλημμελούς εκπλήρωσης της ενοχής και των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτήν, θα ρυθμίζεται από τις διατάξεις περί ενδοσυμβατικής ευθύνης είτε ετεροβαρών, είτε αμφοτεροβαρών συμβάσεων (ΑΚ 330, 335επ., 362επ., 382επ.).

Σύγκριση των δύο μορφών ευθύνης

Υπαιτιότητα στην ενδοσυμβατική ευθύνη η οποία τεκμαίρεται (νόθος αντικειμενική) άρα το βάρος απόδειξης επιβαρύνει τον ζημιώσαντα.	Επί αδικοπραξίας, το βάρος απόδειξης φέρει ο ζημιωθείς, κατά τους γενικούς κανόνες βάρους απόδειξης της δικονομίας. Ο ασκών τη αγωγή (ενάγων), θα φέρει και το αντίστοιχο βάρος.
Επί ενδοσυμβατικής ευθύνης, θα ικανοποιηθεί μόνο η περιουσιακή ζημία και όχι η ηθική βλάβη.	Στην αδικοπρακτική ευθύνη θα ικανοποιηθεί και η ηθική βλάβη και σε περίπτωση θανάτωσης, σε αντικατάσταση η ψυχική οδύνη προς τρίτους κατά ΑΚ 932.
Στην ενδοσυμβατική ευθύνη θα οφείλεται θετικό διαφέρον.	Στην αδικοπρακτική ευθύνη, θα οφείλεται αρνητικό και θετικό διαφέρον
Ευθύνη για το πταίσμα του προστηθέντος στην ενδοσυμβατική ευθύνη θεμελιώνεται στο άρθρο ΑΚ 334.	Ευθύνη για το πταίσμα του προστηθέντος στην αδικοπρακτική ευθύνη, θεμελιώνεται στο άρθρο ΑΚ 922 και στηρίζεται στο ΑΚ 914.
Αναφορικά με την υπαιτιότητα, ισχύει η αρχή της υπαιτιότητας, κατά την οποία θα υφίσταται ευθύνη για κάθε πταίσμα με συνακόλουθη απαλλαγή από τα τυχηρά.	Η αρχή της υπαιτιότητας υφίσταται και στην αδικοπρακτική ευθύνη. Βεβαίως, η επιμέλεια που απαιτείται στον ενδοσυμβατικό σύνδεσμο καθίσταται εναργέστερη.
Στην ενδοσυμβατική ευθύνη, ισχύει η κανονική και γενική 20ετής παραγραφή (ΑΚ 249).	Ως προς την παραγραφή, στην αδικοπρακτική ευθύνη προβλέπεται πενταετής και η οποία αρχίζει αφ'ης στιγμής ο παθών λάβει γνώση της ζημίας, υπό τον περιορισμό πάντοτε των

Δ1. Συρροή νόμιμων λόγων ευθύνης

Ζήτημα αναφερόμενο εκ της θεωρίας, συνιστά το γεγονός της αθετήσεως ενοχικής υποχρεώσεως και το εάν αυτή μπορεί να θεωρηθεί παράνομη – άδικη πράξη, ώστε να γίνεται λόγος για εφαρμογή της ΑΚ 914 και εν τοιαύτη περιπτώσει. Η συρροή νόμων, δηλαδή το νομικό εκείνο φαινόμενο κατά το οποίο το βιοτικό πραγματικό μιας υπόθεσης δύναται να υπαχθεί σε περισσότερους κανόνες δικαίου που διεκδικούν εν προκειμένω εφαρμογή⁵⁰, αποτελεί γνωστό και ακανθώδες ζήτημα τόσο του αστικού όσο και του ποινικού δικαίου. Οι απόψεις είναι διττές. Η πρώτη άποψη, η γαλλική αρχή non cumul, δέχεται την μη παράλληλη εφαρμογή των διατάξεων περί ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης, διότι οι πρώτοι είναι ειδικότεροι ΑΚ 330, 335, 362, 382. Στο πεδίο του αστικού δικαίου, η αφετηρία του προβλήματος μπορεί να αναζητηθεί στην ίδια τη διαίρεση των ενοχών, που απασχόλησε ήδη έντονα τη ρωμαϊκή σκέψη⁵¹. Η διαίρεση αυτή συνεπάγεται και τον θεωρητικώς απεριόριστο αριθμό δικαιωμάτων, οπότε και μέσα στην απειρία των δικαιωμάτων ανακύπτει το ζήτημα της μεταξύ τους σχέσης.

Οι θεωρίες οι οποίες έχουν περιγραφεί πέραν της μη συρροής, οι οποίες αποδέχονται την σώρευση και των δύο αξιώσεων, είναι αυτή της επενεργούσης συρροής, η ενιαία πολλαπλώς θεμελιωμένη αξίωση, και η κρατούσα θεωρία της ελεύθερης συρροής.

α) θεωρία της επενεργούσης συρροής

Η άποψη περί πλήρους αυτοτέλειας των συρρεουσών διατάξεων χαρακτηρίζεται από απλότητα και επιτυγχάνει κατά τούτο ασφάλεια δικαίου, στο

⁵⁰ Κατά την ορολογία του Αραβαντινού, στις περιπτώσεις της συρροής, η σχέση των πραγματικών περιστατικών προς το πραγματικό του εφαρμοστέου κανόνα δικαίου εμφανίζεται ως «υπεράγαν αποχρώσα», με αποτέλεσμα ο δικαστής να «[...] κωλύεται εν προκειμένω να επιχειρήσει την δικαιοδοτικήν πράξιν αυτού πριν ή τέμνη το ζήτημα εάν πάντες οι εφαρμόσιμοι κανόνες δικαίου ή εκ τούτων μόνον εις ή ένιοι όντως τε και αληθώς εφαρμόζονται επί της πραγματικής καταστάσεως». Βλ. Ι. Π. Αραβαντινού, Στοιχεία Μεθοδολογίας του Δικαίου, Αθήνα: Α. Ν. Σάκκουλας, 1974, σελ. 96, 98 καθώς και 116 επ. όπου αναπτύσσονται οι μεταξύ πλειόνων πραγματικών λογικές συνδέσεις της ένωσης, της τομής και του αμοιβαίου αποκλεισμού.

⁵¹ Πετρόπουλος Γεώργιος, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου, τ. Α', Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1963, §102, σελ. 858 επ., Μ. Kaser/R. Knütel, Römisches Privatrecht, Studienbuch, München: C. H. Beck, 2005 18, §38, σελ. 189 επ. Για τη γένεση και την ιστορική εξέλιξη των νόμιμων λόγων ευθύνης βλ. Βελισσαροπούλου – Καράκωστα Ιωάννα, Λόγοι ευθύνης, Αθήνα – Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1993. Για το εδώ εξεταζόμενο ειδικότερο ζήτημα της συρροής νομίμων λόγων ευθύνης (concursum actionum), θα πρέπει να τονισθεί ότι στο κλασικό ρωμαϊκό δίκαιο αντιμετωπιζόταν, υπό το κράτος των actiones, ως ζήτημα απόσβεσης (solutio) των ενοχών. Βλ. Georgiades, όπ.π., σελ. 14

μέτρο που διευκολύνει την ενότητα και τη σταθερότητα των νομολογιακών λύσεων, παρά τα ανεπιεική αποτελέσματα που συνεπάγεται η εφαρμογή της, ιδίως για τον διάδικο εκείνο που αγνοεί τους διαφορισμούς των νομικών διατάξεων. Η αυτοτέλεια αυτή προϋποθέτει την αξιολογική ουδετερότητα των συρρεουσών διατάξεων. Με την παραδοχή αυτής της ουδετερότητας, παροράται ότι οι κανόνες δικαίου συρρέουν εντός ενός συστήματος, στο οποίο ο ερμηνευτής «δεν καλείται να ερμηνεύσει μεμονωμένες απλώς και ανεξαρτήτως αλλήλων διατάξεις, αλλά τουναντίον διατάξεις αλληλοσυμπλεκόμενες, ως ανήκουσας εις εν ολοκληρωμένον σύστημα δικαίου, δια του οποίου επιδιώκονται παραλλήλως πλείονες, πολλάκις μάλιστα αντιμαχόμενοι προς αλλήλους νομοθετικοί σκοποί»⁵². Η λύση της επενεργούσης συρροής πρεσβεύει την αλληλεπίδραση των συρρεουσών διατάξεων, αλληλεπίδραση που διαπιστώνεται υπό το φως της εναρμόνισης των αντιμαχόμενων νομοθετικών σκοπών. Όταν ο νόμος ή η βούληση των μερών καθιερώνουν επιεικέστερο μέτρο ευθύνης, περιορίζοντας την ευθύνη του οφειλέτη π.χ. μόνο για ελαφρά συγκεκριμένη αμέλεια, τότε ο περιορισμός αυτός θα ισχύσει και για τον νόμιμο λόγο ευθύνης από αδικοπραξία. Διαφορετικά, θα έμενε άνευ πρακτικού σκοπού το εκ των προτέρων καθορισμένο όριο ευθύνης, αφού δια της οδού της αδικοπραξίας η ευθύνη για τα ίδια πραγματικά περιστατικά θα υφίστατο ακέραια. Καθ' όμοιο τρόπο, όταν ο νόμος καθορίζει βραχυπρόθεσμη παραγραφή.^{53 54}

β) Η επόμενη πρόταση προς λύση του προβλήματος της συρροής αξιώσεων πρεσβεύει, ότι η αλληλεπίδραση των συρρεουσών αξιώσεων είναι τόση, ώστε, στην πραγματικότητα, δεν πρόκειται περί πλειόνων αξιώσεων, αλλά για μία ενιαία αξίωση με πολλαπλή θεμελίωση στις επιμέρους διατάξεις που την προβλέπουν. Οι επιμέρους αυτές διατάξεις δεν συνιστούν παρά διαφορετικές εκφάνσεις του αυτού φαινομένου, πολλαπλές νόμιμες βάσεις της αυτής αξιώσεως, κατατείνουσας στην επανόρθωση της ζημίας. Η λύση αυτή, ήδη ήταν εν σπέρματι προτεινόμενη στη πρώιμη μεταπολεμική γερμανική θεωρία αλλά περαιτέρω αναπτύχθηκε σε πλήρη δογματική πρόταση από τον ακαδημαϊκό Απόστολο Γεωργιάδη στην επί υφηγεσία διατριβή του (Die Anspruchskonkurrenz im Zivilrecht und Zivilprozeßrecht, München: C. H. Beck, 1968). Βεβαίως, ο Γεωργιάδης, άσκησε κριτική στην κρατούσα θεωρία περί ελευθέρως συρροής, εντοπίζοντας το πρόβλημά της κυρίως όταν ο δικαιούχος των δύο αυτοτελών και ανεξάρτητων αξιώσεων εκχωρήσει τη μία εξ αυτών. Στην περίπτωση αυτή, ο μεν

⁵² Δωρή Φιλίππου, Συρροή της αγωγής ακυρώσεως λόγω πλάνης περί τας ιδιότητες του πράγματος μετά των αξιώσεων εκ πραγματικών ελαττωμάτων και ελλείψεως των συνομολογηθισών ιδιοτήτων, ΕΕΝ 35, σελ. 703 επ. (= Νομικές Μελέτες, Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1993, σελ. 213 επ., σελ. 216

⁵³ Μπαλή Γεωργίου, Γενικά Αρχαία Αστικού Δικαίου, Αθήναι: Π. Σάκκουλας, 19618, σελ. 372.

⁵⁴ Ο μετριασμός της ευθύνης θα πρέπει να γίνει δεκτός μόνο για την προσβολή του συμφέροντος του δανειστή στην εκπλήρωση της συμβατικής παροχής και όχι για την προσβολή του συμφέροντός του σε άλλα αγαθά του που μπορούν να τεθούν σε κίνδυνο κατά την εκπλήρωση της παροχής. Την ίδια άποψη δέχεται παρ' ημίν και ο Χελιδόνης, εξετάζοντας το ζήτημα της αποκατάστασης του διαφέροντος ακεραιότητας στην ειδικότερη περίπτωση της «επεκτεινόμενης πάνω στο πράγμα ζημίας». Όταν η ζημία αυτή είναι το αποτέλεσμα της παραβίασης της παρεπόμενης συμβατικής υποχρέωσης προστασίας των αγαθών των αντισυμβαλλομένου (άρ. 288 ΑΚ), τότε το προβάδισμα θα πρέπει να δοθεί στην αδικοπρακτική ευθύνη. Βλ. Χελιδόνη Απόστολου, Υπαναχώρηση και Αποζημίωση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007, σελ. 671.

οφειλέτης διατρέχει τον κίνδυνο να εναχθεί ενώπιον δύο διαφορετικών δικαστηρίων από δύο διαφορετικούς δανειστές, ο δε εκδοχέας διατρέχει τον κίνδυνο να ασκήσει πρώτος ο εκχωρητής την διακρατηθείσα από αυτόν συρρέουσα αξίωση κι έτσι να αποσβεσθεί η ενοχή.

Παράλληλα, όπως ήδη επισημάνθηκε, στην περίπτωση όπου οι αυτοτελώς συρρέοντες νόμιμοι λόγοι ευθύνης προβλέπουν διαφορετικό όριο ευθύνης και διαφορετικό χρόνο παραγραφής, τότε ο νομοθετικός σκοπός καθιέρωσης της βραχύχρονης παραγραφής ή του επεικέστερου μέτρου ευθύνης θα υπερακοντιζόταν από το γεγονός ότι ο δανειστής μπορεί δια της άλλης οδού να επιδιώξει την ικανοποίησή του⁵⁵. Η διάταξη νόμου, στην οποία ο διπλασιασμός της θέσεως του δανειστή είναι για τον οφειλέτη υπέρμετρα επαχθής, εδράζεται η αξίωση είναι μεν αναγκαία για την ύπαρξή της, δεν αποτελεί όμως στοιχείο της εξατομίκευσής της. Όταν, συνεπώς, «τα πρόσωπα και η οφειλομένη παροχή είναι τα αυτά, η έννομος σχέσις είναι μία, ανεξαρτήτως επί τη βάσει πόσων διατάξεων οφείλεται η παροχή». Κρίσιμο είναι, εν προκειμένω, το στοιχείο της απονομής εξουσίας στον δικαιούχο και της προστασίας των ουσιαστικών συμφερόντων του. Η πολλαπλή θεμελίωση αυτής της έννομης εξουσίας του δικαιούχου δεν συνεπάγεται και πολλαπλασιασμό των ουσιαστικών αξιώσεων. Με άλλα λόγια, η πλειονότητα των νομικών διατάξεων δεν διασπά την ενότητα της μίας πολλαπλώς θεμελιωμένης αξιώσεως, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων. Κατ' άλλη διατύπωση, η αξίωση θα υποβαθμιζόταν, αν οι δύο οδοί που από νομοτεχνική πλευρά οδηγούν στην ικανοποίηση του δικαιούχου, χαρακτηρίζονταν ως δύο αξιώσεις. Αξιοπρόσεκτες είναι οι συνέπειες που αναπτύσσει η υιοθέτηση της λύσης της ενιαίας αξιώσεως στο πεδίο του δικονομικού δικαίου. Εκ του γεγονότος ότι το αίτημα της αγωγής παρουσιάζεται ως έννομη συνέπεια περισσότερων διατάξεων, δεν πολλαπλασιάζονται τα αντικείμενα δίκης. Επί ενιαίας αξιώσεως, ένα αντικείμενο δίκης υπάρχει. Δεν υπάρχει, συνεπώς, αντικειμενική σώρευση αγωγών κατ' άρ. 218 ΚΠολΔ, όταν ο ενάγων στηρίζει το αίτημα της αποζημίωσης σε πλείονες νομικές βάσεις. Εφόσον η απαγόρευση μεταβολής της αγωγής αφορά μόνον την ιστορική βάση και όχι τη νομική βάση, έπεται ότι, εάν τα πραγματικά περιστατικά παραμείνουν τα ίδια, ο ενάγων μπορεί επιτρεπώς να συμπληρώσει ή να προσθέσει και άλλη νομική βάση στην αγωγή του (άρ. 224 ΚΠολΔ). Περαιτέρω, εκκρεμοδικία δημιουργείται όταν για την αυτή ζημία μεταξύ δύο προσώπων, ο ενάγων ασκεί πρώτα την αγωγή εκ συμβάσεως και εν συνεχεία επιχειρεί να επανέλθει εγείροντας αγωγή με βάση την αδικοπραξία, η οποία μπορεί να αποκρουσθεί με την ένσταση εκκρεμοδικίας.

Όταν γίνεται λόγος για την αθέτηση ενοχικής υποχρεώσεως η οποία είναι παράνομη και καθαυτή, ελείπουσας της προϋφιστάμενης ενοχικής υποχρεώσεως, θα μπορεί να γίνει λόγος για συρροή των δύο λόγων αυτών ευθύνης, δηλαδή αδικοπρακτικής και ενδοσυμβατικής. Για παράδειγμα, κατόπιν συμφωνίας για την σύναψη συμβάσεως παρακαταθήκης, ο θεματοφύλακας καταστρέφει το φυλασσόμενο

---

⁵⁵ Ο Καραλής, υποστηρίζει ότι το πρόβλημα που δημιουργείται με την εκχώρηση της δεύτερης αξιώσεως δεν είναι ανυπέρβλητο. Είναι δυνατόν κατ' επιτρεπτή συμπληρωτική ερμηνεία των σχετικών συμφωνιών (άρ. 173, 200 ΑΚ) να θεωρήσουμε ότι με την εκχώρηση της μίας αξιώσεως συνεκχωρείται σιωπηρώς και η δεύτερη. Άλλως, η εκχώρηση της δεύτερης αξιώσεως θα μπορούσε να θεωρηθεί άκυρη, διότι θα συνιστά καταχρηστική άσκηση της ελευθερίας διαθέσεως του δικαιώματος, Καραλής Μαριάνος, Οφειλή εις ολόκληρον, Ι. Η έννοια, 1990, Σάκκουλας Α.Ε., σελ. 280 επ.

από υπαιτιότητά του (συμβατική κύρια υποχρέωση φύλαξης, παράλληλα με φθορά ξένης ιδιοκτησίας ως παράνομη πράξη). Σε αυτήν την περίπτωση, ο ζημιωθείς μπορεί να θεμελιώσει την αξίωσή του είτε στις διατάξεις ενδοσυμβατικής, είτε αδικοπρακτικής ευθύνης.

γ) Η συρροή εκδηλώνεται το πρώτον τη στιγμή της εκπλήρωσης της μίας εκ των συρρεουσών αξιώσεων αποζημίωσης, οπότε αποσβέννεται οι λοιπές αξιώσεις, εκτός εάν κάποια εξ αυτών περιλαμβάνει κάτι επιπλέον, οπότε σώζεται ως προς το τελευταίο. Η αποφυγή του κινδύνου της πολλαπλής ικανοποίησης του δανειστή υπαγορεύεται από την ίδια την έννοια της αποζημίωσης. Η ικανοποίηση της μίας αξίωσης, δηλαδή η αποκατάσταση της ζημίας, συνιστά άρση της, την ανόρθωση της οποίας σκοπούν και οι υπόλοιπες συρρέουσες αξιώσεις. Συνεπώς, δεν θα πληρούται πλέον το στοιχείο της ζημίας στην νομοτυπική μορφή του κανόνα δικαίου που προβλέπει την άλλη συρρέουσα αξίωση. Συνεπώς, η ικανοποίηση μίας εκ των συρρεουσών αξιώσεων συνιστά ικανοποίηση και των άλλων. Σε δικονομικό επίπεδο, η έγερση αγωγής του διαδίκου που ικανοποιήθηκε θα προσέκρουε στην έλλειψη εννόμου συμφέροντος και η σχετική αγωγή θα απορριπτόταν ως απαράδεκτη.

Η ελεύθερη συρροή εδράζεται στη σκέψη ότι, εφόσον θεμελιώνονται δύο αξιώσεις π.χ. ex contractu και ex delictu, ο ζημιωθείς είναι εκείνος που μπορεί να επιλέξει τα κατ' αυτόν ευνοϊκότερα μέσα προς αποζημίωση, ανεξαρτήτως εάν αυτά ανάγονται στην εφαρμογή κανόνων ενδοσυμβατικής ή αδικοπρακτικής ευθύνης. Στη δικονομική πλευρά του ζητήματος, η αυτοτέλεια των συρρεουσών αξιώσεων συνεπάγεται την αυτοτέλεια δύο διακριτών αντικειμένων δίκης. Κατ' ακολουθία, υπάρχει σώρευση αγωγών όταν ασκούνται και οι δύο αξιώσεις στο ίδιο δικόγραφο, η δε εκκρεμοδικία της μίας αγωγής δεν εμποδίζει την διεξαγωγή δίκης με αντικείμενο νέα αγωγή με το ίδιο αίτημα, ερειδόμενο όμως σε διαφορετικές νομικές διατάξεις. Το δεδικασμένο, αντιστοίχως, της μίας απόφασης που δέχεται ή απορρίπτει τελεσίδικα αγωγή που θεμελιώνεται σε μία από τις σχετικές διατάξεις, δεν καθιστά απαράδεκτη άλλη αγωγή με το ίδιο αίτημα αλλά στηριζόμενη σε άλλες νομικές διατάξεις. Αντίθετα, ο διαφορετικός νομικός χαρακτηρισμός των πραγματικών περιστατικών από τον ενάγοντα δεν συνιστά μεταβολή της ιστορικής βάσης της αγωγής, αφού η βάση της αγωγής αποτελείται μόνο από πραγματικά περιστατικά και όχι από τη νομική τους υπαγωγή. **Θεμελιώδης, όμως, επί του θέματος στάθηκε η υπόθεση των ελαττωματικών κινηματογραφικών υποτίτλων (ΟΛΑΠ 967/1973, ΝοΒ 22 σελ. 505).** Το ιστορικό της υπόθεσης αφορούσε την ανώμαλη εξέλιξη σύμβασης έργου με αντικείμενο την εκτύπωση ελληνικών υποτίτλων σε αντίτυπα αλλοδαπής κινηματογραφικής ταινίας. Εξαιτίας βαριάς αμέλειας και χρησιμοποίησης ακατάλληλων μηχανημάτων και υλικών εκ μέρους του εργολάβου, τα αντίτυπα καταστράφηκαν και ματαιώθηκε η προγραμματισμένη προβολή της ταινίας. Εν συνεχεία, με αγωγή του ο εργολάβος ζήτησε την καταβολή του υπολοίπου της εργολαβικής του αμοιβής, ο δε εναγόμενος εργοδότης άσκησε ανταγωνιστικά την αξίωση αποζημίωσης από την μη εκτέλεση της σύμβασης έργου. Η ανταγωγή του, όμως, αυτή απερρίφθη λόγω της εξάμηνης παραγραφής του άρθρου 693 ΑΚ. Μετά την απόρριψη της ανταγωγής του, ο εργοδότης επανήλθε με την άσκηση νέας αγωγής αποζημίωσης στηριζόμενης στις διατάξεις των αδικοπραξιών. Στη νέα αυτή δίκη ο

εναγόμενος εργοδότης προέβαλε τη σχετική ένσταση δεδικασμένου, η οποία εντέλει απορρίφθηκε.

Δ1α. Περιπτωσιολογική μελέτη της ΑΠ 967/1973

Η σύμβαση που καταρτίστηκε μεταξύ της εταιρίας Α και του Β είχε τα χαρακτηριστικά της σύμβασης έργου. Ο εργολάβος βαρυνόταν με την κύρια υποχρέωση εκ του νόμου προς προσήκουσας εκτέλεσης της σύμβασης, εν προκειμένω την εκτύπωση ελληνικών υποτίτλων στα αντίτυπα της κινηματογραφικής ταινίας που του παραδόθηκαν, και την παρεπόμενη υποχρέωση να κάνει επιμελή χρησιμοποίηση των πραγμάτων – ύλης που του εμπιστεύθηκε ο εργοδότης προς επεξεργασία. (ΑΚ 685, 330, 288). Η καταστροφή των αντιτύπων της κινηματογραφικής ταινίας, από βαριά αμέλεια του Β, λόγω της χρήσης ακατάλληλων μηχανημάτων και υλικών οδηγεί στην ελαττωματική εκπλήρωση της εργολαβικής παροχής, διότι το έργο δεν εκτελέστηκε όπως συμφωνήθηκε, και στην παράβαση της παρεπόμενης κατά την καλή πίστη υποχρέωσης επιμέλειας της ύλης. Κατά τα προβλεπόμενα στο νόμο, η εταιρία Α έχει εκ πρώτοισ τα δικαιώματα του άρθρου ΑΚ 689, δηλαδή την διόρθωση των ελαττωμάτων, εφόσον είναι εφικτή και δεν απαιτεί δυσανάλογες δαπάνες, μείωση της εργολαβικής αμοιβής, και αναστροφή της σύμβασης. Όμως, δεδομένης της υπαιτιότητας του εργολάβου, διαθέτει διαζευκτικά το δικαίωμα της αποζημίωσης για μη εκτέλεση της σύμβασης (ΑΚ 690). Η αποζημίωση αυτή αναφέρεται στην κάλυψη της ζημίας τελούσα σε αιτιώδη συνάφεια με την μη εκτέλεση. Εξειδικεύοντας, λόγου χάρη της ζημίας λόγω των δαπανών που απαιτούνται για να αρθούν τα ελαττώματα του έργου και να καταστεί τούτο προσήκον ή για να επανεκτελεστεί το έργο, της ζημίας που υφίσταται ο εργοδότης από το ότι το ελαττωματικό έργο είναι μειωμένης απόδοσης ή γιατί, εξαιτίας του χρόνου που απαιτείται για την άρση του ελαττώματος ή την επανεκτέλεσή του στερείται το κέρδος που προσδοκούσε από την εκμετάλλευσή του. Εξαιτίας της αχρήστευσης των ταινιών η εταιρία υπέστη περαιτέρω ζημία, αφού στερήθηκε οριστικά την αξία τους. Η ζημία αυτή όμως είναι διαφορετική από αυτήν της μη τήρησης συμβατικής υποχρέωσης και που τελεί σε αιτιώδη συνάφεια με τη μη προσήκουσα εκτέλεση του έργου. Ο γενεσιουργός λόγος αυτής της ζημίας είναι διαφορετικός και αυτοτελής. Οφείλεται στην παραμέληση από τον εργολάβο τη υποχρέωσης να μεταχειριστεί με επιμέλεια τα πράγματα που του εμπιστεύτηκε ο εργοδότης. Η εν λόγω αξίωση προς αποζημίωση που πηγάζει εκ του άρθρου ΑΚ 690, είναι αυτοτελής, δηλαδή μπορεί να ασκηθεί χωρίς την ταυτόχρονη άσκηση της τελευταίας σωρευτικά⁵⁶. Μπορεί όμως να σωρευτεί και με την αξίωση της ΑΚ 690. Ζητήματα παραγραφής της αξίωσης τίθενται όταν σωρεύεται με την αξίωση αποζημίωσης λόγω μη εκτέλεσης η οποία υπόκειται στην βραχυπρόθεσμη εξάμηνη παραγραφή της ΑΚ 693⁵⁷.

⁵⁶ Δεληγιάννης Ιωάννης - Κορνηλάκης Παναγιώτης, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο ς, 1986, σελ. 131

⁵⁷ Σπηλιόπουλος Στυλιανός, ΕρμΑΚ Εισαγ., Εκδόσεις Σάκκουλα, 1980, σελ. 554 αρ. 7

Άλλα ζητήματα που ανέκυψαν, στα πλαίσια της συγκεκριμένης δίκης, ήταν η δυνατότητα επίκλησης των ίδιων περιστατικών, στηριζόμενων μετά την τελεσίδικη απόρριψη της αρχικής αγωγής σε νέα αγωγή αποζημίωσης θεμελιωμένη όμως σε αδικοπραξία. Για να στηριχθεί όμως στις διατάξεις του ΑΚ 914 επ. θα πρέπει στην νέα αγωγή να ζητήσει αποζημίωση για την περαιτέρω ζημία της, που συνίστατο στην απώλεια των ταινιών λόγω αχρήστευσής τους. Διότι, η τυχόν διαφορετική ζημία που βρίσκεται σε αιτιώδη συνάφεια με την ελαττωματική εκτέλεση του έργου, δεν θα μπορούσε να στοιχειοθετήσει και αξίωση αποζημίωσης με βάση και τις αδικοπρακτικές διατάξεις. Ο νόμος αποδοκιμάζει κάθε παράβαση ενοχικής υποχρέωσης, η οποία να θεωρείται υπ' αυτήν την έποψη παράνομη πράξη, πλην όμως δεν εμπίπτει στην έννοια της παρανομίας της ΑΚ 914, ώστε να μπορεί να θεμελιώσει παράλληλη ευθύνη και βάσει αυτού να σωρευτούν οι αξιώσεις⁵⁸.

Δ1β. Μορφές συρροής

Περί διαζευκτικής ή εκλεκτικής συρροής γίνεται λόγος όταν ο δικαιούχος δύναται να επιλέξει ποιος από τους συρρέοντες κανόνες θα εφαρμοστεί και, άρα, ποια αξίωση θα ασκήσει. Η επιλογή της μίας αξιώσεως αποκλείει την άσκηση των λοιπών (*electa una via recluditur regressus ad alteram*)⁵⁹. Στην περίπτωση αυτή, οι αξιώσεις τελούν σε σχέση αμοιβαίου αποκλεισμού. Ο δικαιούχος δεν μπορεί να παραιτηθεί εκ των υστέρων από την επιλογή του αυτή και να ασκήσει άλλη αξίωση. Η επιλογή, άπαξ γενόμενη, είναι αμετάκλητη, κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρ. 306 ΑΚ⁶⁰.

Αντίθετα, περί σωρευτικής συρροής πρόκειται όταν οι συρρέοντες κανόνες εφαρμόζονται αθρόως, δηλ. ασκούνται σωρευτικώς όλες οι αξιώσεις και επέρχονται

---

⁵⁸ ΑΠ 444/1971, σχετικά με τον εισηγητή της απόφασης αρεοπαγίτη Καθάρειο, δεχόμενο ότι για να υπάρχει συρροή ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής θα πρέπει το ίδιο βιοτικό συμβάν, το οποίο αποτελεί στοιχείο της αφηρημένης νομοτυπικής υπόστασης της διάταξης που ιδρύει την συμβατική ευθύνη, να πληροί ταυτόχρονα και το πραγματικό της αδικοπραξίας, γεγονός που δεν συμβαίνει επί αντισυμβατικής συμπεριφοράς συνιστάμενης στο βιοτικό περιστατικό της μη προσήκουσας εκτέλεσης του έργου. Εάν όμως η αθέτηση αυτή από τον εργολάβο ήταν επιβεβλημένη από τους γενικούς κανόνες της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών (ΑΚ 288, ΑΚ 685 περί επιμελούς μεταχείρισης της ύλης που του παραδόθηκε προς επεξεργασία) και παράλληλη παραβίαση του γενικού κανόνα επιμελείας που επιβάλλουν σε αυτόν οι ίδιοι οι κανόνες ως περιορισμό της γενικής ελευθερίας προς δράση (ΑΚ 281) θα συνιστά και παρανομία υπό το πρίσμα της ΑΚ 914, ώστε να δεχόμαστε συρροή δικαιοπρακτικής και αδικοπρακτικής ευθύνης.

⁵⁹ Ο Ο Karl Larenz σημειώνει ότι η ορολογία επί του θέματος δεν είναι ξεκάθαρη, συσκοτίζοντας με την ποικιλία της (συρροή νόμων, συρροή κανόνων, συρροή αξιώσεων) το ζήτημα. Βλ. K. Larenz, *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, Berlin etc: Springer Verlag, 1991, σελ. 267, σημ. 25

⁶⁰ Παράδειγμα κατ' άρ. 690 ΑΚ, όταν το έργο που εκτελέστηκε έχει ελαττώματα ή του λείπουν συμφωνημένες ιδιότητες, ο εργοδότης δικαιούται να ζητήσει, εάν τα ελαττώματα είναι επουσιώδη, είτε τη διόρθωσή τους μέσα σε εύλογη προθεσμία, εφόσον η διόρθωση δεν απαιτεί δυσανάλογες δαπάνες, είτε ανάλογη μείωση της αμοιβής. Εάν, δε, είναι ουσιώδη ή λείπουν συμφωνημένες ιδιότητες, δικαιούται να ζητήσει τη διόρθωση ή την ανάλογη μείωση της αμοιβής ή αντ' αυτών την υπαναχώρηση από τη σύμβαση και εάν, τέλος, οι ελλείψεις του έργου οφείλονται σε υπαιτιότητα του εργολάβου, αποζημίωση.

όλες οι σχετικές έννομες συνέπειες. Κατ' άρ. 57 ΑΚ, επί παραδείγματι, ο προσβληθείς στην προσωπικότητά του έχει έναντι του προσβάλλοντος την αξίωση άρσης της προσβολής, την αξίωση παράλειψης μελλοντικής προσβολής και την αξίωση αποζημίωσης, αν αποδείξει και την υπαιτιότητα του προσβάλλοντος (άρ. 57§2 και 914 ΑΚ). Εφόσον συντρέξουν οι σχετικές προϋποθέσεις, ο δικαιούχος μπορεί να ασκήσει όλες τις ως άνω αξιώσεις⁶¹. Τέλος, αποκλειστική συρροή υπάρχει, όταν οι συρρέουσες διατάξεις τελούν σε σχέση ειδικού προς γενικό, οπότε, λόγω της ειδικότητας, αποκλείεται η εφαρμογή των γενικών διατάξεων⁶². Τέτοιο παράδειγμα αποκλειστικής συρροής αποτελεί η εφαρμογή των ειδικών διατάξεων περί ανώμαλης εξέλιξης των επώνυμων συμβάσεων του ειδικού μέρους του ενοχικού δικαίου εν σχέσει προς τις γενικές διατάξεις.

Υπό το πρίσμα της επικρατούσας σε εμάς άποψης εκ της νομολογίας, σε περίπτωση που η ζημιόγonos πράξη ή παράλειψη συνιστά αθέτηση μιας συμβατικής υποχρέωσης, αποτελεί ταυτόχρονα και αδικοπραξία, δυνάμενη να προκαλέσει συρροή αξιώσεων, άλλως δύο ευθυνών, εφόσον τεθεί το ερώτημα αν μπορεί ο ζημιωθείς να επιλέξει ελεύθερα την άσκηση οποιασδήποτε από αυτές τις αξιώσεις ή μήπως η συνύπαρξη των δύο αυτών ευθυνών να συνεπάγεται αλληλοεπηρεασμό τους ως προς τις προϋποθέσεις γέννησης και έκτασής τους⁶³. Η κρατούσα ελληνική και γερμανική θεωρία⁶⁴ και νομολογία δέχεται ότι σε περίπτωση συρροής δικαιοπρακτική και αδικοπρακτικής ευθύνης, οι δύο αξιώσεις ακόμη και με ίδιο περιεχόμενο διατηρούνται ως αυτοτελείς – υποκείμενες στους ιδιαίτερους κανόνες της, μέχρι να ικανοποιηθεί κάποια από αυτές (θεωρία της ελεύθερης συρροής αξιώσεων) ΟΛΑΠ 967/1973.

Δ1γ. Η ρύθμιση του ΑΚ 926

Η πρώτη προϋπόθεση για να συντρέξει η περίπτωση αυτή είναι να υπάρξει κοινή πράξη περισσοτέρων που προκάλεσε αιτιωδώς τη ζημία⁶⁵. Η συμμετοχή περισσοτέρων που προκάλεσαν την ζημία θα πρέπει να έγινε ταυτόχρονα ή διαδοχικά στα πλαίσια τέλεσης μιας παράνομης πράξης ή παράλειψης. Σύμφωνα με αυτήν, προσδιοριστικό κριτήριο της «κοινής πράξης» είναι η συναιτιότητα.

---

⁶¹ Φίλιος Χρήστος, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 20093, §128, σελ. 32

⁶² Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου, Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2002, σελ. 53

⁶³ Οι Καθηγητές Δεληγιάννης Ιωάννης και Κορνηλάκης Παναγιώτης, συνδέουν και το δικονομικό πρόβλημα του αντικειμένου της δίκης, συνιστάμενο στο εάν η συνδρομή περισσοτέρων ουσιαστικών αξιώσεων σημαίνει ότι είναι περισσότερα τα αντικείμενα της συγκεκριμένης δίκης, γεγονός κρίσιμο για την επέλευση της εκκρεμοδικίας, του δεδικασμένου και της μεταβολής του αντικειμένου της δίκης.

⁶⁴ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, εις Δίκη 6/1975, σελ. 43 επ.

⁶⁵ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, άρθρο 926, αρ. 5 επ., Διαμαντάκος Στυλιανός, Η εκ συνοχής εσωτερική και εξωτερική ευθύνη των εν αδικοπραξία πλειόνων συμμετοχών, ΕΕΝ λδ'/1967 σελ. 383 επ. ΕΕΝ 34., Δεληγιάννης Ιωάννης και Κορνηλάκης Παναγιώτης, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, τομ. ΙΙΙ, 1992, σελ. 217 επ.

Απόφαση ΑΠ 680/2020

«Κατά τη διάταξη του άρθρου 926 εδ. β' Α.Κ., αν από κοινή πράξη περισσότερων προήλθε ζημία ή για την ίδια ζημία ευθύνονται παράλληλα περισσότεροι, ενέχονται όλοι εις ολόκληρον. Από τη διάταξη αυτή προκύπτει ότι στη περίπτωση που συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου αυτού, θεμελιώνεται εις ολόκληρον ευθύνη των περισσότερων προσώπων, δηλαδή δημιουργείται παθητική εις ολόκληρον ενοχή κατά την έννοια του άρθρου 481 ΑΚ. Εξάλλου, κατά τη διάταξη του άρθρου 927 ΑΚ, το οποίο εφαρμόζεται όχι μόνο όταν όλοι οι εξ' αδικπραξίας συνοφειλέτες ευθύνονται υποκειμενικά αλλά και αντικειμενικά, εκείνος που κατά το άρθρο 926 του ίδιου κώδικα κατέβαλε ολόκληρη την αποζημίωση έχει δικαίωμα αναγωγής κατά των λοιπών, το δε δικαστήριο προσδιορίζει το μέτρο της μεταξύ τους ευθύνης ανάλογα με το βαθμό πταίσματος του καθενός. Αν δεν μπορεί να εξακριβωθεί ο βαθμός αυτός, η ζημία κατανέμεται μεταξύ όλων σε ίσα μέρη. Η εν λόγω διάταξη ρυθμίζει την εσωτερική σχέση μεταξύ των κατ' ΑΚ 926 συνοφειλετών, παρέχοντας σε αυτόν που κατέβαλε αποζημίωση δικαίωμα αναγωγής κατά των λοιπών. Ειδικότερα ως προς την έκταση της αναγωγής αυτής ορίζεται, κατ' απόκλιση από τον κανόνα της ΑΚ 487 παρ. 1, ότι το μέτρο της μεταξύ των συνοφειλετών ευθύνης προσδιορίζει το δικαστήριο ανάλογα με το βαθμό του πταίσματος καθενός και ότι σε αδυναμία εξακριβώσεως του βαθμού αυτού η ζημία κατανέμεται μεταξύ τους κατ' ίσα μέρη. Η ΑΚ 927 εφαρμόζεται μόνο στην περίπτωση που οι συνυπόχρεοι ευθύνονται έναντι του ζημιωθέντος όλοι από πταίσμα, δηλαδή υποκειμενικά ή και στις περιπτώσεις που είτε ευθύνονται όλοι αντικειμενικά είτε μερικοί υποκειμενικά και μερικοί αντικειμενικά.»

Επόμενη προϋπόθεση συνιστά η παράλληλη πράξη. Ως παράλληλη πράξη, εννοείται η ευθύνη περισσότερων για την πρόκληση της ίδιας ζημίας, χωρίς όμως να υφίσταται μεταξύ τους κάποια συνεργασία. Η παράλληλη ενέργεια μπορεί να είναι και διαδοχική και άλλως τυπικών μορφών. Στα πλαίσια αυτής της πράξης, εντάσσεται η ευθύνη του προστήσαντος κατά την ΑΚ 922 στα πλαίσια της αδικπρακτικής ευθύνης του ΑΚ 914.

Παράλληλα με τις θεωρήσεις του ποινικού δικαίου, προκύπτει και η θεωρία της πιθανής αιτιότητας. Πρόκειται για τις περιπτώσεις όπου υπάρχει ενέργεια από περισσότερους διαδοχικά ή και συγχρόνως, χωρίς όμως να μπορεί να διακριβωθεί τίνος η πράξη επέφερε και την ζημία (ΑΚ 926 εδ. β'). Χαρακτηριστικό παράδειγμα εκ του ποινικού δικαίου, η συμπλοκή. Η καθιέρωση της ευθύνης των περισσότερων οδηγεί σε ορισμένες απευθείας συνέπειες, όπως η ευθύνη των περισσότερων εις ολόκληρον, κατά παράλληλη εφαρμογή του ΑΚ 481. Ο γενικός σκοπός του ΑΚ 926, που καθιερώνει ευθύνη εις ολόκληρον των περισσότερων υπευθύνων για την ίδια ζημία, είναι η προστασία του ζημιωθέντος έναντι αποδεικτικών κινδύνων και η διευκόλυνση της δικαστικής επιδίωξης της αξίωσης προς αποζημίωση⁶⁶. Επί αυτής της αποζημίωσης, ο ζημιωθείς δικαιούται να ζητήσει αυτήν από οποιονδήποτε από τους συνοφειλέτες,

⁶⁶ Χριστακάκου-Φωτιάδη, Η εξασφάλιση του δανειστή με προσωπικές ασφάλειες εκ του νόμου, 2002, σελ. 106 επ.

αλλά μόνο για μια φορά⁶⁷. Αυτό συνιστά και την ιδιαιτερότητα της απαίτησης εις ολόκληρον. Συγκεκριμένα, καθένας μπορεί να απαιτήσει ολόκληρη την παροχή για τον εαυτό του, με την υποχρέωση καταβολής μια μόνο φορά (ΑΚ 489), η οποία συνδυάζεται με το δικαίωμα του οφειλέτη να καταβάλλει μία μόνο φορά κατά την προτίμησή του σε οποιονδήποτε δανειστή (ΑΚ 490). Βεβαίως, ο ίδιος δεν διατηρεί το δικαίωμα μερικής καταβολής σε έναν δανειστή και παράλληλης προσφοράς σε άλλον. Διαθέτει δηλαδή ο οφειλέτης ένα δικαίωμα προτίμησης εν αρχή, το οποίο όμως υπόκειται σε μεγαλύτερο χρονικό περιορισμό από το δικαίωμα του δανειστή επί της δικιάς του οφειλής, το οποίο και παύει με την έγερση της αγωγής του ενός δανειστή κατά ενός οφειλέτη, διότι εφεξής θα επέλθει συγκέντρωση (ΑΚ 316). Ο δικαιολογητικός λόγος της οφειλής ή αντίστοιχα απαίτησης εις ολόκληρον είναι η δικαιοπραξία (κατά την βούληση των μερών) ή ο νόμος. Η επιλογή αυτής της μορφής οφειλής, έγκειται στο ότι λειτουργεί ενισχυτικά της θέσης του δανειστή, διότι τον εξασφαλίζει από τυχόν αφερεγγυότητα ενός οφειλέτη⁶⁸. Όμως, η έκταση της ευθύνης δεν είναι πάντοτε η ίδια. Θα δικαιούται ο ζημιωθείς είτε να ζητήσει αποζημίωση ολόκληρη από καθένα των οφειλετών του, όμως ένας συνοφειλέτης μπορεί να ευθύνεται και μόνο σε εύλογη αποζημίωση ή να οφείλει αφηρημένα αποζημίωση εξ' ενός ανωτάτου ορίου ή να συμβάλλει σε ένα μόνο μέρος αυτής. Για παράδειγμα, κάποια οφειλή μπορεί να υπάρχει κατ' ανώτατο όριο ως προς κάποιον ο οποίος συνέβαλε μέχρι ενός ορίου κοινής ευθύνης. Για τυχόν υπερβάλλον, θα ευθύνονται οι λοιποί συνοφειλέτες. Σε κάθε περίπτωση, η δικαιολογητική βάση της εις ολόκληρον ενοχής, ως άμεσης συνέπειας δεν ενδιαφέρει το δίκαιο εάν είναι πταισματική, ή αντικειμενική, ή αδικοπρακτική στηριζόμενη στο ΑΚ 914 ή σε κάποια άλλη ειδική διάταξη νόμου.

Δ1δ. Αναγωγικό δικαίωμα

Το αναγωγικό δικαίωμα (ΑΚ 927) το οποίο ερίδεται στην εσωτερική σχέση των συνοφειλετών, όταν όμως υπάρχει σχετικός λόγος ο οποίος δικαιολογείται και πηγάζει από την εσωτερική τους αυτή σχέση, σύμφωνα με την οποία αυτός ο συνοφειλέτης που κατέβαλε στον ζημιωθέντα ολόκληρη την αποζημίωση, διαθέτει και το σχετικό αυτό δικαίωμα. Η αξίωση της αναγωγής, δεν εξαρτάται από τυχόν αντικειμενική ή υποκειμενική ευθύνη των συνοφειλετών σχετικά με την ίδρυσή της. Η γραμματική ερμηνεία της διάταξης προϋποθέτει την εξ' ολοκλήρου καταβολή της αποζημίωσης στον ζημιωθέντα ή όταν ο συνοφειλέτης που κατέβαλε, αντιστοιχούσε σε μεγαλύτερο μέρος της αναλογίας του. Κεντρικό κριτήριο βάσει του οποίου κατανέμεται η ευθύνη ως μέτρο, μεταξύ των συνοφειλετών οι οποίοι καταβάλλουν την αποζημίωση είναι να έχουν καταβάλλει ολόκληρη την αποζημίωση και η μεταξύ τους κατανομή θα γίνει βάσει βαθμού πταισματος, εφόσον βέβαια δεν έχουν συμφωνηθεί τυχόν απαλλακτικές

⁶⁷ Καράσης Μαριάννος, Οφειλή εις ολόκληρον, Ι. Η έννοια, 1990, σελ. 280 επ.

⁶⁸ Διαμαντάκος Στυλιανός, «Η εκ συνενοχής εσωτερική και εξωτερική ευθύνη των εν αδικοπραξία πλειόνων συμμετόχων», ΕΕΝ 34, 377-402, σελ. 383

ρήτρης ή επίταση ευθύνης. Το βαρύτερο πταίσμα, όπως δόλος ή βαριά αμέλεια κατ' αναλογία επιφέρει και βαρύτερο μερίδιο ευθύνης. Ενδέχεται όμως, να θεσπιστούν και περαιτέρω κριτήρια⁶⁹, με τα οποία κατανέμονται οι ευθύνες, όταν η ευθύνη η ίδια είναι υποκειμενική⁷⁰.

Δ2. Η έννοια του παρανόμου επί αδικοπραξίας – πληρούντος την αδικοπρακτική ευθύνη

Η έννοια της παράνομης συμπεριφοράς, έχει απασχολήσει την σύγχρονη νομική σκέψη διότι το παράνομο κατά την ΑΚ 914, θα πρέπει να έχει προκληθεί εν αρχή κατά παράβαση του νόμου. Τούτου λεχθέντος, κάποιου γραπτού νόμου, ο οποίος να περιλαμβάνει κανόνες δικαίου, οι οποίοι αφ' ης στιγμής παραβιαστούν και προκαλέσουν ζημία, να γεννήσουν αξιώσεις για τον ζημιωθέντα. Βεβαίως, το παράνομο ισοδυναμεί με το άδικο, το οποίο υποδηλώνει την εν γένει αντίθεση στο δίκαιο και όχι μόνο στον νόμο. Συνεπώς, καθαυτό τον τρόπο, κάθε άδικη πράξη, εντασσόμενη στο ΑΚ 914, συνιστά και μια παράνομη πράξη. Η θεωρία επί του παρανόμου, διαμορφώνει έναν λευκό κανόνα δικαίου, όπως συνήθως ονομάζεται, εντός του οποίου δύνανται να ενταχθούν ποικίλες υπαγωγές πραγματικών περιστατικών οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν όρο του παρανόμου. Η τελευταία αυτή θεώρηση προκύπτει από το γεγονός της ευρύτητας του περιεχομένου της έννοιας και την διασταλτική της ερμηνεία, προκειμένου να συμπεριλάβει στον εννοιολογικό της πυρήνα και άλλους ενδεχομένως μη γραπτούς κανόνες, διότι κατά το γράμμα του νόμου, η ΑΚ 914 αφορά μόνο όσες πράξεις αποδοκιμάζει το δίκαιο.

Για την έννοια του παρανόμου, έχουν υποστηριχθεί δύο θεωρίες, η υποκειμενική και η αντικειμενική. Η πρόκληση ζημίας σαν πραγματολογική προσέγγιση, βασισμένη σε αντικειμενικά κριτήρια, γεννά αδικοπρακτική ευθύνη, εφόσον βέβαια συνοδεύεται από υπαιτιότητα του ιδίου. Κατ' άλλη όμως γνώμη, γίνεται δεκτό ότι θα πρέπει να εφαρμοστεί η υποκειμενική θεωρία, η οποία προσδιορίζει την πράξη ως αυτήν που επιχειρείται χωρίς κανένα δικαίωμα του δράστη, διότι αντίκειται πλήρως σε οποιονδήποτε κανόνα δικαίου θεωρείται απαγορευτικός ως μην έχων δικαίωμα προς τούτο ο ζημιώσας, εκτός και αν εκ των υστέρων του χορηγηθεί κάποιο σχετικό δικαίωμα. Σε κάθε περίπτωση όμως θα πρέπει να προσδιοριστεί κατά ποιόν τρόπο η αόριστη νομική έννοια του παρανόμου δύναται να συγκεκριμενοποιηθεί. Δηλαδή, εφεξής κατά την θεωρητική προσέγγιση, θα παρατηρείται μια ολοένα και μεγαλύτερη ταύτιση μεταξύ των δυνάμενων προς υπαγωγή στην έννοια της παρανόμου πράξεως. Βαθμηδόν, έχουμε οδηγηθεί σε μια κατάσταση οριζόμενη ως διευρυμένη έννοια του παρανόμου.

---

⁶⁹ Τέτοια κριτήρια είναι η αιτιώδης συμβολή στην ζημία, η έκταση της οικονομικής δύναμης του οφειλέτου και αν δεν είναι δυνατή η κατανομή της ζημίας στους συνοφειλέτες, θα γίνει κατ' ίσα μέρη (pro rata).

⁷⁰ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Η ρήτρα περί ανευθύνου επί οφειλής εις ολόκληρον», ΝοΒ 19, 1-14, σελ. 12.

Ο εννοιολογικός πυρήνας του παρανόμου, νοείται ως μια αντίθετη σε διάταξη νόμου γενικότερη συμπεριφορά ενός ατόμου, ευρίσκουσα εφαρμογή κάθε φορά που παραβιάζεται μια τέτοια διάταξη. Αυτό συνιστά άμεση απόρροια, εκ του γράμματος του νόμου της ΑΚ 914. Κατά την σύγχρονη νομική θεωρία όμως, η έννοια αυτή υπέστη βάσει των δύο προαναφερθεισών θεωριών τόσο ένα περιορισμό, όσο και μια διεύρυνση, με την δεύτερη να κρατεί πλέον στην νομική σκέψη. Αναφορικά με τον περιορισμό, επί των προσβαλλομένων εννόμων αγαθών, τα οποία προστατεύει ο νόμος, κάθε παραβίαση διάταξης δικαίου δεν συνιστά παρανομία και τοσαύτως αδικοπρακτική ευθύνη προς αποζημίωση. Η εφαρμοζόμενη θεωρία εν προκειμένω, είναι αυτή του προστατευτικού του σκοπού του κανόνα δικαίου, όπου ο φορέας ενός εννόμου αγαθού νομιμοποιείται να επικαλεστεί μόνο τυχόν παραβίαση του εννόμου αγαθού που εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο αυτού του κανόνα. Φυσικά, παράλληλα με το έννομο αγαθό, βαίνει και το δικαίωμα και η παραβίασή του και φυσικά αποδίδει την δυνατότητα επίκλησης του αυτού δικαιώματος και συνακόλουθα αξίωση προς αποζημίωση για την αποκατάσταση της ζημίας. Στα πλαίσια της αποκατάστασης της ζημίας, ο προβολέας δεν διακρίνεται, διότι επί απολύτου δικαιώματος όπως η ζωή, η τιμή, η υγεία, η προσωπικότητα, η πνευματική ιδιοκτησία, δεδομένης της εγγα όμνης προστασίας αυτού, δεν γνωρίζει κάποια διάκριση και στρέφεται κατά παντός. Αντίθετα, επί σχετικού δικαιώματος, ήτοι ενοχικού, η παρανομία θα γίνεται δεκτή όταν προσβληθεί ένα έννομο αγαθό ή ένα δικαίωμα από αυτόν ο οποίος υποχρεούται ένεκα κάποιας προϋφιστάμενης ενοχής να το σέβεται. Έρρισμα, συνιστά η αρχή της σχετικότητας των ενοχών, η οποία βέβαια διασπάται σε ειδικές περιπτώσεις. Γι' αυτό και εν αρχή, η τυχόν προσβολή από τρίτους δεν συνιστά παράνομη πράξη. Υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία προστασίας εκτός του εννόμου αγαθού και του δικαιώματος και αυτή είναι το συμφέρον. Το συμφέρον όμως για να αποτελέσει αντικείμενο προστασίας θα πρέπει να είναι έννομο. Εάν είναι απλό, τότε δεν δύναται να αποτελέσει αντικείμενο προστασίας εκ του προστατευτικού του κανόνα δικαίου.

Στον αντίποδα, η διεύρυνση του εννοιολογικού πυρήνα του παρανόμου, η οποία θεωρείται κρατούσα στην σύγχρονη θεωρία και νομολογία, καλείται να συμπεριλάβει οποιαδήποτε παράβαση υποχρέωσης επιμελείας και οποιασδήποτε παράλειψης ως παρανομία. Εντάσσει κάθε μη τήρηση της δέουσας επιμέλειας που μπορεί και πρέπει να δείξει ένας μέσος άνθρωπος για την ασφάλεια και την προστασία προσώπων και αγαθών με τα οποία η συμπεριφορά του έρχεται ή μπορεί να έρθει σε επαφή, ακόμη και αν δεν τελεστεί κάποια παράβαση ενός ειδικά προβλεπόμενου απαγορευτικού ή επιτακτικού κανόνα δικαίου. Εν γένει, παρανομία θα γίνεται δεκτή όταν θα παραβιάζεται η γενική υποχρέωση ασφάλειας και προστασίας των άλλων. Η νομολογία, προκειμένου να αποφανθεί περί της υπαγωγής ή μη στην διευρυμένη έννοια ενός γεγονότος, προσφεύγει στα αξιολογικά κριτήρια της κοινής πείρας, της κρατούσας κοινωνικής αντίληψης και της καλής πίστης.

Απόφαση ΑΠ 1284/2017

«Παράνομη είναι συμπεριφορά που αντίκειται σε απαγορευτικό ή επιτακτικό κανόνα δικαίου, ο οποίος απονέμει δικαίωμα ή προστατεύει συγκεκριμένο συμφέρον του ζημιωθέντος (ΑΠ 889/2008, 995/2008, 422/2008). Κατά την κρατούσα γνώμη, το

παράνομο κρίνεται από το αποτέλεσμα με την έννοια ,ότι για την κατάφαση της παρανομίας ερευνάται αν προκλήθηκε παράνομη ζημία, αν δηλαδή προσβλήθηκε δικαίωμα ή έννομο συμφέρον του ζημιωθέντος. Για την κατάφαση της παρανομίας δεν απαιτείται παράβαση συγκεκριμένου κανόνα δικαίου, αλλά αρκεί η αντίθεση της συμπεριφοράς στο γενικότερο πνεύμα του δικαίου ή στις επιταγές της έννομης τάξης. Έτσι, παρανομία συνιστά και η παράβαση της γενικής υποχρέωσης πρόνοιας και ασφάλειας στο πλαίσιο της συναλλακτικής και γενικότερα της κοινωνικής δραστηριότητας των ατόμων, δηλαδή η παράβαση της κοινωνικώς επιβεβλημένης εκ της θεμελιώδους δικαιοσύνης αρχής της συνεπούς συμπεριφοράς απορρέουσας υποχρέωσης λήψεως ορισμένων μέτρων επιμέλειας για την αποφυγή προκλήσεως ζημίας σε έννομα αγαθά τρίτων. Για τη θεμελίωση της αδικοπρακτικής ευθύνης προς αποζημίωση, δεν αρκεί μόνον ο χαρακτηρισμός της συμπεριφοράς του ζημιώσαντος ως παράνομης. Περαιτέρω αυτοτελής προϋπόθεση είναι η υπαιτιότητα του ζημιώσαντος, δηλαδή απαιτείται να μπορεί η συμπεριφορά του αυτή να αποδοθεί σε μια ιδιαίτερη ψυχική στάση που θεωρείται επιλήψιμη και αποδοκιμάζεται από το δίκαιο.

Ειδικότερα η παράνομη συμπεριφορά του παρέχοντος δεν συναρτάται με το πραγματικό περιεχόμενο της υποχρέωσής του προς αποφυγή κινδύνων αλλά με την έλλειψη ασφαλείας των υπηρεσιών που θεμιτά δικαιούται ο καταναλωτής, καθώς και με την οικοδόμηση της εμπιστοσύνης του, στη συγκεκριμένη αγορά υπηρεσιών, ήτοι με την παραβίαση της υποχρέωσης πρόνοιας και ασφάλειας που ώφειλε κατά το νόμο, ή τη σύμβαση, ή την καλή πίστη κατά τις κρατούσες κοινωνικές αντιλήψεις και μπορούσε να λάβει μέσα στη σφαίρα επιρροής του, κάτω από ομαλές και προβλέψιμες συνθήκες, σε τρόπο ώστε οι παρεχόμενες από αυτόν υπηρεσίες χρησιμοποιούμενες από τον καταναλωτή, να μη θέτουν σε κίνδυνο τα συμφέροντα του τελευταίου και ιδίως την ακεραιότητα της πίστης και της ασφαλούς παροχής υπηρεσιών, που τελικά είναι το προστατευόμενο δικαίωμα. Εφόσον συντρέχουν οι παραπάνω όροι, ο βλαπτόμενος και ο υφιστάμενος ζημία δύναται με αγωγή κατά του παρέχοντος τις υπηρεσίες να αξιώσει την αποζημίωση του (ΑΠ 1382/2009, ΑΠ 589/2001).»

Δικαιολογητικός λόγος της προσέγγισης αυτής, είναι οι γενικές ρήτρες που καθιερώνουν τις αρχές της καλής πίστης, των χρηστών ηθών, οι οποίες απαγορεύουν την καταχρηστική άσκηση των δικαιωμάτων, την συμβατική ελευθερία (ΑΚ 281 και ΑΚ 288), οι οποίες θα τύχουν περαιτέρω εξειδίκευσης από τον εφαρμοστή του δικαίου για την εκάστοτε υπό κρίση περίπτωση. Νομολογιακές περιπτώσεις κατά τις οποίες κρίθηκε ως παράνομη, αν και δεν αντέβαινε σε κάποιο τεθειμένο κανόνα δικαίου είναι η παράλειψη κυρίων πολυκατοικίας να κατασκευάσουν προστατευτικά κιγκλιδώματα, μη προειδοποίηση για υφιστάμενο κίνδυνο, παράλειψη τελεσθείσα από προηγούμενη επικίνδυνη ενέργεια κλπ.

Παρόλα αυτά, όπως και στο πεδίο του ποινικού δικαίου, η κατ'αρχήν παρανομία δύναται και να αρθεί διότι θα λάβουν χώρα λόγοι, αίροντες το παράνομο. Επομένως, εκ πρώτοις η πράξη θα είναι κατ'αρχάς άδικη και παράνομη, όμως δεν θα είναι τελειωτικά άδικη διότι θα συντρέχει κάποιος λόγος άρσης του άδικου στον χαρακτήρα αυτής. Τέτοιοι λόγοι είναι η κατάσταση ανάγκης, η άμυνα, η συναίνεση που αίρει τον άδικο χαρακτήρα κ.λ.π.

Δ2α. Εξαιρέση από την αρχή της σχετικότητας των ενοχών – η εφαρμογή της ΑΚ 919

Κατά την ΑΚ 919, όποιος προκαλεί με δόλο ζημία παραβιάζοντας τις γενικές υποχρεώσεις του περί ασφάλεια και προστασία, ακόμη και επί μη παραβιασθέντος κανενός άλλου κανόνα δικαίου, η πράξη αυτή εντάσσεται στον κύκλο της αντισυναλλακτικής συμπεριφοράς, πληρούμενης και της υπαιτιότητας με την μορφή όχι αμέλειας όπως προβλέπεται στην ΑΚ 914, αλλά δόλου. Οι προϋποθέσεις του δόλου διευρύνουν το πεδίο εφαρμογής της ΑΚ 914, όπως προκύπτουν τόσο από την ΑΚ 914, όσο και από την ίδια την ΑΚ 919, με τις ειδικότερες προϋποθέσεις προς αδικοπρακτική ευθύνη να είναι η πράξη η αντιβαίνουσα στα χρηστά ήθη⁷¹ και η πρόθεση του δράστη. Ερώτημα που αναφύεται είναι ο λόγος ύπαρξης της ΑΚ 919, όταν υπάρχει η ΑΚ 914. Η θεωρία έχει αποφανθεί ότι η εν λόγω διάταξη αποτελεί απαραίτητο συμπλήρωμα της ΑΚ 914, το οποίο όμως ανάγεται σε αυτοτελή αδικοπραξία και αυτοτελή αξίωση προς αποζημίωση και αποκατάσταση της ηθικής βλάβης, διότι απορρέει από συμπεριφορά καταστρατηγούσα τα χρηστά ήθη και με πρόθεση πρόκλησης ζημίας⁷². Βεβαίως, έχουν διατυπωθεί και αντιρρήσεις ως προς την πραγματική συμβολή της ΑΚ 919, η οποία θα μπορούσε να αντικατασταθεί από την ΑΚ 914 και την ΑΚ 281, καθώς αφ'εαυτής η ΑΚ 281, απαγορεύει την άσκηση του δικαιώματος όταν αυτό υπερβαίνει τα επιτρεπτά όρια, έτσι όπως καθορίζονται κάθε φορά βάσει των αόριστων νομικών εννοιών. Η νομολογία όμως *a contrario*, όπως καθοριστικά αποτυπώνεται στην απόφαση ΑΠ 33/1987, αποκλείει από την εφαρμογή της ΑΚ 281 τις φυσικές ελευθερίες, οπότε δεχόμενη την σχετική διεύρυνση της έννοιας της παράνομης κατά δόλιο τρόπο πράξη, θεμελιώνεται η αξίωση προς αποζημίωση κατά του υπαιτίου μόνο στην ΑΚ 919. Εντούτοις, τούτων λεχθέντων, εφόσον η κρατούσα νομική θεωρία δέχεται και την μορφή της ελεύθερης συρροής των αξιώσεων, η αξίωση προς αποζημίωση μπορεί να θεμελιωθεί σε οποιαδήποτε από τις διατάξεις αυτές.

Εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις που προβλέπονται στην ΑΚ 919, ο ζημιωθείς θα έχει εφεξής το δικαίωμα προς αποκατάσταση της ζημίας του. Η έκταση της αποζημιώσεως αυτής προβλέπεται στα άρθρα ΑΚ 297-300. Επομένως η ζημία που προκλήθηκε από την προσβολή της περιουσίας θα δύναται να επανορθωθεί με την ΑΚ 919. Οι περιπτώσεις εφαρμογής της εν λόγω διάταξης, η οποία φαίνεται να διασπά την αρχή της σχετικότητας των ενοχών, είναι η γενικότερη αντίθεση στα χρηστά ήθη, η οποία εμφανίζεται με ποικίλες μορφές, όπως με την α) μορφή αθετήσεως συμβατικής υποχρέωσης, ως δόλια παρακίνηση από τρίτον να αθετήσει τις συμβατικές του υποχρεώσεις, η μορφή συμπαιγνίας με τρίτους προς εκμετάλλευση του ζημιωθέντος, ώστε να ματαιωθεί η ικανοποίηση του δανειστή και παράλληλα να πληρωθούν οι όροι

⁷¹ Σταθόπουλος Π. Μιχάλης, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2016, σελ. 312. Τα χρηστά ήθη αποτελούν αόριστη νομική έννοια, η οποία μεθοδολογικά καθίσταται αντικείμενο εξειδίκευσης από τον εφαρμοστή του δικαίου. Το εργαλείο συγκεκριμενοποίησης είναι η κρατούσα γνώμη και η σκέψη του μέσου εμφρόνως σκεπτόμενου ανθρώπου, δηλαδή η κοινωνική ηθική και η συνεκτίμηση όλων των κριτηρίων που ακολουθούν, συναρτήσει και της έννοιας της δημόσιας τάξης

⁷² ΑΠ 864/2014, ΑΠ 1652/2006, ΑΠ 1298/2006

της ΑΚ 919⁷³. Άλλη περίπτωση είναι β) η δόλια παροχή εσφαλμένων πληροφοριών από τον υπαίτιο, προκειμένου να προκληθεί ζημία⁷⁴. Στο πλαίσιο της ίδιας μορφής θα μπορούσαν να ενταχθούν αντίστοιχα η αποσιώπηση ουσιωδών πληροφοριών, η παράλειψη ενημέρωσης για κάποια κινδυνώδη κατάσταση ή εν γένει πληροφόρησης, εφόσον όμως ο υπαίτιος είχε την υποχρέωση⁷⁵ προς διαφύλαξη τούτου. Η νομική υποχρέωση προς παροχή πληροφοριών ή εν γένει ενημερώσεως, απορρέει από την σύμβαση, τον νόμο, την καλή πίστη (ΟΛΑΠ 10/1991) γ) στο πλαίσιο της ΑΚ 919, η ευθύνη που δημιουργείται κατόπιν της πραγμάτωσης της δόλιας και ανήθικης συμπεριφοράς, και η συνεπαγόμενη αξίωση προς αποζημίωση του ζημιωθέντος, θα πρέπει να είναι ανάλογη με το σκοπό και το αποτέλεσμα που θα επιδιώξει ο δανειστής. Γίνεται εφαρμογή λοιπόν της αρχής της αναλογικότητας⁷⁶ δ) σημαντικότετη διάκριση ως περίπτωση εφαρμογής της ΑΚ 919, αποτελεί η εκμετάλλευση μονοπωλιακής θέσης, στο πλαίσιο του δικαίου του ανταγωνισμού του ειδικού νόμου 146/1914 άρθρο 18^Α, εφόσον η μονοπωλιακή θέση κάποιου κατέχοντος αυτήν στην ελεύθερη αγορά, γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης προκειμένου να προκαλέσει βλάβη σε εξαρτώμενα από αυτόν πρόσωπα. Ως ορίζεται, η μονοπωλιακή θέση κτάται όχι μόνο βάσει της ακριβούς ερμηνείας του όρου, δηλαδή της κατοχής μοναδικής ή τουλάχιστον κυριότερης θέσης προμήθειας στην ελεύθερη αγορά παροχής προϊόντων και υπηρεσιών, αλλά και όταν το πρόσωπο αυτό είναι σε θέση να ρυθμίζει και να εξουσιάζει άλλα πρόσωπα τα οποία δραστηριοποιούνται στην προμήθεια ίδιων προϊόντων και υπηρεσιών. Αναφανδόν, προκύπτει και η αντίστοιχη διάκριση μονοπωλιακής και εξουσιαστικής θέσης και η δημιουργία των συμβάσεων προσχώρησης και των αναγκαστικών.

Δ2β. Έκταση της αποζημιώσεως

Δοθείσης της πληρώσεως των προϋποθέσεων περί ευθύνης, υπαίτια πρόκληση της ζημίας, είτε εντός είτε εκτός συμβατικής υποχρεώσεως, ο ζημιωθείς θα έχει την αξίωση προς αποζημίωση. Η αποζημίωση όπως ελέχθη και προγενέστερα ρυθμίζεται στα άρθρα ΑΚ 297-300, τα οποία προβλέπουν και την έκταση της αποζημιώσεως. Από την ΑΚ 298 εδ. α', κανονιστικώς προβλέπεται ότι αποκαθίσταται ολόκληρη η ζημία, συνιστάμενη στην θετική και αποθετική. Όμως, και επί της πλήρους αποζημιώσεως, προβλέπονται περιορισμοί στον κανόνα, προβλεπόμενοι και αυτοί επί του γράμματος του νόμου. Οι περιορισμοί που τυποποιούνται στον νόμο είναι α) η εύλογη αποζημίωση β) οι περιορισμοί που τίθενται εκ του νόμου γ) ο συνυπολογισμός ζημίας και κέρδους δ) το συντρέχον πταίσμα ε) η καταστροφή παλαιού πράγματος.

Α) Η έννοια της εύλογης αποζημιώσεως, θεσπίστηκε από τον νομοθέτη για τις περιπτώσεις στις οποίες δεν θεμελιώνονται επαρκείς λόγοι προς απόδοση

⁷³ ΑΠ 519/1995, ΑΠ 12/1994. Υποστηρίζεται ότι στην έννοια της ΑΚ 919, μπορούν να υπαχθούν και η καταγγελία μιας διαρκούς σύμβασης, εφόσον το σχετικό δικαίωμα ασκείται αντίθετα προς τα χρηστά ήθη και ο υπόχρεος ενήργησε από πρόθεση.

⁷⁴ Κουτσουράδης Αχιλλέας, Η ροή των πληροφοριών στις αστικές έννομες σχέσεις, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, 1998, σελ. 327

⁷⁶ ΕφΛαρ 690/2001, ΕφΠειρ 753/2009

αποζημίωσης, πλην όμως παρέχεται η δυνατότητα στον εφαρμοστή του δικαίου για λόγους επιείκειας να επιδικάσει δυνητικά αποζημίωση για τον ζημιωθέντα. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις εκ του νόμου είναι η ΑΚ 132, 130, 153, 286, 387 παρ.1, 918. Σε όλες τις περιπτώσεις που παρέχεται εκ του νομοθέτη η δυνατότητα στον δικαστή να κρίνει και να αποφασίσει κατά το δοκούν, όπως και εν προκειμένω επί επιδίκασης εύλογης αποζημίωσης, θα λάβει υπόψη κριτήρια για τον υπολογισμό του ύψους αυτής, όπως η βαρύτητα του συγκεκριμένου πταίσματος, η έκταση της ζημίας, η οικονομική δυνατότητα αμφοτέρων των μερών και το δύνασθαι άλλως να καλύψει την ζημία (π.χ. ασφαλιστική αποζημίωση).

Β) Αναφορικά με τους περιορισμούς εκ του νόμου, υφίστανται περιπτώσεις όπου ο νόμος θέτει ένα ανώτατο όριο στις αποζημιώσεις (ΑΚ 345 εδ. β', 145, 146, 231 παρ.2) κατά το οποίο ο ζημιωθείς δεν μπορεί να αναζητήσει το διαφυγόν κέρδος αλλά μόνο την θετική ζημία που υπέστη.

Γ) Συχνά στο πλαίσιο της απόδοσης αποζημίωσης από έναν υπαίτιο, προβάλλεται η ένσταση του συνυπολογισμού ζημίας και κέρδους. Η προβολή αυτής της ενστάσεως βασίζεται στο γεγονός του ορθού υπολογισμού της αποζημιώσεως υπέρ του ζημιώσαντος. Διότι, επί της πλήρους αποκαταστατικής αποζημίωσης, θα μπορεί να αφαιρεθεί τυχόν κέρδος που απεκόμισε ο δικαιούχος και να του αποδοθεί μόνο το ύψος της πραγματικής ζημίας του. Ο συνυπολογισμός υπολογίζεται βάσει θεωρίας της διαφοράς, κατά την οποία η ζημία προκύπτει από την διαφορά μεταξύ της πραγματικής περιουσιακής κατάστασης που θα υπήρχε εάν δεν είχε συμβεί το ζημιογόνο γεγονός. Το αρχικό επίπεδο υπολογισμού βρίσκεται στο σύνολο της αρχικής περιουσίας του ζημιωθέντος. Άρα για τον υπολογισμό της περιουσιακής κατάστασής του θα πρέπει να συνυπολογισθεί το τυχόν κέρδος που απεκόμισε.

Κριτική που έχει ασκηθεί στον συγκεκριμένο τρόπο υπολογισμού, θεμελιώνεται σε τυχόν άδικα αποτελέσματα, διότι επωφελείται ο ζημιώσας από έκτακτα περιστατικά και παροχές οι οποίες έχουν ως σκοπό την ελάφρυνση του ζημιωθέντος και οι οποίες αντιστοιχούν σε ένα κέρδος. Κατά την νομολογία (ΑΠ 74/2014, ΑΠ 537/2006), εφόσον στο τεθειμένο δίκαιο δεν υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη της έννοιας του αιτιώδους συνδέσμου, επικρατούσα είναι η θεωρία της πρόσφορης αιτίας, συνυπολογίζοντας μόνο το κέρδος που βρίσκεται σε πρόσφορη αιτιώδη συνάφεια με το ζημιογόνο γεγονός. Καταληκτικός σκοπός του δικαίου είναι η αποφυγή πλουτισμού του ζημιωθέντος. Όμως ο συνυπολογισμός δεν εφαρμόζεται άκριτα, δηλαδή κάθε παροχή προς τον ζημιωθέντα δεν αποτελεί πάντοτε αντικείμενο συνυπολογισμού. Εάν το κέρδος προέρχεται από πράξη ή κανόνα δικαίου η οποία έχει αυτοτελή σκοπό σε σχέση με την αποζημίωση δεν γίνεται αντικείμενο συνυπολογισμού. Αυτοτελείς παροχές λογίζονται αυτές που αποδίδονται οικειοθελώς, λόγω φιλανθρωπικού χαρακτήρα ή λόγω προγενέστερης υποχρέωσης, αλλά σε κάθε περίπτωση οι παροχές αυτές δεν σκοπούν στην αποκατάσταση αλλά την ενίσχυσή του (ΑΠ 74/2014, ΑΠ 1361/2013). Μη συνυπολογιστέα είναι και η αυτόνομη δραστηριότητα, η προσωπική προσπάθεια δηλαδή του ζημιωθέντος να αντιμετωπίσει

την ζημία του⁷⁷. Προκειμένου, να αντιμετωπιστούν οι προαναφερθείσες αδικίες μπορεί να προταθεί και η προσφυγή του στην αρχή της καλής πίστης (ΑΚ 288). Υπό το φως της αρχής, στο πλαίσιο του συνυπολογισμού θα ληφθούν υπόψη οι παράγοντες ειδικών κριτηρίων, βαρύτητας πταίσματος, οικονομικής κατάστασης αμφοτέρων και η τυχόν ωφέλεια εν σχέσει με την ζημία, οπότε και μπορεί να εφαρμοστεί ένας μερικός συνυπολογισμός.

Δ) Επόμενος περιορισμός εντοπίζεται στο συντρέχον πταίσμα, κατά την θεμελιώδη διάταξη της ΑΚ 300 παρ.1, εάν εκείνος που ζημιώθηκε ενείχε μερίδιο συμμετοχής στην ζημία του ένεκα δικού του πταίσματος ή αδυναμίας του να την αποτρέψει ενώ ήταν δυνατό (ΑΠ 13/2002). Ανάλογα του βαθμού συμμετοχής του, ο δικαστής διαθέτει την διακριτική ευχέρεια αν το κρίνει, να μην επιδικάσει αποζημίωση ολοσχερώς ή να την μειώσει. Οι προϋποθέσεις που απαιτούνται είναι η υποχρέωση προς αποζημίωση αφενός, η οποία μπορεί να έχει ως γενεσιουργό λόγο είτε ενδοσυμβατική⁷⁸ είτε εξωσυμβατική ευθύνη και η συμβολή του ζημιωθέντος στην ζημία, με την συμπεριφορά του οποίου θα συνδέεται αιτιωδώς η ζημία. Η γραμματική προσέγγιση της διάταξης ΑΚ 300 παρ.1, του οικείου πταίσματος, εφαρμόζεται σε όλα τα είδη ευθύνης. Όμως στις περιπτώσεις πταίσματος θα λαμβάνει το περιεχόμενο της διάταξης ΑΚ 330.

Εφόσον πληρούνται οι ανωτέρω προϋποθέσεις, καταλείπεται διακριτική ευχέρεια στον εφαρμοστή του δικαίου είτε να επιδικάσει αποζημίωση, πλήρη ή εύλογη, να την επιμερίσει, να κρίνει εάν πρόκειται να λάβει υπόψη τυχόν ένσταση συνυπαιτιότητας, κρίση η οποία υπόκειται στον ανααιρετικό έλεγχο του Αρείου Πάγου, αντίθετα όμως δεν μπορεί να ελεγχθεί ανααιρετικά η κρίση του δικαστηρίου της ουσίας ως προς το βαθμό του πταίσματος και τον συνακόλουθο περιορισμό του ποσού της αποζημίωσης (ΑΠ 995/2014, ΑΠ 1046/2011). Δικονομικά ζητήματα ανακύπτουν ως προς τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να θεμελιωθεί η σχετική αγωγή, για να είναι ορισμένη, ο βαθμός εξειδίκευσης που απαιτείται, αν πρέπει να περιέχεται ισχυρισμός του εναγομένου περί συνυπαιτιότητας ως δικαιοφθόρος ένσταση επί της αγωγής.

Ε) Στις περιπτώσεις στις οποίες την ζημία έχει υποστεί ένα αντικείμενο το οποίο δεν είναι καινούριο, ο υπολογισμός της αποκαταστατέας ζημίας θα συνίσταται στην μείωση του ενεργητικού της περιουσίας κατά το ποσό της αγοραίας αξίας του αντικειμένου κατά τον ίδιο βαθμό παλαιότητας. Συνεπώς, ο οφειλέτης θα καταβάλλει την αξία του ως αποζημίωση, διότι σκοπός του δικαίου της αποζημίωσης κατά τα προλεχθέντα είναι η αποκατάσταση και όχι ο πλουτισμός του ζημιωθέντος. Μόνο κατά την ειδική περίπτωση ότι από την αγορά έχουν εκλείψει όλα τα παρόμοια αντικείμενα παλαιότητας, τότε κατά την αρχή της καλής πίστης (ΑΚ 288), θα πρέπει να επιδικασθεί πλήρης αποζημίωση καινούριου όμοιου αντικειμένου.

---

⁷⁷ Ιδιαίτερως δυσχερής είναι προσέγγιση του ζητήματος της ασφαλιστικής αποζημίωσης. Άλλοτε γίνεται αντικείμενο συνυπολογισμού και άλλοτε όχι. Ειδικότερα, εάν ο λόγος καταβολής της είναι η καταστροφή των πραγμάτων, τότε συνυπολογίζεται (αρ.14 ν.2496/1997), ή η αποζημίωση εκ του ΟΓΑ ώστε να αφαιρεθεί η ωφέλεια. Τουναντίον, οι ασφαλίσεις υγείας δεν συνυπολογίζονται.

⁷⁸ Κατά την νομολογία όμως, η ΑΚ 300 προϋποθέτει αξίωση αποζημίωσης, συνεπώς δεν μπορεί να θεμελιωθεί σε αξιώσεις προς εκπλήρωση πρωτογενούς παροχής.

Πλην όμως των θεωριών που σε κάθε περίπτωση σκοπούν στον περιορισμό της ευθύνης και στον αποκλεισμό του από τυχόν αποζημιωτικές αξιώσεις για την ζημία αυτή, όταν η αξίωση περί την αποζημίωση στηρίζεται σε ενδοσυμβατική ευθύνη λόγω παραβίασης της υποχρεώσεώς του οφειλέτη προς παροχή και την πρόκληση σχετικής ζημίας στο δανειστή, ένεκα της αρχής της αυτονομίας (ΑΚ 361) και της ελευθερίας των συμβάσεων, δύναται να τεθούν όροι από τα συμβαλλόμενα μέρη για τον συμβατικό αποκλεισμό της ευθύνης τους. Αντίστοιχα βέβαια, με αυτές τις απαλλακτικές ρήτρες όπως ονομάζονται, δύναται να τεθούν και ρήτρες οι οποίες θα επιτείνουν την ευθύνη, τα οποία ως γενικότερα ζητήματα θα αναλυθούν κατωτέρω. Όλες οι ανωτέρω κατηγορίες, αφορούν στην γενικότερη κατηγορία των δικαιοπρακτικών ενοχών ως πηγών ενοχής, η οποία σαφώς διακρίνεται από τις εξωδικαιοπρακτικές, από τις οποίες απορρέουν άλλες ενοχές, με ειδοποιό διαφορά όμως την νομική βάση γέννησής τους, η οποία δεν στηρίζεται σε κάποια προγενέστερη σύμβαση. Στα πλαίσια των ενοχών που απορρέουν είτε από σύμβαση,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ε. Συγκριτική περιπτωσιολογία αξίωσης προς αποζημίωση επί ενδοσυμβατικής και εξωσυμβατικής ευθύνης – Η σύμβαση έργου (ΑΚ 680), ανώμαλης παρακαταθήκης, η ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες (ν. 2251/2014), η αξίωση από ραδιοτηλεοπτικά δημοσιεύματα και η αξίωση από την παράνομη επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Η σύμβαση έργου (ΑΚ 680)⁷⁹, με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εργολάβος), αναλαμβάνει την υποχρέωση να εκτελέσει κάποιο έργο προς το συμφέρον του αντισυμβαλλομένου του (εργοδότη), και ο τελευταίος αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλλει ως αντάλλαγμα τη συμφωνημένη αμοιβή (ΑΚ 681, 682 παρ.1). Η νομική της φύση, σύμφωνα και με την ανωτέρω διάκριση των συμβάσεων είναι ενοχική, υποσχετική, αμοτεροβαρής, διότι οι υποχρεώσεις των μερών τελούν σε συναλλακτική σχέση. Από αυτήν συνεπώς απορρέουν αξιώσεις, οι οποίες αντιστοιχούν σε κύριες και δευτερεύουσες υποχρεώσεις προς παροχή, ουσιώδη και επουσιώδη στοιχεία της σύμβασης. Τα ουσιώδη στοιχεία της σύμβασης εννοούνται το έργο και η εργολαβική αμοιβή, τα οποία υφίστανται κατόπιν συμφωνίας. Οι δευτερεύουσες υποχρεώσεις απορρέουν από την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη (ΑΚ 288). Οι υποχρεώσεις του εργολάβου σε περίπτωση αθέτησης της σύμβασης και τα αντίστοιχα δικαιώματα διαχωρίζονται σε δύο στάδια αυτό της εκτελέσεως (ΑΚ 684-687) και της αποπεράτωσης του έργου (ΑΚ 688-690)⁸⁰. Κατά το στάδιο της εκτέλεσης του έργου,

⁷⁹ Επί βυζαντινορωμαϊκού Δικαίου, η σύμβαση έργου δεν αποτελούσε αυτοτελή συμβατικό τύπο, αλλά αποδιδόταν με τον όρο «μίσθωση έργου», μη αποτελούντα αυτοτελή συμβατικό τύπο, αλλά θεωρείτο μαζί με τη μίσθωση πράγματος και τη μίσθωση υπηρεσιών έννοιες του θεσμού της μίσθωσης. Πετρόπουλος Γεώργιος, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου, 2^η εκδ. 1963, σελ.978

⁸⁰ ΑΠ 1310/1984 ΕΛΛΔνη, 26,404, ΕφΛαρ 181/2005 Δικογρ 13, σελ. 504.

ο εργολάβος υποχρεούται να εκτελέσει προσηκόντως την εκτέλεσή του. Η μη προσηκόντως εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής από τον εργολάβο γεννά την αξίωση για την εκτέλεση του έργου και τα λοιπά δικαιώματα του δανειστή (ΑΚ 374)⁸¹.

Παράλληλα, ο εργολάβος υποχρεούται σε αυτοπρόσωπη εκτέλεση, διότι η σύμβαση του έργου έχει προσωπικό χαρακτήρα, εφόσον ο εργοδότης όταν συμβάλλεται με τον συγκεκριμένο εργολάβο αποβλέπει στις ατομικές του γνώσεις. Γι' αυτό το λόγο, δημιουργείται η έκταση υποχρέωσης και οι σχετικές προϋποθέσεις επιτρεπτής υποκατάστασης περιορισμένως, όπως περιορισμένως οι εργολάβοι μπορούν να θέσουν και βοηθούς εκπλήρωσης για τον καθορισμό των οποίων όμως η αμοιβή θα διαφορετική διότι πρόκειται για νόμιμη υποκατάσταση⁸². Επόμενη υποχρέωση είναι η έγκαιρη έναρξη και παράλειψη της επιβράδυνσης της εκτέλεσης του συμφωνηθέντος έργου. Υποχρέωση τοσαύτως γεννάται με την έναρξη και εκτέλεση χωρίς επιβράδυνση του έργου προκειμένου να καταστεί εφικτή η έγκαιρη περάτωση και παράδοση του έργου. Παράλληλα, υποχρεούται να διορθώσει τυχόν ελλείψεις κατά την εκτέλεση του έργου, οι οποίες θα οδηγούσαν στην ανώμαλη εξέλιξη της σύμβασης. Οι ελλείψεις του έργου προκύπτουν από τις διατάξεις των ΑΚ 688-690, η οποία αυτή ευθύνη είναι αντικειμενική, η άσκηση των δικαιωμάτων δηλαδή δεν εξαρτάται από την ύπαρξη πταίσματος στο πρόσωπο του εργολάβου. Όμως, εάν υπάρξει πταίσμα του εργολάβου, θα δοθεί η περαιτέρω δυνατότητα στον εργοδότη να απαιτήσει σε αντικατάσταση των δικαιωμάτων των ΑΚ 688-689, αποζημίωση για μη εκτέλεση της σύμβασης (ΑΚ 690).

Περαιτέρω ευθύνη, για μη εκπλήρωση απορρέει από την ΑΚ 681 και πρέπει να γίνει δεκτό ότι ο εργολάβος υποχρεούται εκ της συμβάσεως να εκτελέσει το έργο άνευ πραγματικών και νομικών ελαττωμάτων και με όλες τις συνομολογημένες ιδιότητες, οι οποίες συνιστούν ευθύνη για παραβίαση κύριων υποχρεώσεων, δηλαδή ευθύνη περί μη εκπλήρωσης.

Σε περίπτωση γένεσης ευθύνης του εργολάβου έναντι του εργοδότη, ο πρώτος ευθύνεται κατά ΑΚ 688-690, ως υποχρεωμένος να ικανοποιήσει τις αξιώσεις του εργοδότη που στηρίζονται στις συγκεκριμένες διατάξεις. Συνεπώς, ο εργολάβος δύναται να υποχρεωθεί σε διόρθωση των ελλείψεων, στην είσπραξη μειωμένης αμοιβής, στην ανατροπή της σύμβασης έργου και στην αποκατάσταση των ζημιών του εργοδότη λόγω της εμφάνισης ελλείψεων στο έργο. Αναφέρθηκε ότι η ευθύνη η οποία θεμελιώνεται από τις ελλείψεις του έργου είναι αντικειμενική. Δεν απαιτείται πταίσμα για την θεμελίωση αυτή. Τουναντίον, το άρθρο ΑΚ 690, προβλέπει ότι σε περίπτωση πταίσματος, η ευθύνη αυτή επιτείνεται, συμπεριλαμβανομένων βέβαια και των βοηθών εκπλήρωσης τους οποίους ο εργολάβος θα χρησιμοποιήσει. Δικαιούται ο εργοδότης σε απαίτηση αποζημίωσης για μη εκτέλεση της σύμβασης.

Οι προϋποθέσεις απαιτούν την παράδοση του έργου, έστω και ελαττωματικού, πριν την οποία δεν γεννάται καμία αξίωση⁸³. Το άρθρο ΑΚ 690, εντάσσει στο

⁸¹ ΑΠ 1378/2010, ΝοΒ, 59,σελ.395, ΑΠ 746/1994 Ελλην 37,σελ. 148, ΕφΘες 821/2008.

⁸² ΑΠ 1871/2009, ΝοΒ, 58, 910, 965, ΕφΠατρ 366/2000 ΑχΝ 17, 44, όπου ρυθμίζεται η συμφωνία ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη, κατά την οποία ο υπεργολάβος μπορεί να απαιτήσει αμοιβή απευθείας από τον εργοδότη, με την νομική μορφή της γνήσιας σύμβασης υπέρ τρίτου (ΑΚ 411).

⁸³ ΑΠ 852/2003 ΝοΒ 52, σελ. 245.

νομοθετικό του πλαίσιο τα ελαττώματα (ουσιώδη και επουσιώδη) και την έλλειψη συνομολογημένων ιδιοτήτων, οι οποίες εκ της βουλήσεως των μερών ανάγονται σε ουσιώδη στοιχεία της σύμβασης (*essentialia negotii*). Πέραν των δικαιωμάτων από την ενδοσυμβατική ευθύνη, και ένεκα των θεωριών περί συρροής, τυχόν αξιώσεις αδικοπρακτικές (ΑΚ 914) δεν τίγονται, όπως επίσης και τυχόν συμβατικά δικαιώματα του εργοδότη από τυχόν συμφωνηθείσες πρόσθετες υποχρεώσεις, όπως ο αρραβώνας ή η ποινική ρήτρα.

Αναγκαία στοιχεία αναφοράς για το ορισμένο της αγωγής αποζημίωσης βάσει της ΑΚ 690, είναι η κατάρτιση της σύμβασης του έργου, η εκτέλεση του έργου, ότι το εκτελεσθέν έργο έχει ελλείψεις, η ζημία που αιτιωδώς υπέστη από τις σχετικές ελλείψεις⁸⁴ και η οποία τελεί σε ακολουθία με το αιτούμενο ποσό αποζημίωσης. Αναφορικά με την διάκριση του έργου από ουσιώδεις και επουσιώδεις ελλείψεις, δεν έχει αυτό σημασία για το ορισμένο της αγωγής, σε αντίθεση με άλλες συμβάσεις στις οποίες καθίσταται αναγκαίο, όπως στην σύμβαση πώλησεως (ΑΚ 513), ή μισθώσεως (ΑΚ 574). Η υπαιτιότητα δεν υποχρεούται να την επικαλεστεί και να την αποδείξει ο ενάγων εργοδότης αλλά φυσικά να την αποκρούσει ο εναγόμενος εργολάβος, ο οποίος θα πρέπει να επικαλεστεί την έλλειψη υπαιτιότητάς του προς απαλλαγή του⁸⁵. Ο εργολάβος βέβαια μπορεί να προβάλλει και λοιπές ενστάσεις προς απόκρουση της αγωγής του, όπως ότι ο εργοδότης επέλεξε για παράδειγμα προγενέστερα την αξίωση διόρθωσης των ελαττωμάτων και άρα στερείται της αξιώσεως προς αποζημίωση, εφόσον αυτά βέβαια τα ελαττώματα είναι επουσιώδη. Η αποζημίωση, η οποία θα πρέπει να δοθεί θα περιλαμβάνει το θετικό διαφέρον εκπλήρωσης, το οποίο θα εμπεριέχει την ζημία τόσο την θετική⁸⁶ όσο και το διαφυγόν κέρδος, και φυσικά θα συγκαταλέγεται σε αυτήν κάθε ζημία που προήλθε από την εκτέλεση του έργου με τα πραγματικά ελαττώματα ή χωρίς τις συνομολογημένες ιδιότητες και την κάθε μέλλουσα ζημία, εφόσον όμως μπορεί να προσδιοριστεί εκ των προτέρων.

Στα πλαίσια της εφαρμογής του άρθρου ΑΚ 690, ο εργοδότης, δικαιούται να αποδείξει ότι το έργο το οποίο του παραδόθηκε είναι τόσο πλημμελώς κατασκευασμένο ώστε να μην είναι δυνατή η χρήση του, τόσο εν σχέσει με την τυπική και συνηθισμένη του χρήση, όσο και με τις τυχόν συμφωνηθείσες ιδιότητες που έχουν ανάγει τα μέρη σε ουσιώδεις. Εν τοιαύτη περιπτώσει, τα αποδιδόμενα δικαιώματα περί μη εκπλήρωσης είναι η απόκρουση της παροχής και η συνακόλουθη αποζημίωση για μη εκπλήρωση, η κατ'επιλογήν διατήρηση του έργου και ο περιορισμός στην αποκατάσταση της ζημίας που θα προκύψει από την εν λόγω έλλειψη. Ο εργοδότης όμως σε αυτήν τη περίπτωση δεν θα υποχρεωθεί να λάβει υπόψη του για τον υπολογισμό της ζημίας και την αξίωση του εργολάβου για την αμοιβή του, αλλά εφόσον το επιθυμεί μπορεί να την υποβάλλει σε συμψηφισμό.

⁸⁴ ΕφΑΘ 2156/2012, ΤΝΠ ΔΣΑ, ΕφΛαμ 116/2010 Νόμος

⁸⁵ ΑΠ 446/2012, ΝοΒ 60, 1959, ΑΠ 364/2011 ΝοΒ 59, 2110

⁸⁶ Στα πλαίσια της θετικής ζημίας, ο υπολογισμός της αποζημίωσης θα γίνεται βάσει της δαπάνης αποκατάστασης των ελλείψεων και στην εξ'αυτών μείωση της αξίας του έργου, εάν δεν είναι δυνατή η αποκατάστασή τους. Επί της νομολογίας βλ. ΑΠ 226/2012

Ε^α. Ζήτημα συρροής ενδοσυμβατικής και εξωσυμβατικής ευθύνης επί συμβάσεως έργου

Τα δικαιώματα που αποδίδονται για την ενδοσυμβατική ευθύνη είναι αυτά της διόρθωσης, της ανάλογης μείωσης της εργολαβικής αμοιβής, της υπαναχώρησης από την σύμβαση και στην περίπτωση του πταίσματος, της αποζημίωσης με την οποία βρίσκονται σε διαζευκτική συρροή. Ένα αναφερόμενο ζήτημα εκ της νομολογίας είναι αυτό της συρροής των δικαιωμάτων που προκύπτουν και του δικαιώματος επιλογής που αποδίδεται στον εργοδότη, το οποίο θα ασκήσει με την δήλωσή του. Το δικαίωμα του εργοδότη συνίσταται σε μια άτυπη και αμετάκλητη δήλωση ακόμη και στην περίπτωση που το σχετικό του δικαίωμα δεν ικανοποιήθηκε. Δεδομένου όμως του ερειδόμενου του ζητήματος, υποστηρίζεται⁸⁷ και η διαφορετική γνώμη, ότι αυτό ισχύει μόνο επί διαπλαστικών δικαιωμάτων, δηλαδή της μείωσης της αμοιβής και της υπαναχώρησης αντίθετα με τις αξιώσεις (διόρθωσης, αποζημίωσης), οι οποίες αναλίσκονται μόνο με την ικανοποίησή τους. Κατά ΑΚ 688 – 690, δεν υπάρχει συρροή προς τις γενικές διατάξεις περί ευθύνης στις αμοιβαίες συμβάσεις, αυτές δηλαδή των ΑΚ 374 επ. Αντίθετα, οι ειδικές διατάξεις, είναι αυτές οι οποίες θα εφαρμοστούν διότι κατά την κρατούσα γνώμη και γενική αρχή στην νομική θεωρία, ο ειδικός νόμος αποκλείει τον γενικό. Κατά την νομολογία όμως, εάν το έργο το οποίο παραδόθηκε είναι εντελώς διαφορετικό, ισοδύναμο δηλαδή με διαφορετική παροχή (aliud), αυτό συνεπάγεται την εφαρμογή των διατάξεων περί αμοιβαίων συμβάσεων.

Εβ. Η σύμβαση ανώμαλης παρακαταθήκης – Αξίωση αποζημίωσης επί αθέτησης υποχρεώσεων και συρροή ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης

Η ομαλή παρακαταθήκη (ΑΚ 822), ως σύμβαση, έχει ως αντικείμενο το κινητό πράγμα. Τα κινητά πράγματα, μπορεί να είναι αντικαταστατά και μη, δηλαδή ατομικώς ορισμένα ή αναλωτά, όπου ο προσδιορισμός τους γίνεται βάσει της κατανάλωσής τους (ΑΚ 951). Τα αντικαταστατά πράγματα, τα οποία μπορεί να είναι χρήματα, πιστωτικοί τίτλοι κ.λ.π., γεννούν υποχρέωση αυτούσιας απόδοσής τους, είτε ανώμαλης ώστε να αποδίδεται το δικαίωμα χρήσης στον θεματοφύλακα⁸⁸. Η νομική φύση της παρακαταθήκης είναι διαρκής, ενοχική με ατελώς αμοιβαία χαρακτήρα, εφόσον γεννάται η υποχρέωση του θεματοφύλακα για φύλαξη του πράγματος και απόδοση αυτού κατά την λήξη της σύμβασης, η δε υποχρέωση του παρακαταθέτη να καταβάλει στον θεματοφύλακα δαπάνες και αποζημίωση κατά την ΑΚ 826. Αναφορικά με την υποχρέωση απόδοσης των δαπανών, ο παρακαταθέτης οφείλει αυτές κατά τα πρότυπα της ΑΚ 722. Η δεύτερη παρεπόμενη υποχρέωση που γεννάται όταν ο παρακαταθέτης με πταίσμα του ζημιώσει τον θεματοφύλακα, εκτός και αν δεν τον βαρύνει πταίσμα προς τούτο. Ιδρύεται συνεπώς μαχητό τεκμήριο ευθύνης προς αποζημίωση, άρα η ευθύνη του παρακαταθέτη είναι νόθος αντικειμενική. Βεβαίως και στην υπό εξέταση

⁸⁷ Βαλτούδης Αναστάσιος, Ζητήματα από την αξίωση μετεκπλήρωσης του αγοραστή στο νέο δίκαιο της πώλησης, Αρμενόπουλος 2003/2, σελ.178

⁸⁸ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2016, σελ. 386 επ.

περίπτωση, εκτός από το πταίσμα, το οποίο είναι απαιτούμενο σε κάθε ανώμαλη εξέλιξη σύμβασης, έτερη προϋπόθεση συνιστά το γεγονός της γένεσης σε βάρος του παρακαταθέτη της υποχρέωσης αποζημίωσης του θεματοφύλακα να προκύπτει αιτιωδώς από την ζημία που προκλήθηκε από την παραβίαση της ομαλής εξέλιξης της σύμβασης.

Η ανώμαλη παρακαταθήκη, συνιστά σύμβαση κατά την οποία κατατίθενται χρήματα ή άλλα αντικαταστατά πράγματα (ΑΚ 950) στον θεματοφύλακα, υπό την πρόσθετη εξουσία της χρήσης τους (ΑΚ 830 εδ. α'). Αυτό το τελευταίο, αποτελεί και την ειδοποιό διαφορά των δύο ειδών παρακαταθήκης. Χαρακτηριστικό είδος συμβάσεως ανώμαλης παρακαταθήκης είναι η τραπεζική κατάθεση χρημάτων⁸⁹, επιδιώκουσα ανάλογα την κατηγορία που εντάσσεται και διαφορετικό σκοπό π.χ. επί καταθέσεων ταμειωτηρίου, θα πρόκειται για ανώμαλη παρακαταθήκη, ενώ επί προθεσμιακών καταθέσεων με την ανάλογη δέσμευση του κεφαλαίου και αξιοποίησή του από την τράπεζα, προσιδιάζει στην νομική μορφή του δανείου. Σκοπός της συγκεκριμένης σύμβασης είναι η δημιουργία ασφαλούς απαίτησης κατά φερεγγού νομικού προσώπου, εφόσον η τράπεζα διαθέτει το δικαίωμα χρήσης των παρακατατεθειμένων χρημάτων, πλην όμως ο καταθέτης θα μπορεί όποτε το επιθυμεί να τα αναλάβει⁹⁰. Στην ΑΠ 93/2019, εξετάζεται η συρροή ενδοσυμβατικής και αδικοπρακτικής ευθύνης επί πραγματικών περιστατικών διάπραξης αδικήματος από τραπεζικό υπάλληλο, ο οποίος χωρίς την συναίνεση του καταθέτη, εκταμίευσε και ιδιοποιήθηκε χρηματικό ποσό από τον λογαριασμό του καταθέτη μέσω της νόθευσης σχετικών δελτίων αναλήψεως από την Τράπεζα. Στην περίπτωση αυτή ενέχονται εις ολόκληρον έναντι του καταθέτη – ζημιωθέντος τόσο ο υπάλληλος, τελών σε σχέση πρόστησης με την τράπεζα (προστήσασα), για καταβολή αποζημίωσης ίσης με το εκταμιευθέν ποσό. Η τράπεζα ευθύνεται επιπρόσθετα έναντι του καταθέτη – πελάτη για απόδοση του χρηματικού ποσού, δυνάμει της μεταξύ τους σύμβασης ανώμαλης παρακαταθήκης. Αν κάποιος από τους οφειλέτες, τους ενεχόμενους εις ολόκληρον ικανοποιήσει τον καταθέτη, είτε ολικώς είτε μερικώς, αποσβήνεται το αντίστοιχο μέρος από την αξίωση προς αποζημίωση, είτε ενδοσυμβατικής (παρακαταθήκη), είτε εξωσυμβατικής (παράνομη ιδιοποίηση). Ο καταθέτης θεωρείται άμεσα ζημιωθείς από την αδικοπρακτική αυτή συμπεριφορά του υπαλλήλου, και υπό την προϋπόθεση θεμελίωσης της αξίωσής τους στην διάταξη της ΑΚ 914, θα δύναται να απαιτήσει και ικανοποίηση χρηματική της ηθικής του βλάβης. Στο περιεχόμενο της απόφασης, τίθεται το ζήτημα βέβαια τυχόν συντρέχοντος πταίσματος, το οποίο θα μπορούσε να περιορίσει την έκταση κατά ΑΚ 300 και 330, της οφειλόμενης αποζημίωσης, διότι κατά την νομολογιακή κρίση του ΑΠ, το άρθρο 300 εφαρμόζεται σε βάρος του ζημιωθέντος και σε περίπτωση ευθύνης του προστήσαντος από αδικοπρακτική συμπεριφορά του προστηθέντος του, αρκεί βέβαια ο ίδιος ο παθών να συνέβαλε στην ζημία του είτε με πράξη είτε με παράλειψη κατόπιν αμελούς συμπεριφοράς, η οποία απαιτείται στις συναλλαγές και ειδικότερα της επιμέλειας του μέσου συνετού ανθρώπου εντός του επαγγελματικού και λοιπού κύκλου αυτού, ώστε εφόσον παραλείψει κάποια θετική πράξη, την οποία όφειλε από το νόμο ή από δικαιοπραξία, ή από την καλή πίστη, το

⁸⁹ ΑΠ 378/2011, ΑΠ 929/2009, ΑΠ 830/2003.

⁹⁰ Νεζερίτη Ευαγγελία, Χρίδ, 3, σελ. 923.

δικαστήριο να μην επιδικάσει ή να επιδικάσει μερικώς αποζημίωση αυτού. Σε κάθε περίπτωση όμως, εκ του συνδυασμού των ΑΚ 300, 334, 922 η ευθύνη του προστήσαντος αίρεται, αν ο προστηθείς έδρασε κατά κατάχρηση της ανατεθείσας σε αυτόν υπηρεσίας και ο ζημιωθείς γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει την κατάχρηση αυτή (ΑΠ 355/2013, ΑΠ 351/2013).

Εγ. Ειδικά ζητήματα αδικοπρακτικής ευθύνης του παρέχοντος υπηρεσίες (ν. 2251/2014), του ιδιοκτήτη εντύπου, τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού σταθμού και παράβασης του ν. 2472/1997 (Σήμερα ισχύει ο Νόμος 4624/2019 : Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κατόπιν εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016) για επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Αναντίρρητα, με την ολοένα και μεγαλύτερη εδραίωση της τεχνολογίας και της επέκτασης των συναλλαγών, νέες μορφές αστικής αδικοπρακτικής αλλά και ενδοσυμβατικής αδικηματικής συμπεριφοράς δημιούργησαν την ανάγκη προς εναργέστερη νομοθετική παρέμβαση σε αυτούς τους τομείς, ώστε να επιτευχθεί μεγαλύτερη ασφάλεια δικαίου και ρύθμισή τους εκ της Πολιτείας, είτε πρόκειται για ημεδαπή νομοθετική πρωτοβουλία, είτε για κοινοτική. Στα πλαίσια της θωράκισης της προσωπικότητας και των ελευθεριών του ατόμου από κάθε εξωγενή ζημιογόνο δράση, αποσπασματικά εξύφανε νομοθεσίες ικανές να διασφαλίσουν την απαιτούμενη ασφάλεια. Οι ειδικές νομοθεσίες, δεν λειτουργούν ως αντικαταστάτες των γενικών διατάξεων ευθύνης του ΑΚ, πλην όμως προβλέπουν ειδικότερες προϋποθέσεις θεμελιωτικές της ευθύνης του ζημιώσαντος και κυρίως τους απαιτούμενους βαθμούς πταίσματος. Τέτοια νομοθετήματα, τα οποία θα εξεταστούν ως προς την απορρέουσα αξίωση προς αποζημίωση σε περίπτωση παραβίασής τους είναι η ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες (ν. 2251/2014), η ευθύνη του ιδιοκτήτη του εντύπου, τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού σταθμού (ν. 1178/1981, ν. 2243/1994) και η ευθύνη από την παράβαση του νόμου για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (ν. 2472/1997).

Α) Ο νόμος για την προστασία του καταναλωτή, στο άρθρο 8, θεμελιώνει την ευθύνη του παρέχοντος υπηρεσίες, ως αποτέλεσμα εναρμόνισης της προτεινόμενης κοινοτικής Οδηγίας της 9/11/1990 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής προς το Συμβούλιο. Σκοπός της πρότασης ήταν να καταληφθεί το πεδίο που αφορά την παροχή των υπηρεσιών στο πλαίσιο της άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας. Ως πάροχος υπηρεσιών εννοείται αυτός ο οποίος κατά ανεξάρτητο τρόπο δεν υπόκειται σε υποδείξεις ή οδηγίες εκ του αποδέκτη των υπηρεσιών, αλλά δύναται να αυτοπροσδιορίσει τον τρόπο της επαγγελματικής του δραστηριότητας. Οι εμπύκτοντες στην νομοθετική αυτή ρύθμιση είναι όλοι οι παρέχοντες επαγγελματικές υπηρεσίες όπως αρχιτέκτονες, γιατροί, δικηγόροι, λογιστές μεσίτες κ.λ.π.

Το είδος της ευθύνης, έτσι όπως προβλέφθηκε και περιγράφηκε στην ελληνική νομοθεσία είναι νόθος αντικειμενική, εφόσον εισάγει ένα μαχητό τεκμήριο, το οποίο εάν το ανατρέψει αποδεικνύοντάς το δικονομικά ο παρέχων τις υπηρεσίες, θα

απαλλαγεί από την ευθύνη που του καταλογίζεται. Η ευθύνη αυτή, επεκτείνεται erga omnes, δεν περιορίζεται μόνο στον αποδέκτη δηλαδή της υπηρεσίας, αλλά και σε κάθε τρίτο, ο οποίος υπέστη ζημία εκ της πράξης της υπηρεσίας. Αναφορικά με τις προϋποθέσεις επί της θεμελίωσης της συγκεκριμένης ευθύνης, ο νόμος προτάσσει την παροχή υπηρεσιών ως το πλαίσιο της πράξης το οποίο δύναται να προκαλέσει την βλάβη. Προϋφιστάμενη ενοχή δεν απαιτείται, πλην όμως δεν θα πρέπει να στηρίζεται στην ύπαρξη νόμιμης υποχρέωσης εκ του ζημιώσαντος να μην προβεί σε βλάβη του εννόμου αγαθού.

Το πταίσμα, κατά την ειδικότερη νομοθετική πρόβλεψη μπορεί να συνίσταται σε δόλο ή αμέλεια. Για την εκτίμηση βέβαια της τυχόν έλλειψης της υπαιτιότητας, ώστε να πληρωθεί το μαχητό τεκμήριο και να απαλλαγεί ο υπεύθυνος, λαμβάνονται υπόψη όπως εν γένει οι ειδικές συνθήκες τέλεσης της πράξης ή της παράλειψης, η φύση και το αντικείμενο της υπηρεσίας, η επικινδυνότητα, ο χρόνος παροχής κ.λ.π. Σε κάθε περίπτωση, όπως συμβαίνει και στους Γενικούς Όρους Συναλλαγών, κριτήριο εκτίμησης λογίζεται και η ενημέρωση του αποδέκτη των υπηρεσιών για τους πιθανούς κινδύνους, η πλήρωση των οποίων οδηγεί βαθμηδόν στην εύλογη προσδοκώμενη ασφάλεια.

Το παράνομο, με την ως ανωτέρω αναλυθείσα διευρυμένη έννοιά του, αποτελεί ρητώς δια του νόμου 3587/2007 και επέκεινα στο άρθρο 8 ν. 2251/1994, αναγκαία προϋπόθεση συνοδευούσα την υπαίτια πράξη ή παράλειψή του. Τέλος, αναφαίρετες είναι οι προϋποθέσεις της ζημίας και του αιτιώδους συνδέσμου, όπως ενδελεχώς έχουν εκτεθεί ανωτέρω.

Β) Διαφορές από δημοσιεύματα ή ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές είναι οι κάθε φύσεως διαφορές που αφορούν σε αποζημιώσεις οποιασδήποτε μορφής περιουσιακής ζημίας ή ηθικής βλάβης, που προκλήθηκε δια του τύπου εν γένει ή μέσω διαδικτύου ή κάθε άλλου σύγχρονου μέσου διάδοσης πληροφοριών και ειδήσεων, όπως και οι συναφείς προς αυτές αξιώσεις προστασίας της προσωπικότητας⁹¹. Η προσβολή της προσωπικότητας, μπορεί να αποκτήσει έντονες διαστάσεις αν ο τρόπος και το μέσο που χρησιμοποιείται ευνοούν την διάδοση σε μεγάλο αριθμό προσώπων. Όταν λοιπόν ως μέσο τέλεσης χρησιμοποιείται ένα οποιοδήποτε έντυπο ή μέσο ενημέρωσης, ένεκα της μεγάλης εμβέλειάς του ο θγείς θα επιδιώξει την άμεση αποκατάστασή του. Δεν θα αιτηθεί καλύψεως νομικής και δικονομικής εκ του κοινού δικαίου, δοθέντος ότι όπως προβλέπεται και στο Σύνταγμα στο άρθρο 14, η μαζική και ταχεία διάδοση μιας προσβλητικής είδησης χρήζει και ειδικότερης αντιμετώπισης. Άμα τη εμφανίσει και του διαδικτύου, η ανάγκη κατέστη εντονότερη, διότι με απόλυτη ακρίβεια και χωρίς χρονική καθυστέρηση αναπαράγει την είδηση σε παγκόσμια έκταση. Στο προϊσχύον δίκαιο υφίστατο διατάξεις τόσο ουσιαστικές Ν. 1178/1981 περί αστικής ευθύνης του τύπου, και στον Ν. 2328/1995 περί των ραδιοτηλεοπτικών μέσων ενημέρωσης, παράλληλα με τις δικονομικές σχετικά με την εκδίκασή τους άρθρο 681Δ ΚΠολδ, σκοπώντας στην ταχεία επίλυση των διαφορών.

---

⁹¹ Πατεράκης Στυλιανός, Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, σελ.130 επ.

Οι διαφορές από δημοσιεύματα, χαρακτηρίζονται αυτές οι οποίες προκύπτουν από την προσβολή της προσωπικότητας με την επέλευση της αντίστοιχης ζημίας ηθικής και υλικής, οι συκοφαντικές δυσφημήσεις, οι απλές δυσφημήσεις, οι εξυβρίσεις, η προβολή μιας εικόνας δημόσια χωρίς την συγκατάθεση του εικονιζόμενου κ.λ.π.⁹² Τα αιτήματα τα οποία δύναται να έχει ο θιγείς είναι η άρση της προσβολής, η παράλειψή της στο μέλλον, η έμπρακτη αποκατάσταση, η αποζημίωση κάθε θετικής ή αποθετικής ζημίας και η αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης. Το δικαίωμα στην προσωπικότητα, είναι δικαίωμα που ενδιαφέρει την δημόσια τάξη, μη περιουσιακό, απόλυτα προσωπικό, εκτός συναλλαγής, αυτοτελές για κάθε πρόσωπο, αμεταβίβαστο και απαράγραπτο⁹³. Κατά τον Αριστόβουλο Μάνεση, η προσωπικότητα είναι ένα σύνολο αποτελούμενο από ιδιότητες, ικανότητες και καταστάσεις που απορρέουν από την υπόσταση του ανθρώπου ως έλλογου όντος και εξατομικεύουν ένα συγκεκριμένο πρόσωπο⁹⁴. Η τιμή και υπόληψη του ανθρώπου, συνιστάμενη στην εκτίμηση και αξία που αποδίδεται σε ένα πρόσωπο από τους άλλους⁹⁵ αποτελούν μία εκ των εκφάνσεων της προσωπικότητας, η οποία τυγχάνει και αστικής αλλά και ποινικής προστασίας (ΑΚ 57,59, 914,919,920 – ΠΚ 361,362,363,364). Οι διατάξεις οι οποίες στοχεύουν κατ' αρχήν από το κοινό δίκαιο στην προστασία της προσωπικότητας είναι η ΑΚ 57, έχουσα ως αίτημα την άρση της προσβολή και την μη επανάληψή της στο μέλλον, οι απορρέουσες εκ της ΑΚ 914 αξιώσεις αποζημίωσης εξ' αδικοπραξίας παράλληλα και με την προστασία εκ του Σ άρθρο 5 παρ.1. Δεδομένης της θεμελίωσης της αξίωσης εν αδικοπρακτική βάση, ο θιγείς δικαιούται και αξίωση χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης, προβλεπόμενης εκ του ΑΚ 59. Η αποκατάσταση σε αυτήν την περίπτωση συνίσταται είτε σε χρηματική αποζημίωση είτε σε επανορθωτικό δημοσίευμα. Σε κάθε περίπτωση η αποζημίωση του άρθρου ΑΚ 932, συνίσταται σε εύλογη αποζημίωση και όχι πλήρη, κατά τα ως ανωτέρω λεχθέντα. Σε κάθε περίπτωση απαιτείται πράξη χαρακτηριζόμενη ως παράνομη, και υπαιτιότητα (πταίσμα) δόλου και αμέλειας.

Στο ίδιο αδικοπρακτικό πλαίσιο, η διάταξη ΑΚ 920, κατά την οποία όποιος γνωρίζοντας ή υπαίτια αγνοώντας υποστηρίζει ή διαδίδει αναληθείς ειδήσεις, που εκθέτουν σε κίνδυνο την πίστη, το επάγγελμα έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει. Προϋποθέσεις για την εφαρμογή της διάταξης είναι η υποστήριξη ή η διάδοση των αναληθών γεγονότων εν γνώσει της αναληθείας και η θέση σε κίνδυνο των αγαθών αυτών του ατόμου αιτιωδώς. Συνεπώς, όλο το νομικό αστικό οπλοστάσιο το οποίο

---

⁹²92 Κατά το ΕφΑθ 963/2016, η δημοσίευση εικόνας χωρίς την συγκατάθεση του εικονιζόμενου, ακόμη και μη δημοσίου προσώπου, αντλούμενης από ιστότοπο κοινωνικής δικτύωσης με ελεύθερη πρόσβαση συνιστά προσβολή. ΕφΑθ 5336/2015, η δημοσίευση φωτογραφίας μη δημοσίου προσώπου χωρίς την συναίνεσή του συνιστά προσβολή, ακόμη και αν δημοσιεύτηκε με καλυμμένα τα χαρακτηριστικά του προσώπου. ΜΠρΘες 34697/2010, η ανάρτηση στην ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης facebook, φωτογραφίας ανήλικου τέκνου, χωρίς την συναίνεση της μητέρας που έχει την επιμέλειά του, από τον πρώην σύζυγο, μη έχοντα την επιμέλεια προσβάλλει το δικαίωμα του ανήλικου στην εικόνα του. ΜΠρΘες 16790/2009, Η ανάρτηση στο facebook, εγγράφων έτερου χρήστη χωρίς την θέλησή του συνιστά προσβολή προσωπικότητας. Αν η εικόνα του εμφανίζεται υπό συνθήκες που μειώνουν την τιμή και την υπόληψή του ή που προσβάλλουν το απόρρητο της ιδιωτικής του ζωής, προσβάλλουν περισσότερες εκφάνσεις αυτής.

⁹³ ΟΛΑΠ 08/2008

⁹⁴ Μάνεσης Αριστόβουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα Α' Ατομικές Ελευθερίες, 1979, σελ. 116

⁹⁵ Καράκωστας Ιωάννης, Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, σελ.209

δύναται να χρησιμοποιήσει ο θιγείς, είναι οι διατάξεις ΑΚ 57,59,914,932,6 ΕΣΔΑ, 14Σ, 58, Ν.1178/1981, 679/2016/ΕΕ, Ν.4624/2019.

Εδ. Οι ειδικοί νόμοι 1178/1981 και 2328/1995.

Οι ειδικοί ανωτέρω νόμοι περί αστικής ευθύνης του τύπου και ο παραπεμπόμενος από αυτόν νόμος περί ραδιοτηλεόρασης, θεσπίζουν την γνήσια αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη του εντύπου⁹⁶. Στην περίπτωση όμως που ο προσβολέας είναι άλλο πρόσωπο πλην του συντάκτη, τότε για την ευθύνη του ιδιοκτήτη απαιτείται σχέση πρόστησης. Πλην του εκδότη ή του διευθυντή σύνταξης, εάν ο συντάκτης είναι άγνωστος όπως για παράδειγμα επί ανυπόγραφου δημοσιεύματος, ο νόμος και πάλι θεσπίζει αντικειμενική ευθύνη του ιδιοκτήτη εφόσον συντρέχει στο πρόσωπο του εκδότη ή του διευθυντή σύνταξης. Αντίθετα, στην περίπτωση υποκειμενικής ευθύνης, η ιδιοκτήτρια εταιρία είναι εις ολόκληρον συνυπεύθυνη, καθώς ο υπάλληλος που προέβη στην αδικηματική πράξη συνδεόταν μαζί της με σχέση πρόστησης, κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας που του ανατέθηκε.

Στο Ν. 2328/1995 άρθρο 4, θεσπίζεται η υπαγωγή στο άρθρο μόνο του Ν. 1178/1981 των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, ενώ παράλληλα ορίζονται οι έννοιες και θέσεις του εκδότη, του διευθυντή σύνταξης και του συντάκτη των εντύπων. Κατά το νόμο, ως εκδότης νοείται ο νόμιμος ή νόμιμοι εκπρόσωποι της αδειούχου εταιρίας, ως διευθυντής νοείται ο υπεύθυνος προγράμματος και για τις ειδησεογραφικές εκπομπές ο διευθυντής του τμήματος και ως συντάκτης του δημοσιεύματος ο παραγωγός ή δημοσιογραφικός υπεύθυνος ή ο δημοσιογράφος – συντονιστής εκπομπής. Στον ανωτέρω νόμο, ως ειδικότερη διάταξη που θεμελιώνει ευθύνη, η ευθύνη του ιδιοκτήτη είναι γνήσια αντικειμενική, μη απαιτούμενη σχέση προστήσεως μεταξύ αυτού και του συντάκτη του προσβλητικού δημοσιεύματος. Δεν αποκλείεται βέβαια και η δια προστήσεως ευθύνη ΑΚ 922, εφόσον δικονομικά, ο ενάγων ισχυρισθεί και αποδείξει την σχέση αυτή, και την κατά πάγια νομολογία απαραίτητη ύπαρξη εξάρτησης⁹⁷. Κατά την απόφαση 431/2000 του Εφετείου Λάρισας βέβαια, όταν πρόκειται για δημοσιογράφο, θα πρέπει η έννοια της εξάρτησης να νοηθεί ως ανάθεση καθηκόντων συγγραφής άρθρων, χωρίς να είναι αναγκαίος ο έλεγχος ή η εντολή, διότι θα πρέπει να

---

⁹⁶ Ν 1178/1981 άρθρο μόνον «Ο ιδιοκτήτης παντός εντύπου υποχρεούται εις πλήρη αποζημίωση δια την παράνομον περιουσιακή ζημία και εις χρηματικήν ικανοποίησιν δια την ηθικήν βλάβην, αι οποίαι υπαιτίως προξενήθησαν δια δημοσιεύματος θίγοντας την τιμή ή την υπόληψιν παντός ατόμου, έστω και αν η κατά το αρθρ. 914 ΑΚ υπαιτιότης, η κατά το αρθρ. 919 ΑΚ πρόθεσις και η κατά το αρθρ. 920 ΑΚ γνώσις ή υπαίτιος άγνοια συντρέχη εις τον συντάκτην του δημοσιεύματος, ή εάν ούτος είναι άγνωστος, εις τον εκδότην ή τον διευθυντή συντάξεως του εντύπου». Στο τροποποιηθέν άρθρο Ν 1178/1981, πλέον περιλαμβάνονται και οι τηλεοπτικοί και οι ραδιοφωνικοί σταθμοί, τα δημοσιεύματα των οποίων μπορεί να πλήξουν τα σχετικά έννομα αγαθά τρίτου.

⁹⁷ Βαθρακοκόιλη Βασιλείου, Διαδικασία διαφορών από προσβολές από δημοσιεύματα, σελ.62, Ερμηνεία-Νομολογία Αστικού Κώδικα (ΕΡΝΟΜΑΚ), εκδ. Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2010 και ΑΠ 133/2013, ΑΠ 179/2015.

χαίρει ανεξαρτησίας, εξυπηρετώντας απλώς τα οικονομικά και επαγγελματικά συμφέροντα του μέσου.

Στα πλαίσια ευθύνης προς αποζημίωση, ο συντάκτης ή ο διευθυντής σύνταξης ευθύνονται κατά τις κοινές διατάξεις, όπου μάλιστα εάν δεν συντρέχει υπαιτιότητα στο πρόσωπο του συντάκτη δεν συντρέχει στο πρόσωπο του εκδότη, ούτε δικαιούται αξίωση προς καταβολή εύλογης χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης. Όλοι οι ευθυνόμενοι προς αποζημίωση εμπλεκόμενοι, παράλληλα με τυχόν άλλους υπαιτίου ευθύνονται κατά την νομολογία εις ολόκληρον ΑΚ 926 (ΑΠ 79/2010, με παρατηρήσεις Κυπρούλη, ΑΠ 782/2005, ΕφΑθ 4389/2009).

Το ύψος της χρηματικής ικανοποίησης κατά το προϊσχύον δίκαιο, προβλεπόταν κατά τα κατώτατά του όρια, τα οποία όμως πλέον δεν υφίστανται. Αυτά τα ελάχιστα βέβαια όρια, ήταν πολύ υψηλά, ώστε η δέσμευση τήρησής τους και από τον δικαστή ήταν αναπόφευκτη. Βαθμηδόν όμως, ένεκα του δικαιοπλαστικού ρόλου του Ανώτατου Ακυρωτικού, επικαλούμενο την αρχή της αναλογικότητας τα οποία έκρινε ως αντισυνταγματικά, κατόρθωσε να συρρικνώσει και να αντικαταστήσει τα προβλεπόμενα στο νόμο⁹⁸. Η δικαστική εκτίμηση του ποσού της χρηματικής ικανοποίησης η οποία λαμβάνεται υπόψη βάσει κριτηρίων είναι αποτέλεσμα όχι ορίων εκ νομοθετικής πρόβλεψης, αλλά α) των επιπτώσεων του δημοσιεύματος στον αδικηθέντα στο ευρύτερο περιβάλλον του β) του είδους, φύσης, σπουδαιότητας, βαρύτητας, απαξίας των γεγονότων, πράξεων ή χαρακτηρισμών που του αποδόθηκαν με το δημοσίευμα γ) του είδους της προσβολής που υπέστη δ) της έντασης του πταίσματος του εναγομένου ε) των συνθηκών τέλεσης της αδικοπραξίας και στ) της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης των διαδίκων⁹⁹.

Άρειος Πάγος (Α΄ Τμήμα)

Αριθμ. 653/2001

Προεδρεύων: Σ.Μαθθίας, Πρόεδρος ΑΠ

Εισηγητής: Ν. Γεωργίλης, Αρεοπαγίτης

Δικηγόροι: Ν.Παπαδάκης, Χ. Κρανιδιώτης

---

⁹⁸ Σημαντικότερη νομολογία επί του θέματος ΑΠ 5/2001, ΑΠ 6/2011 με παρατηρήσεις Κυπρούλη Κωνσταντία, και ΑΠ 65/2013. Η αντισυνταγματικότητα στην νομική θεωρία υποστηριζόταν από τον Γεωργιάδη Σ. Απόστολο, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο 1999, παρ.61, Βασιλακάκης Γεώργιος, Ηθική βλάβη και ΜΜΕ, Σύγχρονοι προβληματισμοί και τάσεις της νομολογίας των Πολιτικών Δικαστηρίων, ΕπισκεΔ 2004, 288. Κατσογιάννου Χριστίνα, Η νομολογιακή και νομοθετική αντιμετώπιση των ελαχίστων ορίων χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης επί προσβολών της προσωπικότητας δια των ΜΜΕ, ιδίως μετά την κρίση της in abstracto αντισυνταγματικότητάς τους, ΕφΑΔΠολΔ 2014, 694.

⁹⁹ ΕφΑθ 6520/2008, ΔΕΕ 2009, σελ. 328 (παρατηρήσεις Κυπρούλη Κωνσταντία)

Ευθύνη ιδιοκτήτη, εκδότη και διευθυντή εντύπου για δημοσιεύματα που θίγουν την τιμή και την υπόληψη. Η ευθύνη του ιδιοκτήτη εντύπου είναι γνήσια αντικειμενική και υφίσταται, ακόμη και αν τα στοιχεία της κατά την ΑΚ 914 υπαιτιότητας, της κατά την ΑΚ 919 πρόθεσης ή της κατά την ΑΚ 920 γνώσης συντρέχουν στο πρόσωπο του συντάκτη, του εκδότη ή του διευθυντή σύνταξης. Η ευθύνη του εκδότη διευθυντή σύνταξης είναι υποκειμενική και υφίσταται αν ο ίδιος, υπαίτια και εν γνώσει του προσβλητικού περιεχομένου του δημοσιεύματος, το περιέλαβε στην δημοσιευτέα ύλη. Ενδέχεται επίσης να υφίσταται ευθύνη του εκδότη και διευθυντή του εντύπου ως προσθήσαντος τον συντάκτη ή ως συμμετόχου του. Όλα τα παραπάνω πρόσωπα ευθύνονται εις ολόκληρον.

Διατάξεις : ν. 1178/ 1981, ΑΚ 914, ΑΚ 919, 920, 926, 932

{...Επειδή κατά την παρ. 1 του άρθρου μόνου του ν. 1178/1981 «Περί αστικής ευθύνης του τύπου και άλλων τινών διατάξεων». Ο ιδιοκτήτης του εντύπου δικαιούται σε πλήρη αποζημίωση για παράνομη περιουσιακή ζημία ως και χρηματική ικανοποίηση για την ηθική βλάβη, οι οποίες υπαίτια προξενήθηκαν με δημοσίευμα που θίγει την τιμή και την υπόληψη κάθε ατόμου, έστω και αν η κατά το άρθρο ΑΚ 914 υπαιτιότητα, η κατά το άρθρο ΑΚ 919 πρόθεση και η κατά το άρθρο ΑΚ 920 γνώση ή υπαίτια άγνοια συντρέχει μόνο στο πρόσωπο του εκδότη του δημοσιεύματος ή εάν αυτός είναι άγνωστος του εκδότη ή του διευθυντή σύνταξης του εντύπου. Με τις διατάξεις αυτές καθιερώνεται γνήσια αντικειμενική ευθύνη του εντύπου υπό την προϋπόθεση ότι συντρέχει η κατά τα ανωτέρω υποκειμενική ευθύνη στο πρόσωπο του συντάκτη ή του διευθυντή – εκδότη. Εξάλλου, εκτός από τον συντάκτη του επιλήψιμου δημοσιεύματος, υποκειμενική ευθύνη κατά τις ως άνω διατάξεις των άρθρων 914, 919, 920 ΑΚ ενδέχεται να έχει παράλληλα και ο εκδότης και διευθυντής του εντύπου, ο οποίος υπαίτια και εν γνώσει του προσβλητικού της προσωπικότητας τρίτου περιεχομένου του περιέλαβε το επιλήψιμο δημοσίευμα στην δημοσιευτέα ύλη ή ως προσθήσας το συντάκτη (ΑΚ 922) ή ως συμμετοχος του τελευταίου. Όλοι δε, ιδιοκτήτης, εκδότης, διευθυντής και συντάκτης ευθύνονται εις ολόκληρον κατά το ΑΚ 926. Στην συγκεκριμένη περίπτωση το Εφετείο δέχθηκε ότι οι αναιρεσεύοντες – εναγόμενοι ευθύνονταν εις ολόκληρον προς ικανοποίηση του αναιρεσίβλητου – ενάγοντα για την ηθική βλάβη που υπέστη λόγω προσβολής της προσωπικότητάς του από το επιλήψιμο δημοσίευμα, αφού ο τρίτος αναιρεσειών – συντάκτης του ενήργησε από πρόθεση επινοώντας και συντάσσοντας το επίμαχο ψευδές δημοσίευμα το περιέλαβε στην δημοσιευτέα ύλη και η δεύτερη αναιρεσειούσα ήταν ιδιοκτήτρια της εφημερίδος και είχε προσθήσει τους δύο άλλους. Με την θεμελίωση αυτή το Εφετείο δεν παραβίασε τις διατάξεις των άρθρων ΑΚ 914, 922, 932 και του άρθρου μόνου του ν. 1178/1981. Ειδικότερα την ευθύνη του πρώτου αναιρεσειόντα εκδότη - διευθυντή, το Εφετείο δεν στηρίζει, όπως υπολαμβάνουν οι αναιρεσεύοντες στην υφιστάμενη σχέση πρόστησης μεταξύ αυτού και της δεύτερης αναιρεσειούσας – ιδιοκτήτριας, ως προσθήσασας αλλά στην κατά την ανωτέρω παράλληλη ευθύνη τούτου. Επομένως, ο αντίθετος από το άρθρο 559 αριθμ.1 δεύτερος λόγος της αναιρέσεως στηρίζεται σε αναληθή προϋπόθεση και είναι αβάσιμος... }

Εε. Ευθύνη από παράβαση του ν. 2472/1997 (Σήμερα ισχύει ο Νόμος 4624/2019 : Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα κατόπιν εφαρμογής του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016) για την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Ο κίνδυνος παραβίασης των προσωπικών δικαιωμάτων και ελευθεριών συναντά την ακραιφνή μορφή του υπό του πλαισίου παραβίασης των πληροφοριών που αφορούν την βιολογική, ψυχολογική, ψυχική, οικονομική, πολιτική ζωή του ανθρώπου. Δημόσιοι φορείς αλλά και ιδιώτες δύνανται να συγκεντρώνουν τέτοια δεδομένα και να τα αξιοποιούν, παρέχοντάς τα μεταγενέστερα σε ενδιαφερομένους. Ο ανωτέρω νόμος, ιδιαίτερα καινοτόμος την χρονική περίοδο θέσπισής του, προέβλεψε νομικά όλες τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα. Τα δεδομένα αυτά, διχοτομούμενα στις κατηγορίες των ευαίσθητων και των απλών δεδομένων – πληροφοριών προστατεύονται από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία. Δύναται όμως να προστατεύσει και τις πληροφορίες που δεν υπόκεινται σε αυτοματοποιημένη επεξεργασία, αλλά περιλαμβάνονται σε αρχείο, ως διαρθρωμένο σύνολο δεδομένων¹⁰⁰. Οι προϋποθέσεις της νόμιμης επεξεργασίας αφορούν τον φορέα της επεξεργασίας, είτε την ίδια την επεξεργασία. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας, είναι επιβαρυνμένος με την υποχρέωση γνωστοποίησης έγγραφης στην αρμόδια Αρχή, τόσο την ύπαρξη, λειτουργία του αρχείου ή την επεξεργασία αυτού, προκειμένου να ελέγχει την νομιμότητα του σκοπού και τρόπου επεξεργασίας.

Το εν συνόλω νομικό οπλοστάσιο που παρέχεται από το κοινοτικό δίκαιο περί ανωνυμοποίησης των προσωπικών δεδομένων είναι ο Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Απριλίου 2016, για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών, και για την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ («GDPR»), ΕΕ L 119 της 4.5.2016, σελ. 1 – 88, η Οδηγία 2002/58/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Ιουλίου 2002, σχετικά με την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και την προστασία της ιδιωτικής ζωής στον τομέα των ηλεκτρονικών επικοινωνιών («οδηγία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής στις ηλεκτρονικές επικοινωνίες»), ΕΕ L 201, 31/07 /2002, σελ. 0037 – 0047, οι ακόλουθες γνωμοδοτήσεις και κατευθυντήριες γραμμές της Ομάδας Εργασίας του Άρθρου 29 («Art29WP») και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Προστασίας Δεδομένων («EDPB»): Art29WP, Γνώμη 05/2014 σχετικά με τις τεχνικές ανωνυμοποίησης, που εγκρίθηκε στις 10 Απριλίου 2014, 0829/14/EN, WP216, EDPB, Οδηγίες 04/2020 σχετικά με τη χρήση δεδομένων τοποθεσίας και

---

¹⁰⁰ Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2018, σελ.712

εργαλείων ανίχνευσης επαφών στο πλαίσιο της επιδημίας COVID-19, που εγκρίθηκαν στις 21 Απριλίου 2020.

Η επεξεργασία επιτρέπεται μόνο εάν το υποκείμενο των δεδομένων έχει δώσει την συγκατάθεσή του, η οποία πάντοτε εκ του νόμου πρέπει να είναι ρητή, σαφής, ειδική, προϋποθέτουσα πάντοτε προϋφιστάμενη ενημέρωση του υποκείμενου σε αυτήν, αναφορικά με το σκοπό της επεξεργασίας, των δεδομένων που αυτή αφορά, τους τα εμπλεκόμενα μέρη των αποδεκτών και υπευθύνων της επεξεργασίας (άρθρ. 5 και 2 στοιχ. ια'). Η επεξεργασία όμως, δύναται να πραγματοποιηθεί και άνευ συγκατάθεσης, σε πλειάδα περιπτώσεων όπως όταν η επεξεργασία είναι αναγκαία για την εκτέλεση της σύμβασης στην οποία μετέχει το υποκείμενο των δεδομένων, για την εκτέλεση ενός δημοσίου έργου αντικειμένου δημοσίου συμφέροντος, για την ικανοποίηση έννομου συμφέροντος του υπεύθυνου επεξεργασίας, του οποίου το συμφέρον κατά την αρχή της αναλογικότητας θα θεωρείται υπέρτερο (άρθρο 5 παρ.2). Κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 7 του νόμου, για την επεξεργασία των ευαίσθητων δεδομένων, προβλέπονται αυστηρότερες προϋποθέσεις, η συλλογή των οποίων πρέπει να γίνεται μόνο δια θεμιτών και νόμιμων τρόπων, υπό τα κατάλληλα μέτρα προστασίας (άρθρο 10), με δεδομένα σαφή, πρόσφορα και αναγκαία να προσδιορίζουν την ταυτότητα του υποκειμένου τους, αλλά με περιοριστικό μέτρο το χρόνο που απαιτεί ο σκοπός τους (άρθρο 4). Υπό την περίπτωση παραβίασης της παρούσης ειδικότερης νομοθεσίας, επισύρει αστική ευθύνη, πέραν της ποινικής και διοικητικής. Οι δικαιούχοι σχετικής αποζημιώσεως είναι τα φυσικά πρόσωπα, των οποίων τα δεδομένα υπόκεινται σε παράνομη επεξεργασία, υπό των υπαιτίων φυσικών ή και νομικών προσώπων, τα οποία αιτιωδώς θα προκαλέσουν περιουσιακή ή και ηθική βλάβη.

Για την ευδοκίμηση της σχετικής αξιώσεως, προϋποτίθενται η παραβίαση των διατάξεων του ειδικότερου νόμου περί προστασίας προσωπικών δεδομένων, η επέλευση της σχετικής ζημίας, ο άγραφος κανόνας της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της αδικηματικής συμπεριφοράς και της ζημίας και το πταισματικό στοιχείο της γνώσης ή της υπαίτιας άγνοιας ως προς την επέλευσή της. Για την θεμελίωση ευθύνης, όπως συγκριτικά έχει αναφερθεί και στους προηγούμενους ειδικούς νόμους που εισάγουν πταισματική ευθύνη, θα πρέπει ο υπαίτιος να έχει γνώση ή υπαίτια άγνοια της πιθανότητας να επέλθει ζημία, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 23 παρ.1 εδ. γ', όπου η ευθύνη υπάρχει και όταν ο υπόχρεος όφειλε ή γνώριζε την πιθανότητα να επέλθει η βλάβη σε άλλον¹⁰¹ (Ιγγλεζάκης Ιωάννης, παρατηρήσεις επί της ΑΠ 353/2009, όπου πρόκειται για νόθο αντικειμενική ευθύνη, όπου η ύπαρξη υπαιτιότητας τεκμαίρεται και απόκειται στον υπεύθυνο επεξεργασίας να αποδείξει, προκειμένου να απαλλαγεί εκ της ευθύνης του, ότι ανυπαίτια αγνοούσε τα θεμελιωτικά του πταίσματός του πραγματικά γεγονότα). Κατά το άρθρο 10 παρ.2 του ίδιου νόμου, η γνώση ή η υπαίτια άγνοια αρκεί να συντρέχει στο πρόσωπο του προστηθέντος, προκειμένου να θεμελιωθεί η ευθύνη του προστήσαντος (ΑΚ 922). Η έκταση του υποχρέου προς αποζημίωση καλύπτει την πλήρη ζημία που υπέστη ο ζημιωθείς. Αναφορικά με την χρηματική ικανοποίηση της

---

¹⁰¹ Ιγγλεζάκης Ιωάννης, παρατηρήσεις επί της ΑΠ 353/2009, Εσωτερική Αγορά και Προστασία Δεδομένων, Επιστ. Επετ. Δ.Σ.Θ. 1994, σελ. 171 επ. όπου πρόκειται για νόθο αντικειμενική ευθύνη, όπου η ύπαρξη υπαιτιότητας τεκμαίρεται και απόκειται στον υπεύθυνο επεξεργασίας να αποδείξει, προκειμένου να απαλλαγεί εκ της ευθύνης του, ότι ανυπαίτια αγνοούσε τα θεμελιωτικά του πταίσματός του πραγματικά γεγονότα.

ηθικής βλάβης το άρθρο 23 παρ. 2 εδ. α', προβλέπει ένα ελάχιστο ποσοστό, υπό την προϋπόθεση ότι δεν ζητήθηκε μικρότερο ή η παράβαση οφείλεται σε αμέλεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εκρηκτική εξέλιξη των φυσικών επιστημών και της τεχνικής δημιούργησαν ένα σύνολο πηγών κινδύνων που απειλούν τον άνθρωπο της εποχής μας σε τέτοιο βαθμό, ώστε να είναι συχνή η πρόκληση ζημιών από τα επιτεύγματα της σύγχρονης τεχνολογίας. Η ευθύνη από την πρόκληση ζημιών οφειλόμενων σε αυτές τις πηγές κινδύνων του σύγχρονου τεχνολογικού πολιτισμού, καλούνται να πλαισιωθούν με νομοθετικές ειδικές παρεμβάσεις, ώστε οι κοινωνοί του δικαίου να μην καθίστανται επισφαλείς. Οι ειδικότερες νομοθεσίες, είναι αυτές οι οποίες ιδρύουν καινούρια επίπεδα πταισματικής ευθύνης, βάσει των οποίων δύναται ο ζημιωθείς να αξιώσει την πλήρη ή εύλογη αποζημίωσή του. Ειδοποιός διαφορά των μορφών ευθύνης στο πλαίσιο των οποίων συμβαίνει το επιζήμιο γεγονός, καθίσταται η βάση επί της οποίας εδράζεται η απορρέουσα ευθύνη. Είτε ένεκα προϋφιστάμενης ενοχής είτε ένεκα του νόμου. Οι προϋποθέσεις ποικίλουν, τόσο στην απαιτούμενη πταισματική ευθύνη την οποία οι γενικές ή συνήθως ειδικότερες διατάξεις απαιτούν, στην ορθή υπαγωγή μιας πραγματικής κατάστασης – βιοτικού γεγονότος στην έννοια του παρανόμου, στην ύπαρξη του αιτιώδους συνδέσμου κατά την κρατούσα αυτού θεωρία κ.λ.π. Η αξίωση προς αποζημίωση, είναι δυνατόν να ευρεθεί σε κάθε γενικό ή ειδικό νομοθέτημα, διότι εκούσια ή ακούσια ένα πρόσωπο βρίσκεται πάντοτε σε θέση να βλάψει και να ζημιώσει κάποιον τρίτο. Άλλες φορές υπό την μορφή περαιτέρω ζημιών συμβαινόντων εκ δόλου ή βαριάς αμελείας, άλλες φορές σε αντικατάσταση άλλων επιλογών προβλεπομένων στην κοινή νομοθεσία και άλλοτε υπό μορφές προσβολής των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών.

Οι αξιώσεις προς αποζημίωση, δεν συνιστούν αντικείμενο μελέτης μόνο του αστικού δικαίου, αλλά και των λοιπών κλάδων όπως του Δημοσίου και του Ποινικού και αυτό διότι παν πρόσωπο είτε διαθέτει την νομική μορφή του Κράτους οπότε θα γεννάται αντίστοιχη καταλογιστή αστική ευθύνη του προς αποζημίωση του ζημιωθέντος, είτε στο πλαίσιο του Ποινικού δικαίου, όπου ευρίσκεται η μορφή του θύματος αλλά και του ρόλου του υποστηρίζοντος την κατηγορία, βρίσκεται στην δυσχερή εκ του αποτελέσματος θέση να κληθεί να αποζημιώσει έτερο πρόσωπο, εφόσον αιτιωδώς και εμπράκτως το ζημίωσε. Διαφαίνεται έτσι η γενικότερη προσπάθεια του δικαίου να διαδραματίσει αποκαταστατικό ρόλο στην όποια απορρύθμιση της ισορροπίας μεταξύ των συμβαλλομένων και μη μερών, με την παράλληλη στηλίτευση τυχόν τάσεων και προσπαθειών πλουτισμού τους, ένα ρόλο τον οποίο ο κοινός και ο συντακτικός ενίοτε νομοθέτης θα πρέπει να διαφυλάσσει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αραβαντινός Ιωάννης, Εισαγωγή στην Επιστήμη του Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1983

Βαλτούδης Αναστάσιος, Ζητήματα από την αξίωση μετεκπλήρωσης του αγοραστή στο νέο δίκαιο της πώλησης, Αρμενόπουλος 2003

Βελισσαροπούλου – Καρακώστα Ιωάννα, Λόγοι ευθύνης, Αθήνα – Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1993

Βασιλακάκης Γ, Ηθική βλάβη και ΜΜΕ, Σύγχρονοι προβληματισμοί και τάσεις της νομολογίας των Πολιτικών Δικαστηρίων, ΕπισκεΔ 2004

Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου,

Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2016

Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, ΕρμΑΚ Γεωργιάδης-Σταθόπουλος

Γεωργιάδης Αστέριος, Ενοχικό Δίκαιο, τόμ. 1, 5η έκδ., 2007

Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, εις Δίκη 6/1975

Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, στον ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, σχολιασμός άρθρου 926

Γεωργιάδης Σ. Απόστολος, «Η ρήτρα περί ανευθύνου επί οφειλής εις ολόκληρον», ΝοΒ 19

Γκόφας Δημήτριος, Ιστορία και Εισηγήσεις Ρωμαϊκού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2011

Δημοπούλου Αθηνά, Ρωμαϊκό Δίκαιο - Αναδρομή στις πηγές του σύγχρονου δικαίου, Ευρασία, 2019

Πετρόπουλος Γεώργιος, Ιστορία και Εισηγήσεις του ρωμαϊκού δικαίου, Αθήνα, 2008

Δημοπούλου Αθηνά, Το ρωμαϊκό και βυζαντινορωμαϊκό δίκαιο στη νομολογία των τελευταίων χρόνων, Τιμητικός Τόμος Μιχ. Π. Σταθόπουλου, 2010

Δωρή Φιλίππου, Συρροή της αγωγής ακυρώσεως λόγω πλάνης περί τας ιδιότητες του πράγματος μετά των αξιώσεων εκ πραγματικών ελαττωμάτων και ελλείψεως των συνομολογηθεισών ιδιοτήτων, ΕΕΝ 35. (= Νομικές Μελέτες, Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1993

Δεληγιάννης Ιωάννη - Κορνηλάκης Παναγιώτης, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, τομ. ΙΙΙ, 1992

Διαμαντάκος Στυλιανός, Η εκ συνοχής εσωτερική και εξωτερική ευθύνη των εν

- αδικοπραξία πλειόνων συμμετοχών, ΕΕΝ λδ'/1967
- Ζέπος Παναγιώτης, Ενοχικόν Δίκαιον, Α' γενικόν μέρος, 1955
- Ζέπος και Μπαλής, ΑΠ 1006/1977 ΝοΒ 26
- Ιγγλεζάκης Ιωάννης, παρατηρήσεις επί της ΑΠ 353/2009, Εσωτερική Αγορά και Προστασία Δεδομένων, Επιστ. Επετ. Δ.Σ.Θ. 1994
- Καράσης Μαριάννος, Οφειλή εις ολόκληρον, Ι. Η έννοια, Σάκκουλας Α.Ε., 1990
- Καράκωστας Ιωάννης, Το δίκαιο της προσωπικότητας, 2012, Νομική Βιβλιοθήκη,
- Κορνηλάκης Παναγιώτης, Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο Ι, σελ.598, ΑΠ 1678/1987, ΝοΒ 1988,1628·1246/2003, ΧρΙΔ 2004, 127·ΕφΑθ 6863/1981, ΝοΒ 1982, 73·ΕφΘες 1087/1981, Αρμ 1982
- Κοτσίρης Λάμπρος, Φαινόμενον του δικαίου και αρχή της εμπιστοσύνης, ΕΕΝ 1967
- Κουτσοράδης Αχιλλέας, Η ροή των πληροφοριών στις αστικές έννομες σχέσεις, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα, 1998.
- Κατσογιάννου Χριστίνα, Η νομολογιακή και νομοθετική αντιμετώπιση των ελαχίστων ορίων χρηματικής ικανοποίησης λόγω ηθικής βλάβης επί προσβολών της προσωπικότητας δια των ΜΜΕ, ιδίως μετά την κρίση της in abstracto αντισυνταγματικότητάς τους, ΕφΑΔΠολΔ 2014
- Καλογριδάκης Ιωάννης, σχολιασμός επί της ΑΠ 65/2013.
- Κυπρούλη Κωνσταντία, παρατηρήσεις νομολογίας ΑΠ 5/201, ΑΠ 6/2011 με παρατηρήσεις
- Λιτζερόπουλος Αλέξανδρος, ΕρμΑΚ σελ. 297-300
- Λιντζερόπουλος Αλέξανδρος, ΕρμΑΚ σελ. 297-300, αρ.39
- Λιτζερόπουλος Αλέξανδρος, ΕρμΑΚ 298 αριθ. 70 επ.
- Μάνεσης Αριστόβουλος, Συνταγματικά Δικαιώματα α' Ατομικές Ελευθερίες, 1979
- Μπαλής Γεώργιος, Γενικά Αρχαία Αστικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, 1961
- Νάκος Γεώργιος, Ιστορία ελληνικού και ρωμαϊκού δικαίου, Θεσσαλονίκη, 1990
- Νεζερίτη Ευαγγελία, ΧρΙδ, 3
- Πατεράκης Στυλιανός, Η χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης, Αθήνα, 2001
- Παπαστερίου Δημήτριος, Δίκαιο της Δικαιοπραξίας, 2008
- Πετρόπουλος Γεώργιος, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου, τ. Α', Αθήνα: ΟΕΔΒ, 1963
- Σπηλιόπουλος Μιχάλης, ΕρμΑΚ Εισαγ. 534 – 562, 554 αρ.7
- Σταθόπουλος Μιχάλης, Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, Αθήνα, 2015, ΑΠ 1101/2012

- Σταθόπουλος Μιχάλης ,Τιμ Τ. Καράση, Αθήνα, 2010
- Τρωϊανός Σπυρίδων – Βελισσαροπούλου Ιουλία, Ιστορία Δικαίου, Αθήνα, 2015
- Χελιδόνης Απόστολος, Υπαναχώρηση και Αποζημίωση, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2007
- Φουντεδάκη Αικατερίνη, ΕλλΔνη 35
- Χριστακάκου-Φωτιάδη, Η εξασφάλιση του δανειστή με προσωπικές ασφάλειες εκ του νόμου, 2002
- Φίλιος Χρήστος, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Αθήνα – Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2009
- Kaser M./ R. Knütel, Römisches Privatrecht, Studienbuch, München: C. H. Beck, 2005
- Larenz K., Methodenlehre der Rechtswissenschaft, Berlin etc: Springer Verlag, 1991
- Medicus Dieter, Normativer Schaden, JuS 1979
- Institutiones, III,omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto, par.88
- Gaius Institutiones no. III, 13 pr.